

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

IVANE JAVAKHISHVILI TBILISI STATE UNIVERSITY

საქართველო-ისრაელის ურთიერთობები

GEORGIA-ISRAEL RELATIONS

II საერთაშორისო სტუდენტური სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია
აგრარული ბიზნესის ორგანიზებასა და მართვას
სიღნაღი, 2015 წლის 20-21 სექტემბერი

II INTERNATIONAL STUDENT SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE
ORGANIZING AND MANAGING AGRIBUSINESS

Signagi, September 20-21, 2015

შ ი მ ბ ე ბ ი ს ა ხ ე ბ ე ც ი
PROCEEDINGS

თბილისი 2015

Tbilisi 2015

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

IVANE JAVAKHISHVILI TBILISI STATE UNIVERSITY

საქართველო-ისრაელის ურთიერთობები
GEORGIA-ISRAEL RELATIONS

II საერთაშორისო
სტუდენტური სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია

აგრობიზნესის ორგანიზაცია და მართვა

სიღნაღი, 2015 წლის 20-21 სექტემბერი

II INTERNATIONAL
STUDENT SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE

ORGANIZING AND MANAGING AGRIBUSINESS

Signagi, September 20-21, 2015

შ რ ო მ ე ბ ი ს კ რ ე ბ უ ლ ი
P r o c e e d i n g s

თბილისი 2015

Tbilisi 2015

შრომების კრებულში შესულია მოხსენებები, რომლებიც წარმოდგენილ იქნა II საერთაშორისო სტუდენტურ სამეცნიერო-პრაქტიკულ კონფერენციაზე: „საქართველო-ისრაელის ურთიერთობები: აგრობიზნესის ორგანიზაცია და მართვა“, 2015 წლის 20-21 სექტემბერს, სიღნაღში.

კონფერენციის ორგანიზატორები არიან: თსუ-ის ადმინისტრაცია; თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი, თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სტუდენტური კვლევებისა და პროექტების ცენტრი „იდეა“, ისრაელის საელჩო საქართველოში, ისრაელის კომპანია „ნეტაფიმ-საქართველო“, სიღნაღის მუნიციპალიტეტის გამგეობა, აუდიტორული ფირმა „ბაკაშვილი და კომპანია“.

კონფერენციაში მონაწილეობდნენ ისრაელის, აშშ-ის და უკრაინის უნივერსიტეტების პროფესორები და სტუდენტები, სოფლის მეურნეობის სპეციალისტები და ბიზნესმენები.

მოხსენებათა დიდი ნაწილი, გუნდური ნაშრომების სახით, წარმოადგინეს თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის, საქართველოს საპატრიარქოს წმ. ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტისა და სოხუმის უნივერსიტეტის სტუდენტებმა (ბაკალავრიატი, მაგისტრატურა, დოქტორანტურა).

კონფერენციის ფარგლებში მოეწყო ვიზიტი ადგილობრივ სასოფლო-სამეურნეო საწარმოში.

Conference proceedings include reports that are presented on II international student scientific-practical conference: “Georgia-Israel Relations: Organizing and Managing Agribusiness”, in Signagi, September 20-21, 2015.

Conference organizers are: Administration of TSU; TSU Faculty of Economics and Business; Student research and project Center “IDEA”; Embassy of Israel in Georgia; Israeli Firm “Netafim-Georgia”; Administration of Municipality of Signagi; Audit firm “Bakashvili and Company”.

Conference participants were professors and students from the universities of Israel, USA and Ukraine, agricultural specialists and businessmen.

The biggest part of the reports were presented by the teams of students (bachelors, masters, doctoral students) from TSU Faculty of Economics and Business, St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia and Sokhumi University.

Within the conference visit was made to the local agricultural farm.

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2015

© Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Press, 2015

ISSN 2346-7770

ISBN 978-9941-13-450-0

კონფერენციის საორგანიზაციო კომიტეტი

1. **ვლადიმერ პაპავა** – თსუ-ის რექტორი, აკადემიკოსი, პროფესორი, საორგანიზაციო კომიტეტის თავმჯდომარე
2. **თეიმურაზ ბერიძე** – თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დეკანი, პროფესორი, საორგანიზაციო კომიტეტის თანათავმჯდომარე
3. **დავით ნარმანია** – თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის პროფესორი, ქ. თბილისის მერი
4. **იუვალ ფუქსი** – ისრაელის ელჩი საქართველოში
5. **აპარონ გაგულაშვილი** – ისრაელის კომპანია „ნეტაფიმ-საქართველოს“ დირექტორი, სტუდენტურ ცენტრ „იდეას“ მზრუნველთა საბჭოს წევრი
6. **გიორგი შიხაშვილი** – თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის ასოც. პროფესორი, სტუდენტური კვლევებისა და პროექტების ცენტრ „იდეას“ დირექტორი, საორგანიზაციო კომიტეტის თანათავმჯდომარე
7. **დავით ჯანიკაშვილი** – სიღნაღის მუნიციპალიტეტის გამგებელი
8. **ვახტანგ ჭარაია** – თსუ-ის რექტორის მრჩეველი, სტუდენტურ ცენტრ „იდეას“ გამგეობის წევრი, საორგანიზაციო კომიტეტის თავმჯდომარის მოადგილე
9. **ირაკლი მურცხვალაძე** – თსუ-ის რექტორის მრჩეველი, სტუდენტურ ცენტრ „იდეას“ გამგეობის წევრი
10. **ტარიელ ზარანდია** – თსუ-ის საინფორმაციო ტექნოლოგიების დეპარტამენტის ხელმძღვანელი, სტუდენტურ ცენტრ „იდეას“ გამგეობის წევრი
11. **ნინო ფარესაშვილი** – თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დეკანის მოადგილე, ასოც. პროფესორი
12. **აკაკი მიქაბერიძე** – თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის ფინანსური მენეჯერი
13. **ბონდო კაკუბავა** – თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის რესურსების მართვის სამსახურის უფროსი
14. **ნუგზარ თოდუა** – თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის პროფესორი
15. **ეთერ ხარაიშვილი** – თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის პროფესორი
16. **იაკობ მესხია** – თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის პროფესორი
17. **მანანა ლობჯანიძე** – თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სამეცნიერო კვლევებისა და განვითარების სამსახურის ხელმძღვანელი, ასისტ. პროფესორი
18. **ეკა ჩოხელი** – თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის ასოც. პროფესორი
19. **მანანა ხარხელი** – თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის ასისტ. პროფესორი, სტუდენტურ ცენტრ „იდეას“ მზრუნველთა საბჭოს წევრი
20. **ტარიელ ლომია** – თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის მონიტორინგის სამსახურის უფროსი, სტუდენტურ ცენტრ „იდეას“ წევრი
21. **თენგიზ თაქთაქიშვილი** – სტუდენტურ ცენტრ „იდეას“ დირექტორის მოადგილე, საორგანიზაციო კომიტეტის თავმჯდომარის მოადგილე
22. **ირაკლი სვანიძე** – სტუდენტურ ცენტრ „იდეას“ დირექტორის მოადგილე, საორგანიზაციო კომიტეტის თავმჯდომარის მოადგილე
23. **ლია გოდერძიშვილი** – სტუდენტურ ცენტრ „იდეას“ გამგეობის წევრი
24. **მარიამ ლაშხი** – სტუდენტურ ცენტრ „იდეას“ გამგეობის წევრი

25. ნიკა კახიძე – სტუდენტურ ცენტრ „იდეას“ გამგეობის წევრი
26. ნოდარ ქიტიაშვილი – სტუდენტურ ცენტრ „იდეას“ წევრი
27. ნიკოლოზ ბაკაშვილი – აუდიტორულ ფირმა „ბაკაშვილი და კომპანიის“ დირექტორი, სტუდენტურ ცენტრ „იდეას“ მზრუნველთა საბჭოს წევრი

კონფერენციის ორგანიზატორთა საკონტაქტო კოორდინატები

1. გიორგი შიხაშვილი – კონფერენციის საორგანიზაციო კომიტეტის თანათამჯდომარე
ელფოსტა: giorgi.shikhashvili@tsu.ge
ტელ.: (+995) 577 970277; (+995) 599 975424
2. ნიკა კახიძე – კონფერენციის საორგანიზაციო კომიტეტის წევრი
ელფოსტა: nickkakhidze@gmail.com
ტელ.: (+995) 577 588843
3. მარიამ ლაშხი – კონფერენციის საორგანიზაციო კომიტეტის წევრი
ელფოსტა: mariam.lashkhi09@gmail.com
ტელ.: (+995) 555 720025

Organizing Committee of the Conference

1. **Vladimer Papava** - Rector of the TSU, academician, professor, Chairman of the Organizing Committee
2. **Teimuraz Beridze** - Dean of the Faculty of Economics and Business TSU, Professor Co Chairman of the Organizing Committee
3. **Davit Narmania** - Professor, TSU Faculty of Economics and Business, Mayor of Tbilisi
4. **Yuval Fuchs** - Ambassador of Israel in Georgia
5. **Aharon Gagulashvili** - Director of the Israeli Firm “Netafim-Georgia”, Stewardship Council Member of the center “IDEA”
6. **Giorgi Shikhashvili** - Associate professor, TSU Faculty of Economics and Business, Director of the Student Research and Project Center “IDEA”, Co Chairman of the Organizing Committee
7. **Davit Janikashvili** - Head of the Municipality of Signagi
8. **Vakhtang Charaia** - Advisor to Rector of TSU, Board Member of the Student Center “IDEA”, Deputy Chairman of the Organizing Committee
9. **Irakli Murtskhvaladze** -Advisor to Rector of TSU, Board Member of the Student Center “IDEA”
10. **Tariel Zarandia**-Head of Information Technology Department TSU, Board Member of the Student Center “IDEA”
11. **Nino Paresashvili** - Associate professor, Deputy Dean of the Faculty of Economics and Business TSU
12. **Akaki Mikaberidze**- Financial Manager of the Faculty of Economics and Business TSU
13. **Bondo Kakubava**-Head of the Resources Management Service of the Faculty of Economics and Business TSU
14. **Nugzar Todua** - Professor, TSU Faculty of Economics and Business
15. **Eter Kharashvili** -Professor, TSU Faculty of Economics and Business
16. **Iakob Meskhia** - Professor, TSU Faculty of Economics and Business
17. **Manana Lobjanidze** -Assistant professor, Head of Scientific Research and Development Service of the Faculty of Economics and Business TSU
18. **Eka Chokheli** - Associate professor, TSU Faculty of Economics and Business
19. **Manana Kharkheli** -Assistant professor, TSU Faculty of Economics and Business, Stewardship Council Member of the center “IDEA”
20. **Tariel Lomia** - Head of the Monitoring Service of the Faculty of Economics and Business TSU, Member of the Student Center “IDEA”
21. **Tengiz Taktakishvili** - Deputy Director of the Student Center “IDEA”, Deputy Chairman of the Organizing Committee
22. **Irakli Svanidze** - Deputy Director of the Student Center “IDEA”, Deputy Chairman of the Organizing Committee
23. **Lia Goderdzishvili** - Board Member of the Student Center “IDEA”
24. **Mariam Lashkhi**- Board Member of the Student Center “IDEA”
25. **Nika Kakhidze**- Board Member of the Student Center “IDEA”
26. **Nodar Kitiashvili**- Member of the Student Center “IDEA”
27. **Nikoloz Bakashvili** - Director of the Audit Firm “Bakashvili and Company”, Stewardship Council Member of the Student Center “IDEA”

Contacts of conference organizers

1. **Giorgi Shikhashvili** - Co Chairman of conference organizing committee
E-mail: giorgi.shikhashvili@tsu.ge
Tel.: (+995) 577 970277, (+995) 599 975424
2. **Nika Kakhidze** - Member of conference organizing committee
E-mail: nickkakhidze@gmail.com
Tel.: (+995) 577 588843
3. **Mariam Lashli** - Member of conference organizing committee
E-mail: mariam.lashkhi09@gmail.com
Tel.: (+995) 555 720025

სარედაქციო კოლეგია

1. **გიორგი შიხაშვილი** – თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი, ასოც. პროფესორი, სტუდენტური კვლევებისა და პროექტების ცენტრ „იდეა“ დირექტორი
2. **ეთერ ხარაიშვილი** – თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი, პროფესორი
3. **ვახტანგ ჭარაია** – თსუ-ის რექტორის მრჩეველი, ეკონომიკის დოქტორი
4. **ირაკლი მურცხვალაძე** – თსუ-ის რექტორის მრჩეველი, ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დოქტორანტი
5. **თენგიზ თაქთაქიშვილი** – თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დოქტორანტი, სტუდენტური კვლევებისა და პროექტების ცენტრი „იდეა“
6. **ტარიელ ლომია** – თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დოქტორანტი, სტუდენტური კვლევებისა და პროექტების ცენტრი „იდეა“
7. **ირაკლი სვანიძე** – თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სტუდენტური კვლევებისა და პროექტების ცენტრი „იდეა“

Editorial Board

1. **Giorgi Shikhashvili**, - Associate professor, TSU Faculty of Economics and Business, Director of the student research and project center “IDEA”
2. **Eter Kharaishvili** - Professor, TSU Faculty of Economics and Business
3. **Vakhtang Charaia** - Advisor to Rector of TSU, Doctor of Economics
4. **Irakli Murtskhvaladze** - Advisor to Rector of TSU, Ph.D. student at Faculty of Economics and Business
5. **Tengiz Taktakishvili** - Ph.D. student at Faculty of Economics and Business, Student research and project center “IDEA”
6. **Tariel Lomia** – - Ph.D. student at Faculty of Economics and Business, Student research and project center “IDEA”
7. **Irakli Svanidze**, TSU Faculty of Economics and Business student research and project center “IDEA”

სამუშაო ჯგუფი

1. გიორგი შიხაშვილი
2. თენგიზ თაქთაქიშვილი
3. ირაკლი სვანიძე
4. მარიამ ლაშხი
5. ნიკა კახიძე
6. ქეთევან კორძაძე
7. ნესტან აბრამიშვილი
8. ნინო ხარისთვალაშვილი
9. თორნიკე ბერიძე
10. გიორგი კალაიჯიშვილი
11. ჯულიეტა ოქრომჭედლიშვილი
12. გურამ ბოლქვაძე
13. ალექსანდრე კიკვაძე
14. სალომე სალია
15. ტონი ძნელაძე

Working group

1. Giorgi Shikhashvili
2. Tengiz Taktakishvili
3. Irakli Svanidze
4. Mariam lashkhi
5. Nika Kakhidze
6. Ketevan Kordzadze
7. Nestan Abramishvili
8. Nino Kharistvalashvili
9. Tornike Beridze
10. Giorgi Kalaijishvili
11. Julieta Okromchedlishvili
12. Guram Bolkvadze
13. Aleksandre Kikvadze
14. Salome Salia
15. Toni Dzneladze

მიმართვები და მოხსენებები პლენარულ სხდომაზე

Addresses and presentations on plenary session

აკადემიკოსი **ვლადიმერ პაპაშვილი**
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის რექტორი, პროფესორი

მიმართვა კონფერენციის მონაწილეებს

მეორე საერთაშორისო სტუდენტური კონფერენცია იმითაა ღირსშესანიშნავი, რომ ტარდება მეტად მნიშვნელოვან თემაზე – „საქართველო-ისრაელის ურთიერთობები“, რომლებზეც განიხილება ამ ურთიერთობათა ეკონომიკური ასპექტები.

ორივე კონფერენციის ინიციატორი და ორგანიზატორია თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სტუდენტური კვლევებისა და პროექტების ცენტრი „იდეა“, რომელიც შეიქმნა 2000 წლის 8 თებერვალს და მიმდინარე წელს არსებობის 15 წლისთავს აღნიშნავს.

დღეისათვის ცენტრი აერთიანებს ბაკალავრიატის, მაგისტრატურისა და დოქტორანტურის 40-ზე მეტ სტუდენტს. ცენტრთან არსებულ მრჩეველთა და მზრუნველთა საბჭოებში გაერთიანებული არიან ქართველი და უცხოელი მეცნიერები, სპეციალისტები და ბიზნესმენები, რომლებიც დიდ დახმარებას უწევენ ცენტრს.

ცენტრის გრძელვადიანი გეგმის მიხედვით, მიმდინარეობს სასწავლო-სატრენინგო და სამეცნიერო-კვლევითი სამუშაოები შემდეგი ძირითადი პროგრამების საფუძველზე:

1. „შეიმეცნე და ააღორძინე საქართველო“ – ხორციელდება ცენტრთან არსებული ეროვნული ეკონომიკის კვლევის ლაბორატორიაში;
2. „ისრაელის ეკონომიკა და ბიზნესი“ – ხორციელდება ცენტრთან არსებული ისრაელის ეკონომიკის კვლევის ლაბორატორიაში;
3. „აშშ-ის ეკონომიკა და ბიზნესი“ – ხორციელდება ცენტრთან არსებული აშშ-ის ეკონომიკის კვლევის ლაბორატორიაში.

აღნიშნული სამუშაოების ფარგლებში ხორციელდება სხვადასხვა პროექტები.

2014 წლის 14-17 ივლისს, ცენტრის ინიციატივითა და ორგანიზებით, მესტიაში ჩატარდა საერთაშორისო სტუდენტური სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია „საქართველო-ისრაელის ურთიერთობები: მწვანე ეკონომიკის მართვა“. 2015 წლის 20-21 სექტემბერს კი იმავე ურთიერთობების ფარგლებში განიხილება აგრობიზნესის ორგანიზაციისა და მართვის საკითხები.

თსუ-ის ადმინისტრაციასა და თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტთან ერთად, მიმდინარე კონფერენციის ორგანიზატორები არიან: სიღნაღის მუნიციპალიტეტის გამგეობა, აუდიტური ფირმა „ბაკაშვილი და კომპანია“, ისრაელის საელჩო საქართველოში, ისრაელის ფირმა „ნეტაფიმ-საქართველო“.

საქართველოს წარმომადგენლებთან ერთად, კონფერენციაში მონაწილეობენ მეცნიერები, სპეციალისტები, ბიზნესმენები და სტუდენტები ისრაელიდან და უკრაინიდან.

მთლიანობაში, მინდა გამოვხატო კმაყოფილებისა და მადლიერების გრძნობა კონფერენციის ინიციატორების, ორგანიზატორების, მხარდამჭერებისა და ყველა მონაწილის მიმართ, გაწეული მუშაობისათვის.

დარწმუნებული ვარ, რომ მომავალში კიდევ უფრო გაღრმავდება და გაფართოვდება ჩვენი თანამშრომლობა.

Academician **Vladimer Papava**
Ivane Javakhishvili Tbilisi State
University Rector, Professor

Address to Conference Participants

Second international scientific conference is notable as it is dedicated to the topic of “Georgia-Israel relations” and the issues regarding this topic will be discussed on the conference.

Initiator of the conference and organizer is student research and project center “IDEA” that was established on February 8, 2000 and celebrates its 15th year of functioning.

Today the center includes more than 40 students of bachelor’s, master’s and doctoral studies. Georgian and foreign scientists, specialists and businessmen are members of the Boards of Advisors and Trustees to the center and provide significant support for it.

Current educational-training and scientific-research activities of the center are part of its long-term plan and based mainly on following programs:

1. “Cognition and revival of Georgia” – is being done in the laboratory to the center for national economy research;
2. “Economy and business of Israel” – is being done in the laboratory to the center for the research of Israel’s economy;
3. “US economy and business” – is being done in the laboratory to the center for US economy research.

Within these activities various projects are being implemented.

On July 14-17, 2014 international student scientific-practical conference “Georgia-Israel relations: managing green economy” was held in Mestia, initiated and organized by the center. On September 20-21, 2015 issues regarding the organization and management of agribusiness will be discussed under the same relations.

Together with TSU administration and TSU Faculty of Economics and Business organizers of the conference are as follows: Signagi municipality self-government, audit firm „Bakashvili and company”, Embassy of Israel in Georgia, Israel company “Netafim-Georgia”. Scientists, specialists, businessmen and students from Israel also participate in the conference together with the representatives from Georgia.

In general, I would like to express my sense of satisfaction and gratefulness towards the initiators, organizers, supporters and all participants of the conference for their work.

I believe that we will deepen our relations in the future.

Address to Conference Participants

Throughout 67 years of independence Israel developed a story of diverse and creative country in many fields including economy. From a traditional economy Israel became a high-tech power, a start-up nation and nowadays the share of high-tech products in Israeli export is the biggest in the world. It needs to be noted that young people like you create those start-ups and write success stories around the world.

Israel keeps its leading role in world's agriculture, especially in developing new technologies and know-how increasing production in many countries in the world. Israel is one of the strongest economies despite many challenges throughout its existence as an independent state.

We are always ready to share our experience and knowledge with countries like Georgia. Such cooperation will be for the benefit of both our countries and will strengthen relations that will be based not only on friendship but on partnership.

I thank the initiators and organizers of this conference in Sighnaghi, the lecturers and students of the Project Center IDEA. Wish you success in all your future endeavors.

იუვალ ფუჩსი
ისრაელის ელჩი საქართველოში

მიმართვა კონფერენციის მონაწილეებს

დამოუკიდებლობის 67 წლის მანძილზე ისრაელმა განავითარა მრავალფეროვანი და კრეატიული ქვეყნის ისტორია. ეს ეხება საზოგადოებრივი ცხოვრების მრავალ სფეროს, მათ შორის ეკონომიკასაც. ტრადიციული ეკონომიკიდან ისრაელი გარდაიქმნა მაღალტექნოლოგიურ ძალად, „სტარტ-აფ“ ქვეყნად და დღესდღეობით მაღალტექნოლოგიური პროდუქტის წილი ისრაელის ექსპორტში უდიდესია მსოფლიოში. აღსანიშნავია, რომ სწორედ თქვენისთანა ახალგაზრდები ქმნიან ამ „სტარტ-აფებს“ და წერენ წარმატების ისტორიას მსოფლიო მასშტაბით.

ისრაელი ინარჩუნებს მის წამყვან როლს სოფლის მეურნეობაში მსოფლიო მასშტაბით, განსაკუთრებით ახალი ტექნოლოგიებისა და ნოუ-ჰაუს განვითარებაში, რაც ზრდის წარმოებას ბევრ ქვეყანაში. ისრაელს აქვს ერთ-ერთი უძლიერესი ეკონომიკა, მიუხედავად მრავალი გამოწვევისა, თავისი დამოუკიდებლობის მანძილზე.

ჩვენ ყოველთვის მზად ვართ, გაუზიაროთ გამოცდილება ისეთ ქვეყნებს, როგორცაა საქართველო. ასეთი თანამშრომლობა სასარგებლო იქნება ორივე ქვეყნისთვის და გააძლიერებს ურთიერთობებს, რომლებიც დაფუძნებული იქნება არა მხოლოდ მეგობრობაზე, არამედ პარტნიორობაზეც.

მადლობას ვუხდის სიღნაღის კონფერენციის ინიციატორებს და ორგანიზატორებს, სტუდენტური კვლევებისა და პროექტების ცენტრ „იდეას“ ლექტორებსა და სტუდენტებს. გისურვებთ წარმატებებს სამომავლო წამოწყებებში.

**თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის
სტუდენტური კვლევებისა და პროექტების ცენტრ „იდეას“
საქმიანობა ისრაელის ეკონომიკის კვლევის სფეროში**

სტუდენტური კვლევებისა და პროექტების ცენტრები შექმნილი და ფრიად პოპულარულია ცივილიზებული ქვეყნების უმაღლეს სასწავლებლებში.

თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტზე 2000 წლის 8 თებერვალს შეიქმნა და დღეს, უკვე როგორც ფაკულტეტის დამხმარე სამეცნიერო-კვლევითი ერთეული, მოქმედებს სტუდენტური კვლევებისა და პროექტების ცენტრი „იდეას“.

ამჟამად ცენტრში, წევრის სტატუსით, გაერთიანებულია ბაკალავრიატის, მაგისტრატურისა და დოქტორანტურის 40-ზე მეტი სტუდენტი. რომელთაგან ცხრა გამგეობის შემადგენლობაშია, ხოლო თხუთმეტი – ძირითად პერსონალს წარმოადგენს. ცენტრთან არსებულ მრჩეველთა და მზრუნველთა საბჭოებში გაერთიანებული არიან ქართველი და უცხოელი მეცნიერები, სპეციალისტები და ბიზნესმენები, რომლებიც დიდ დახმარებას უწევენ ცენტრს.

2000 წლიდან დღემდე ცენტრი „იდეას“ ინიცირებით, ორგანიზებით და თანამონაწილეობით განხორციელდა რამდენიმე მნიშვნელოვანი პროექტი კონფერენციების, სემინარებისა და ტრენინგების სახით, რაც სისტემატურად შეუქმნა მედიაში, სამეცნიერო პერიოდიკასა და სპეციალურად გამოცემულ კრებულებში. ცენტრის საქმიანობა აისახება თსუ-ის, ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტისა და ცენტრის სპეციალურ ვებგვერდზე.

საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური პროგრესისათვის, საკუთარ ტრადიციებთან ერთად, აუცილებელია მსოფლიოს მოწინავე ქვეყნების სათანადო კონცეპტუალური საფუძვლების და პრაქტიკული გამოცდილების შესწავლა-გამოყენება სამეურნეო-მმართველობით პროცესში. ამ თვალსაზრისით, მეტად სამაგალითოა ისრაელის ეკონომიკური განვითარება, რომლის ბიბლიურ, ისტორიულ, სოციალურ და ეთიკურ კონცეპტუალურ საფუძვლებს ეყრდნობა თანამედროვე დასავლური ცივილიზაცია.

ცენტრს განზრახული აქვს გაშალოს კვლევით მუშაობა ეკონომიკური განვითარების და მართვის ებრაული მოდელის ისტორიულ, თეორიულ-მეთოდოლოგიურ და პრაქტიკულ საკითხებზე და მათს სათანადო ადაპტაციაზე საქართველოს ეკონომიკური განვითარების ეროვნული მოდელის შექმნა-ჩამოყალიბებისა და გამოყენების პროცესში.

2013 წლიდან დღემდე ცენტრი მჭიდროდ თანამშრომლობს ისრაელის საელჩოსთან საქართველოში და ისრაელის ფირმა „ნეტაფიმთან“. ჩატარდა მოსამზადებელი სამუშაოები და დაიგეგმა ერთობლივი სამეცნიერო-კვლევითი, საკონფერენციო, სასწავლო-სატრენინგო და მთარგმნელობითი პროექტები 2015 და შემდეგი წლებისთვის.

კერძოდ, ცენტრი მუშაობს სამეცნიერო-პრაქტიკულ კვლევით პროექტზე: „საქართველო-ისრაელის ეკონომიკური ურთიერთობები და მათი განვითარების პერსპექტივები“, რომლის ფარგლებში, 2014 წლის 14-17 ივლისს, ცენტრის ინიციატივით და ორგანიზებით მეტიაში ჩატარდა საერთაშორისო სტუდენტური სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია „საქართველო-ისრაელის ურთიერთობები: მწვანე ეკონომიკის მართვა“.

დღევანდელი კონფერენციაც ამ კვლევითი პროექტის შემადგენელი ნაწილია და მისი მიზნების განხორციელებას ემსახურება.

მთლიანობაში, თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სტუდენტური კვლევებისა და პროექტების ცენტრი „იდეას“ საქმიანობის ანალიზი თვალნათლივ გვიჩვენებს მის ინიციატივიანობას, ინოვაციურობას, მრავალფეროვნებას, შედეგიანობას და მომავალი გეგმების განხორციელების დიდ პერსპექტიულობას.

Teimuraz Beridze

Activities of the Student Research and Project Center “IDEA” at TSU Faculty of Economics and Business in the Research Field of Israel’s Economy

Abstract

Student research and project center “IDEA” was formed on the base of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Faculty of Economics and Business in 8 February, 2000 and conducts its activities as faculty’s supporting scientific-research unit.

More than 40 students from bachelor’s, master’s and doctoral studies are members of the center, 9 of them are members of the board and 15 students represent basic personnel.

Among other actual directions center has widen its area of activities including historical, theoretic-methodological and practical issues of the Jewish model of economic development and management and their proper adaptation in the process of formation and implementation of national model for Georgia’s economic development. Implementation of the project will contribute greatly to the research of theoretic-methodological foundations of creation of optimal model for Georgia’s economic development and management and its realization in practice.

From 2013 Center “IDEA” has close relationships with Embassy of Israel in Georgia and the Firm Netafim. We conducted several joint activities. This conference also underlines our effective collaboration.

Overally, analysis of activities of student research and project center “IDEA” at TSU Faculty of Economics and Business shows clearly its initiativeness, diversity, effectiveness and prospectiveness of its future plans.

სოფლის მეურნეობის განვითარების პერსპექტივები სიღნაღის მუნიციპალიტეტში

სოფლის მეურნეობა ქვეყნის ეკონომიკის უმნიშვნელოვანესი ნაწილია და ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტის ფორმირებაში დიდი ადგილი უკავია. მისი პოტენციალის მაქსიმალური ათვისება და მიზნობრივი გამოყენება ქვეყნის ეკონომიკისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია. სწორედ ამიტომ, დადებითი შედეგის მიღწევის უპირველესი გარანტია იქნება მკაფიოდ განსაზღვრული, კონკურენტუნარიანი წარმოებისკენ მიმართული აგრარული პოლიტიკის შემუშავება და ამ სექტორში ფინანსური რესურსების მოზიდვის ხელშეწყობა. ამავე დროს, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ქვეყნის სასურსათო უსაფრთხოებისა და სურსათის უვნებლობის უზრუნველყოფის საკითხი, რაც საქართველოს მთავრობის და სიღნაღის მუნიციპალიტეტის მთავარი ამოცანაა.

ეკონომიკის ტრანსფორმაციის მიუხედავად, ჩვენს ქვეყანაში ჯერ კიდევ მწვავედ დგას სიღარიბის, მათ შორის, მოსახლეობის სურსათით უზრუნველყოფის პრობლემა. აქედან გამომდინარე, უახლოესი წლების უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა, ქვეყნის აგროსასურსათო სექტორის განვითარების იმგვარი მოდელის შემუშავება, რომელიც მოსახლეობას ხელმისაწვდომი და ხარისხიანი სურსათით დააკმაყოფილებს. ასევე, ხელს შეუწყობს კონკურენტული უპირატესობის მქონე პროდუქტების საექსპორტო პოტენციალის მაქსიმალურ განვითარებას.

სიღნაღის მუნიციპალიტეტში უხსოვარი დროიდან ვითარდება სოფლის მეურნეობა და იგი მრავალმხრივი, უნიკალური თავისებურებითა და ნიშან-თვისებებით ხასიათდება, რაც განპირობებულია ისტორიულ-ეთნოგრაფიული და მრავალფეროვანი ნიადაგურ-კლიმატური პირობებით.

სიღნაღის მუნიციპალიტეტის 75% სოფლის მეურნეობით არის დაკავებული და აღნიშნული დარგის განვითარება ჩვენთვის უმნიშვნელოვანესია. აქედან გამომდინარე, ბუნების ამ საოცარი შემოქმედის სიმდიდრეთა შორის უძვირფასესი საუნჯეა მიწა. ჩვენ კი, მრავალი წლის მანძილზე, სასოფლო-სამეურნეო მიწის არც ინვენტარიზაცია ჩაგვიტარებია და არც კადასტრი შეგვიდგენია. ფაქტობრივად, არც კი ვიცით დაზუსტებული ფართობები, ვარაუდის დონეზე ვადგენთ მიწის ბალანსს.

მიწის გონივრულ გამოყენებაზეა დამოკიდებული სოფლის მეურნეობის პროდუქციის სიუხვე. შორს წაგვიყვანს მსჯელობა ქართველი კაცის განსაკუთრებულ სიყვარულზე მიწისადმი. ოდითგანვე სწორედ მიწის სიყვარული, მისადმი ერთგულება იყო ჩვენი სიძლიერის საფუძველი და ეს სიყვარული ქართველმა კაცმა საუკუნეების ქარცეცხლში გამოატარა და შეინახა.

სასოფლო-სამეურნეო სექტორის განვითარებაზე არსებითი გავლენა მოახდინა სასოფლო-სამეურნეო მიწების პრივატიზებამ. მიუხედავად იმისა, რომ უკანასკნელ წლებში აგროსექტორში მიმდინარე დადებითმა ცვლილებებმა და სახელმწიფოს მხრიდან ხელშეწყობამ დადებითი შედეგი გამოიღო, ფერმერთა საქმიანობას ჯერ კიდევ აფერხებს ისეთი ფაქტორები, როგორცაა არასათანადოდ განვითარებული ინფრასტრუქტურა, გადამამუშავებელი საწარმოების არარსებობა, ძნელად ხელმისაწვდომი კრედიტები, სასოფლო-სამეურნეო საშუალებებზე მზარდი ფასები, სოფლად სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის სიმცირე.

სიღნაღის მუნიციპალიტეტისთვის პრიორიტეტს სოფლის მეურნეობაში საშემოდგომო თავთავიანი და ერთწლიანი მარცვლეული კულტურების წარმოება, მეცხოველეობის და მევენახეობის განვითარება წარმოადგენს.

სიღნაღის მუნიციპალიტეტის ტერიტორია მოიცავს გომბორის ქედის ფერდობებს და ალაზნის ვაკეს. სიღნაღის მუნიციპალიტეტის მიწის საერთო ფართობია 1251,7 კვ. კმ., აქედან სასოფლო-სამეურნეო სავარგულები შეადგენს 103450 ჰა-ს, საიდანაც 38016 ჰა სახნავია, 54121 ჰა – საძოვარი, 3720 ჰა კი მრავალწლიანი ნარგავებია, 1127 ჰა თევზის ტბორია და 12500 ჰა – ტყე.

ვიდრე გადავიდოდე სოფლის მეურნეობის, ამ მეტად მნიშვნელოვანი და პრიორიტეტული დარგის, სტრატეგიული განვითარების პროგრამის ჩამოყალიბებაზე, აუცილებლად მიმაჩნია, რომ მუნიციპალიტეტის ტერიტორიული ორგანოების მიხედვით მოხდეს სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების 100%-იანი ინვენტარიზაცია და ამის შემდეგ შეიქმნას სრულიად ახალი მონაცემთა ბაზა. წინააღმდეგ შემთხვევაში, შეუძლებელია ვიცოდეთ დაზუსტებულად, თუ რამდენს და რა ხარისხის მიწას ვფლობთ, გინდაც გვქონდეს სრული ინფორმაცია ჩვენი ბიუჯეტის ყველაზე მთავარ საშემოსავლო საკითხზე, მიწის გადასახადზე.

სიღნაღის მუნიციპალიტეტის სოფლის მეურნეობის ერთ-ერთ პრიორიტეტულ დარგს საშემოდგომო თავთავიანი მარცვლეული კულტურების წარმოება წარმოადგენს, შეიძლება ითქვას, რომ აღნიშნული კულტურების წარმოებას მრავალმა ფაქტორმა შეუშალა ხელი. უპირველესად აღსანიშნავია, რომ მოშლილია მარცვლეული კულტურების მეთესლეობის სისტემა, რამაც სერიოზულად იმოქმედა მარცვლეული კულტურების როგორც განვითარებაზე, ასევე მათ წარმოებაზე.

მარცვლეული კულტურების წარმოების დინამიკაში მკაფიოდ ჩანს, რომ 2014 წლის წარმოება საკექტარო მოსავლიანობის მიხედვით საგრძნობლად დაბალია, რაც განაპირობა 2014 წლის დადგომისთანავე საშინელმა, მძიმე და უჩვეულო გვალვამ, რომლის მსგავსი 50 წლის მანძილზე არ ყოფილა. 2013 წელს მუნიციპალიტეტში დათესილი იყო 21935 ჰა საშემოდგომო თავთავიანი კულტურები, 2014 წელს კი – 17790 ჰა. საშუალო საკექტარო მაჩვენებელი 2013 წელს 27 ცენტნერი იყო, ხოლო 2014 წელს – 5,5 ცენტნერი. 2013 წელს დათესილი იყო 1338 ჰა სიმინდი, 2014 წელს – 1062 ჰა. 2013 წელთან შედარებით საკექტარო მოსავლიანობა 41 ცენტნერით შემცირდა. ანალოგიური მდგომარეობაა სხვა კულტურების წარმოებაში, რამაც უარყოფითი გავლენა იქონია მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტზე.

აღნიშნული დარგის მოსავლიანობის და ხარისხობრივი მაჩვენებლების ამაღლების ღონისძიებებიდან უმნიშვნელოვანესი როლი მიეკუთვნება მეთესლეობას. მეთესლეობის საშუალებით ხდება სელექციური მიღწევების დანერგვა წარმოებაში. ჯიშის და ხარისხიანი თესლის თესვა მოსავლის ამაღლების აუცილებელი პირობა და ამასთანავე, მიწათმოქმედების კულტურის ძირითადი მაჩვენებელია,

ამ დროისათვის მოშლილია მეთესლეობის მთელი სისტემა. არადა, ჩვენი რაიონის ბუნებრივი პირობები საკმაოდ ხელსაყრელია საშემოდგომო და თავთავიანი და ერთწლიანი მარცვლეული კულტურების მეთესლეობის განვითარებისათვის. ჩვენს რაიონს შეუძლია გახდეს მაღალხარისხიანი თესლის მწარმოებელი რაიონი, რაც, თავისთავად, გააუმჯობესებს ეკონომიკურ და სოციალურ მდგომარეობას. ამ სფეროში ჩვენს რაიონს აქვს სერიოზული გამოცდილება ყოფილი მიწათმოქმედების სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის – „კახეთის საცდელი სადგურის“ მაგალითზე, რომელიც მდებარეობდა სიღნაღის მუნიციპალიტეტის სოფელ მაღაროში და ფუნქციონირებდა 1962 წლიდან 2010 წლამდე. აქ ხდებოდა საშემოდგომო და თავთავიანი და ერთწლიანი მარცვლეული კულტურების მეთესლეობის პირველადი საფენურების

განვითარება და წარმოება, სისტემატურად მიმდინარეობდა კულტურების მიხედვით ჯიშგანახლება, მოწყობილი იყო ჯიშთაგამოცდის ნაკვეთები.

აქედან გამომდინარე, საშემოდგომო თავთავიანი და ერთწლიანი მარცვლეული კულტურების მეთესლეობის განვითარების მიზნით შესაძლებელია შეიქმნას თანამედროვე ტიპის მეთესლეობის მიმართულების საწარმოები, რომლებიც მოემსახურებიან ჩვენს რაიონს და კახეთის რეგიონს. აღნიშნული საწარმოს შექმნით შესაძლებელი იქნება აღდგეს სამრეწველო მეთესლეობა და შემდგომ მოხდეს მეთესლეობის პირველადი საფეხურების გამრავლება და განვითარება, მოეწყოს სადემონსტრაციო ნაკვეთები ფერმერთა შეხვედრის მიზნით, გაფართოვდეს მუშაობა სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ახლადშექმნილ სამეცნიერო ცენტრთან მნიშვნელოვანი, საინტერესო, მაღალმოსავლიანი და მაღალხარისხიანი ჯიშების მოძიებაში, გაფართოვდეს მუშაობა როგორც ადგილობრივი, ისე შემოტანილი ჯიშების დასარაიონებლად და გასამრავლებლად.

დღეისათვის აღნიშნული საკითხის ირგვლივ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სამეცნიერო ცენტრმა ჩვენს რაიონში მოაწყო ჯიშთა გამოცდის ნაკვეთი, რაც, უდავოდ, ხელს შეუწყობს დარგის განვითარებას და მეთესლეობის სისტემის აღდგენას, მაგრამ დამეთანხმებით, „ერთი მერცხლის ჭიკჭიკი გაზაფხულს ვერ მოიყვანს“.

მიწათმოქმედების მაღალი კულტურა ვერ მიიღწევა, თუ არ გვესმის თესლბრუნვების უდიდესი როლი მაღალი და მყარი მოსავლის მიღების საქმეში. ყველამ უნდა ირწმუნოს, რომ მიწების ინტენსიურად გამოყენებისთვის მეცნიერულად დასაბუთებული თესლბრუნვების შემოღება ხელს შეწყობს ნიადაგის ნაყოფიერების ამაღლებას და წარმოების გაუმჯობესებას.

როდესაც ვსაუბრობთ ნიადაგის ნაყოფიერების ამაღლებაზე, გულანდილად უნდა ითქვას, რომ ჩვენმა ფერმერებმა და მიწათმოქმედებაში დასაქმებულმა ადამიანებმა არ იციან, თუ რა ნიადაგები აქვთ, თავიანთ ნიადაგებს რა სახის მინერალური ან ორგანული სასუქები ესაჭიროება ან რა დოზით. საჭიროდ მიგვაჩნია შეიქმნას აგროქიმიური ლაბორატორია, რომელიც საშუალებას მისცემს ფერმერს, განსაზღვროს რომელ ფართობზე რომელი კულტურის თესვა იქნება შესაძლებელი.

ბოლო პერიოდში მიმდინარე ეკოლოგიურმა პროცესებმა კატასტროფამდე მიიყვანა ჩვენი მუნიციპალიტეტის ტერიტორიის მნიშვნელოვანი ნაწილი. ეროზიულია ივრის ზეგანზე არსებული სახნავი მიწების 70-80%. გარემოს ცვლილებებით გამოწვეული გაუდაბნოების და ეროზიული პროცესების შეჩერების მიზნით, საჭიროდ მიგვაჩნია ქარსაცავი ზოლების აღდგენა. რამდენიმე ათეული წლის წინ რაიონის სახნავ-სათესი ფართობები უზრუნველყოფილი იყო ქარსაცავი ზოლებით, რომელიც შეადგენდა 780 ჰა-ს, მაგრამ დღეისათვის თითქმის მთლიანად განადგურებულია და შემორჩენილია მხოლოდ 60-70 ჰა.

ეროზიასთან ბრძოლის აგროტექნიკაში ბოლო დროს მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა ნიადაგის მინიმალურმა დამუშავებამ, რომლის შემოღების საჭიროება განპირობებულია, ერთი მხრივ, ნიადაგის დამუშავების ჩვეულებრივი აგროტექნიკის გატარებისას დიდი ენერგეტიკული და შრომითი დანახარჯებით, რომლის დროსაც კულტურების მოვლა-მოყვანის მთლიანი დანახარჯებიდან ენერგეტიკული დანახარჯები შეადგენს 40%-ს, ხოლო შრომითი – 25%-ს. ხოლო მეორე მხრივ, საშემოდგომო კულტურებისთვის ღრმად ხვნის ნაცვლად ზედაპირული დამუშავებით ფართომოდების განის ბრტყელი დამჭრელების, დისკობიანი ფარცხების, ამჩიების და ფრეზების მეშვეობით, რომლებიც უზრუნველყოფენ აგრეგატის ერთი გავლით ნიადაგის მაღალხარისხიანად დამუშავებას.

ერთ-ერთ უმთავრეს სტრატეგიულ ამოცანად მიგვაჩნია არსებული სარწყავი სისტემის მოწესრიგება და ალაზნის ველზე თანამედროვე ტიპის სარწყავი სისტემის მოწყობა, რადგანაც სოფლის მეურნეობის განვითარება გაწყლოვანების გარეშე წარმოუდგენელი ოცნებაა.

ქვ. ალაზნის მაგისტრალური არხი თავისი გამანაწილებელი არხებით სიღნაღის რაიონის ტერიტორიაზე ემსახურებოდა 9000 ჰა-მდე ფართობს, ამჟამად წყალუზრუნველყოფილი ფართობი შეადგენს 2500 ჰექტარს. რაიონის ტერიტორიაზე მოქმედებდა ექსპლუატაციაში შესული 22 „კუბანი“, რომელიც რწყავდა 2640 ჰა ფართობს, გარდა „კუბანებისა“, სასოფლო-სამეურნეო კულტურების რწყავს ემსახურებოდა 123 ფრეგატი, რომლითაც ირწყვებოდა 9500 ჰა-ზე მეტი ფართობი. ფრეგატებით წყლით უზრუნველყოფას ემსახურებოდა მდ. ალაზანში ჩადგმული 3 მცურავი სატუმბო სადგური, საიდანაც აღებულ წყალს ნაკვეთებამდე მიაწოდებდა 5 სტაციონალური სატუმბო სადგური.

ამჟამად აღნიშნული დამაწვინებელი აგრეგატები და სატუმბო სადგურები აღარ არსებობს და წყლის აღება ხდება ქვ. ალაზნის მაგისტრალური არხიდან თვითღინებით.

სარწყავი ფართობების გაზრდის მიზნით მიზანშეწონილად მიგვაჩნია შეიქმნას გადასაადგილებელი სატუმბო სადგურები, რომელიც მოემსახურება მაგისტრალური არხის მარჯვენა მხარეს არსებულ ფართობებს, რომელიც ამჟამად არაწყალუზრუნველყოფილია და მიმდინარე წყლის გვალვამ გახმობის პირას მიიყვანა ვაზი და სხვა კულტურები.

შესაძლებლად მიგვაჩნია, მოეწყოს წვეთოვანი რწყვა, განსაკუთრებით ვენახებში, რითიც მოსახლეობას ახალი ვენახების გაშენების შესაძლებლობა მიეცემა. მუნიციპალიტეტში მსხმოიარე ვენახის ფართობი მთლიანად შეადგენს 2941 ჰა-ს, სადაც დასაქმებულია მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი. 2013 წლის შემოდგომით და 2014 წლის გაზაფხულზე გაშენებულია 201 ჰა ახალშენი ვენახი. რაიონს გააჩნია ვენახის გაშენების უდიდესი პოტენციალი, ჩვენი მუნიციპალიტეტისთვის ერთ-ერთი პრიორიტეტული დარგი მევენახეობა-მეღვინეობის განვითარებაა. მუნიციპალიტეტში ყურძნის წარმოებამ 2013 წელს შეადგინა 25100 ტ, ხოლო 2014 წელს 14650 ტ. 2014 წელს წარმოებული ყურძნის სიმცირე გამოწვეული იყო ხანგრძლივი, უჩვეულო გვალვით, რადგანაც არ არსებობდა ვენახის ფართობების 70-80%-ზე არავითარი მორწყვის საშუალება.

წლების წინ მუნიციპალიტეტის მასშტაბით ფუნქციონირებდა 7-8 ღვინის ქარხანა, დღეისათვის კი ფუნქციონირებს მხოლოდ წნორის პირველადი გადაამუშავების ღვინის ქარხანა. მიუხედავად ამისა, ბოლო ორ წელიწადში გაშენდა 400 ჰექტრამდე ახალშენი ვენახი.

სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკით აღჭურვილობა არც თუ სახარბიელო მდგომარეობაშია, კერძო სექტორში მთლიანობაში არის 556 ერთეული ტრაქტორი, 70 ერთეული არის მარცვლის ამლები კომბაინი. ყველა ეს ტექნიკა მოძველებულია და თითქმის გამოსულია მწყობრიდან. მუნიციპალიტეტის ტერიტორიულ ერთეულებში გვაქვს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ შექმნილი სატრაქტორო ამხანაგობები, რომლებიც მოსახლეობას გადაეცა სიმბოლურ ფასად – ერთ ლარად. მათი ფუნქცია მოსახლეობის დაბალი ტარიფებით მომსახურება და სატრაქტორო პარკის განვითარება უნდა ყოფილიყო, მაგრამ მათი ფუნქციონირება ჩვენი კონტროლიდან თითქმის გასულია. სულ რაღაც 7-8 წლის ტექნიკა თითქმის გამოსულია მწყობრიდან, 27 ერთეულიდან დღეისათვის გამართულია მხოლოდ 16. დანარჩენი კი ან აღარ არსებობს, ან გამოსულია მწყობრიდან და ვეღარ ასრულებს თავის ამოცანებს.

ჩვენი აზრით, უკეთესი იქნებოდა მუნიციპალური სატრაქტორო გაერთიანების ჩამოყალიბება, რომელიც უფრო ეფექტურად გაუწევდა მომსახურებას მოსახლეობას. ამ საკითხზე, ჩვენი აზრით, ღირს დაფიქრება. მუნიციპალიტეტში ფუნქციონირებს შპს „მექანიზატორის“ 5 განყოფილება, რომელთა მეშვეობით წარმატებით ხორციელდება მცირემიწიან ფერმერთა საგა-

ზაფხულო ხვნის პროგრამა. პროგრამის ფარგლებში მუნიციპალიტეტის 9200 ბენეფიციარს უფასოდ დაუმუშავდა 7500 ჰექტრამდე სასოფლო-სამეურნეო მიწა

მუნიციპალიტეტში ერთ-ერთი ძირითადი ყურადღება ექცევა მცირე და საშუალო ზომის საწარმოების განვითარებას. დღეისათვის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ფუნქციონირებს 68 საწარმო, მათ შორის 5 საწარმო დაფინანსებულია იაფი კრედიტის პროგრამით. აქტიურად ვთანამშრომლობთ საერთაშორისო ორგანიზაციებთან, რომელთა დახმარებით ფუნქციონირება დაიწყო და დაფინანსდა 7 ახალი საწარმო. მუნიციპალიტეტის გამგეობა უდიდეს ყურადღებას აქცევს მცირემიწიან ფერმერთა კოოპერირების საკითხს. ამ მხრივ აქტიური მუშაობა მიმდინარეობს. დღეისათვის უკვე ფუნქციონირებს 4 სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივი მათ შორის ორს უკვე მინიჭებული აქვს სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივის სტატუსი.

მუნიციპალიტეტის გამგეობა უდიდეს ყურადღებას უთმობს მეცხოველეობის განვითარების საკითხებს. 2014 წელს ძლიერი გვალვის გამო მნიშვნელოვნად შემცირდა მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის სულადობა. მიუხედავად უკანასკნელ წლებში პირუტყვის სულადობის შემცირებისა, გაგვაჩნია ამ დარგის განვითარების კარგი პერსპექტივები.

სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სურსათის უვნებლობის და ვეტერინარიის სამსახურთან ერთად აქტიურად ვმუშაობთ ცხოველთა დაავადებების პრევენციული ღონისძიებების გატარებაზე. დღემდე მუნიციპალიტეტში არ გამოვლენილა ინფექციური დაავადებების არცერთი შემთხვევა.

წვრილ ფერმერულ მეურნეობებში გავრცელებულია ძროხის შენახვის ექსტენსიური სისტემა, ფერმერები უმთავრესად ბუნების მიერ ნაბოძებ რესურსებს იყენებენ. ზამთრობით პირუტყვს მწირი და ერთგვაროვანი საკვები ეძლევა, რაც საკმაოდ დაბლა სცემს საქონლის პროდუქტიულობას. სიღნაღის მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის პირად საკუთრებაში მყოფი ფურების წველადობა მწირი კვებისა და ჯიშური სიჭრელის გამო ძალიან დაბალია და საშუალოდ შეადგენს 1100-1275 ლიტრს, თუმცა გარკვეულ შემთხვევებში გვხვდება გაცილებით უკეთესი მაჩვენებლებიც.

უკანასკნელ წლებში მუნიციპალიტეტის ფერმერების ნაწილმა მოახერხა ახალი ინტენსიური ჯიშების შემოყვანა. ამჟამად მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე 1 ფერმერს ჰყავს ჯერსის ჯიშის 24 სული მსხვილფეხა, 3 ფერმერს – ჰოლშტინოფრიზული ჯიშის 50-ზე მეტი მსხვილფეხა. მიუხედავად იმისა, რომ სიღნაღის მუნიციპალიტეტში სოფელ ტიბაანში ფუნქციონირებს საქართველოში ერთადერთი მეცხოველეობის სანაშენე საქმისა და ხელოვნური განაყოფიერების ცენტრი, მიგვაჩნია, რომ სანაშენე საქმიანობა ჯეროვნად არ მიმდინარეობს.

ქართული მეცხვარეობა დიდი გამოცდის წინაშე დგას. თუმცაღა, ბოლო წლების სტატისტიკური მონაცემებიდან გამომდინარე, სიღნაღის მუნიციპალიტეტში, ისევე როგორც მთელ კახეთში, შეიმჩნევა ცხვრის რაოდენობის ზრდა. დღევანდელი მონაცემებით სიღნაღის მუნიციპალიტეტში 45800 სული ცხვარი და 1600 სული თხაა, მაშინ, როცა 2012 წელს 28000 სული ცხვარი იყო.

უკანასკნელი წლების განმავლობაში მუნიციპალიტეტში შეინიშნება მეთევზეობის განვითარების ტენდენციები. მეთევზეობა ძირითადად შემოიფარგლება სატბორე მეურნეობებით რომელთა რაოდენობა 39-მდე გაიზარდა. მათი საერთო ფართობი 1271 ჰექტარია.

მუნიციპალიტეტის გამგეობა განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს აგროტურიზმის, როგორც ტურიზმის დამოუკიდებელი მიმართულების, ჩამოყალიბება-განვითარებას. ჩვენი რაიონი ცნობილია გლეხური წესით წარმოებული ღვინის ერთ-ერთ ტრადიციულ რაიონად, ამიტომაც აქ მრავლად არის ოჯახური და მცირე ზომის ღვინის მარნები, როგორც ყველაზე წარმატე-

ბული ტურისტული ობიექტები. კერძოდ, სიღნაღში ფუნქციონირებს ღვინის მარანი, რომელიც გამოირჩევა სასმელების მრავალფეროვნებითა და ოჯახში დამზადებული ტრადიციული საჭმელებით. ამასთან, ვიზიტორებს აქვე შეუძლიათ გაეცნონ სასმელ-საჭმელების დამზადების ტრადიციულ ტექნოლოგიებს.

აღსანიშნავია ისიც, რომ გარდა ზემოხსენებული ღვინის მარნისა, ქალაქში არსებული ნებისმიერი კვების ობიექტი მზად არის გაუმასპინძლდეს სტუმარს ადგილობრივი წარმოების პროდუქტებით.

სიღნაღის მუნიციპალიტეტისთვის აგროტურიზმი უნდა გახდეს ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი, წამყვანი დარგი. ჩვენ გავგაჩნია განვითარების დიდი პოტენციალი ტურისტული კუთხით. საკმაოდ დიდი ადგილი უკავია თევზსაჭერ ტბებს, რომელთა ათვისებაც ტურისტული თვალსაზრისით დადებითად აისახება სიღნაღის მუნიციპალიტეტის განვითარებაზე, მაგრამ ამ დროისთვის არ არსებობს შესაბამისი ინფრასტრუქტურა, სადაც სათანადო მომსახურებას გაუწევინ ტურისტებს და ამით კმაყოფილი ტურისტი არაერთხელ ეწვევა ჩვენს მხარეს.

შესაძლებელია განვითარდეს ე.წ. „სასოფლო ტურიზმი“, რომელიც მოიცავს სიღნაღის მუნიციპალიტეტის რამდენიმე სოფელს. ეს მიმართულება გააუმჯობესებს სოფლად მცხოვრები მოქალაქეების ეკონომიკურ მდგომარეობას.

დაბოლოს, ერთი წლის მუშაობის პრაქტიკამ გვაჩვენა, რომ სიღნაღის მუნიციპალიტეტში უამრავი სოციალური და ეკონომიური სახის დღემდე გადაუჭრელი პრობლემაა და დღენი-ადაგ ამ პრობლემების მოგვარების ღონისძიებებზე ვმუშაობთ. ჩვენ მიერ მუშავდება მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სამწლიანი პროგრამა, რომელშიც დეტალურად იქნება ასახული მუნიციპალიტეტის თითოეული დარგის განვითარების პერსპექტივები და გასატარებელი ღონისძიებები.

Davit Janikashvili

The Perspectives of Agricultural Development in Signagi Municipality

Abstract

The first-rate guarantee in achieving the desired results in agriculture, is to develop clearly defined, directed to competitive production agricultural policy and the promotion of financial resources in this sector.

At the same time, the food security and ensuring the food safety issue of the country is particularly important, which is the main task of the government of Georgia and Signagi Municipality.

The Municipality of Signagi has a long history of developing agriculture and it is characterized with multi, unique characteristics and features, which is due to the historical-ethnographic and various ground and climatic conditions.

The Government of Municipality pays special attention to the formation, development of Agro tourism, as an independent part of tourism.

The three-year program of social and economic development of Municipality is worked out by us, where the prospects for the development of each sector and the measures to be implemented will be laid in detail.

Aharon Gagulashvili
Vakhtang Gogaladze
Robert Albin
(Israel)

Netafim Georgia - Provider of Agribusiness Recent Technologies

Foreword

Drip irrigation system is the irrigation system for future, the efficiency of which is almost 100%. Through this system not only the water resources are saved but also the soil structures are maintained which in its turn is reflected on the final result - harvest.

The **main obstacle** in production and marketing of current agribusiness and at the same time the starting point is the cost of primary production, which is not considered by Georgian farmers.

The main aim of the farmer should be to decrease the cost of the product received through modern agro business methods because the difference between market prices and production costs makes farmer's profit. The increase of harvest in agricultural practice is possible only through application of modern technologies, and one of the most important among them is drip irrigation system. It gives the possibility to provide water to the plant during day and night. The need of water is calculated with the multiplication of site-specific climate figures and specific agricultural water consumption factors. Based on these factors the system provides needed amount of water to the particular plant.

Advantage of the drip irrigation system is that during the drip irrigation, water does not go deep to the plant's leaves, it goes directly to roots and thus decreases the risk of fungus diseases of leaf, which in its turn give farmer possibility to save significant amount of money for purchasing fungicides. Another advantage of drip system is that it provides water only to the crop plant and not to weeds, which are cause of 25-30% of losses and increase in production costs.

NETAFIM is global leader in the production of drip irrigation systems and highly technological greenhouses and its construction. It has its representation branches in 120 countries; own production facilities in 16 countries and its annual turnover is 1 billion USD. NETAFIM is the company which was the first to invent and commission drop system in 1965 and nowadays with its innovations dictates the development trends to other manufacturer.

NETAFIM GEORGIA (BAR LEV NET Group) exclusively represents global company NETAFIM at Georgian market since 2013 and is developing with rather successful dynamics. The aim of NETAFIM GEORGIA is to develop agro business with the implementation of new technologies, creation of compatible and high-quality product, taking excessive harvest, but our company offers its customer's provision of marketing service. NETAFIM GEORGIA (BAR LEV NET Group) develops all-possible size projects: national scale, large business projects and small farmers. **National purpose projects** contribute to stimulation of the economical, namely agricultural development of target region, and support to poverty reduction and income generation. As an example we can name the project of United Melioration Systems' Company of the Ministry of Agriculture, which foresees provision of water for 2200 hectares in two villages of Dedoplistskaro region - villages Pirosmeni and Samtatskaro, with NETAFIM drip irrigation systems. It is also remarkable that NETAFIM projected the whole system in the way that 94% of this territory will be irrigated through the gravitation pressuring, which will save rather important capacity of energy during system operation resulting the high energy efficiency of NETAFIM system. At the same time it is an important social project, since Pirosmeni and Samtatskaro are populated by environmental migrants, who resettled here due to natural disaster events (landslides and mudflows) from other Georgian regions and represents one of the most vulnerable

groups of Georgian population. This project will give the population a possibility to ensure sustainable income through agricultural activities in the most arid territory of Georgia.

NETAFIM GEORGIA (BAR LEV NET Group) is the company with high social responsibility:

Under its supervision together with Embassy of Israel and USAID, 45 families in the refugees' settlement were provided with drip irrigation systems for free, which contributed to increasing their incomes and poverty reduction. NETAFIM GEORGIA (BAR LEV NET Group) also established greenhouse tunnels for families who are living near to occupied line in Georgia.

Under the **large business projects** we mean projects for the companies that possess production factors (land, labor) and significant resources to finance the construction of large-scale irrigation systems and/or greenhouses. One of such projects is Agromarneuli's primary production economy which comprises over 500 hectares of NETAFIM drip irrigation systems and a highly technological greenhouse of 35 hectares in the village of Tsaishi, region of Zugdidi which is biggest greenhouse project in our region. Following the success of the project additionally is planned to construct tunnels on 60 hectares of land in addition to the greenhouses. One of success factors is that NETAFIM engineers planned greenhouses to be constructed on thermal hot waters. Due to the low level of energy costs, the vegetable production in such greenhouse appears to be highly competitive. Additional advantage is guaranteed by high quality of NETAFIM drop irrigation system. NETAFIM is the holder of UN water mandate which was given to the company for establishing effective management systems of water resources and for the contribution made to its implementation.

For small farmers, whose share in the Georgian agriculture sector is about 80%, NETAFIM has specially developed portable drop irrigation systems. The setup of the system is extremely easy and fast. Moreover it works on gravitation pressuring and does not need any additional energy costs.

This system gives farmers opportunity to imply fertilization through drop system which provides the saving of fertilization and its efficiency, which finally is reflected in increased volume of harvest.

Along with high-technologies, NETAFIM GEORGIA (BAR LEV NET Group) by its excellent professional team is always ready to answer all possible challenges and promote **high-quality service** and support to its clients: starting with supply qualitative inputs (fertilizers, agrochemicals), agro technical consulting and support of the best international agronomists, mobile training for education, including marketing of agricultural products at EU markets.

For this purpose NETAFIM GEORGIA (BAR LEV NET Group) will construct logistic center for exporting fresh greens, fruit and vegetable to European market. The center will have a Global Gap Standard, which will give an opportunity to export Georgian products to EU market without any barriers.

For implementing new technologies and for purchasing qualified inputs some agro-producers might need **financial** means. NETAFIM GEORGIA (BAR LEV NET Group) supports here with financing for purchasing its products with cooperation local and international banks and financial institutions.

In summary the main goal and philosophy of our company is to help farmers to get real successful results through supplying high quality inputs, supporting with agronomical and technical support, providing educational training and finally marketing of their produce. All this products and services is making our company more stronger comparing to our competitors, because we are providing our customers whole cycle of services which is necessary to lead success. We believe that NETAFIM GEORGIA (BAR LEV NET Group) will contribute not only its customers, but in general development of agriculture business in Georgia trough bringing and implementing technologies, experience and expertise from Israel and move Georgian Agriculture to absolutely new stage, which certainly will be followed by positive micro and macro economical effect.

აპარონ გაბულაშვილი
მასხანგ გოგალაძე
რობერტ ალბინი
(ისრაელი)

**„ნეტაფიმ-საქართველო“ – აგრობიზნესის უახლესი ტექნოლოგიების
მიმწოდებელი**

რეზიუმე

ჩვენი კომპანიის მამოძრავებელი ფილოსოფია და მიზანი ფერმერთა დახმარება და მხარდაჭერაა, რათა მათ შეძლონ წარმატების მიღწევა ჩვენი მაღალხარისხიანი შემავსებლების მიწოდებით, გამოცდილი აგრონომიული და ტექნიკური მხარდაჭერით, განათლების ხელშეწყობით მობილური ტრენინგის მეშვეობით და, რაც მთავარია, მათ მიერ ნაწარმოები ხარისხიანი პროდუქტის რეალიზაციით. ყველა ეს პროდუქტი და სერვისი არის კონკურენტებთან ჩვენი კომპანიის უპირატესობისა და ძლიერების გარანტი, იმიტომ, რომ ჩვენ ვაწოდებთ მომხმარებლებს წარმოების ჯაჭვის მთლიან ციკლს, რაც აუცილებელია წარმატების მისაღწევად.

ჩვენ გვჯერა, რომ „ნეტაფიმ-საქართველო“ თავის წვლილს შეიტანს არა მხოლოდ მისი მომხმარებლების, არამედ საქართველოს აგრობიზნესის განვითარებაში ისრაელიდან ახალი ტექნოლოგიების შემოტანით და დანერგვით, აგრეთვე გამოდილებისა და პროფესიონალიზმის გაზიარებით, რაც ქართულ სოფლის მეურნეობას სრულიად ახალ ეტაპზე გადაიყვანს და, რა თქმა უნდა, ექნება პოზიტიური მიკრო- და მაკროეკონომიკური ეფექტი.

Globalisation, Market Commitment and Internationalization in Agriculture: Theoretical Approaches Review

Abstract

Current global challenges such as energy and food security define direction toward internationalization of local agricultural market. Converging interests is provided it due to common resource using area.

In a world of increasing interconnectedness it is crucial to understand why and how firms engage in international operations. By evaluating experiences of different firms, researchers attempt to create a framework that would provide firms with internationalization guidelines.

This study is overview of the various theoretical approaches of firm access to international markets, including agricultural producers.

Some of them argue that most internationalization attempts begin with exporting to a foreign market through the assistance of an agent. Only after a period of exporting the firm would attempt to build or acquire a sales subsidiary. Some firms may move forward and introduce a production facility in the foreign market but none have started out in such manner.

Key words: *Internalization, Firm Specific Advantage, Subsidiary, Multinational Firms.*

Introduction

In this paper an effort will be made to analyze incremental market commitment's importance to a firm's international success. The analyses will be based on provided articles [1], [2], [3]. This study substantiated by Johanson and Vahlne [2], where they argue that firm internationalization should be incremental instead of a large immediate investment. A part of this article focuses on the market commitment of the firm which is going to be the main aspect of analyses in this paper. Furthermore, this paper will apply the theory of McWilliams and Siegel [3] to show how additional commitment in specific areas can enhance the firm's success. This article discusses the necessity and potential of Corporate Social Responsibility programs and introduces several hypotheses. The main reason why the choice of market commitment as mine aspect of analyses was made is that it provides an interesting and understandable connection between the two articles..

Additionally this paper will provide articles that enhance the information provided by the aforementioned articles, a critical discussion will be made to evaluate the articles' limitations as well as suggestions for future research.

The objective of this paper is different. It will not discuss the existence of such an equilibrium but use the idea of CSR activities and apply Johanson and Vahlne's ideas to investments in CSR activities.

Material and methods

One part of this study mainly based on on the previous research which is argued that firm internationalization should be incremental instead of a large immediate investment. Other one focuses on the market commitment of the firm which is going to be the main aspect of analyses in this paper. To

conduct the study expert assessments were applied. Two main theories are selected by using the analysis and logic sequence.

Literature review

In a world of increasing interconnectedness it is crucial to understand why and how firms engage in international operations. By evaluating experiences of different firms, researchers attempt to create a framework that would provide firms with internationalization guidelines. Johanson and Vahlne [2] have evaluated the processes that firms take to create international operations, whether exporting or producing. By analyzing studies of four firms, Sandvik, Atlas Copco, Facit and Volvo, they argue that the experience of these four firms clearly show that all have increased their presence in foreign markets incrementally. They argue that most internationalization attempts begin with exporting to a foreign market through the assistance of an agent. Only after a period of exporting the firm would attempt to build or acquire a sales subsidiary. Some firms may move forward and introduce a production facility in the foreign market but none have started out in such manner. Authors argue that such a sequence exists because the environment in which firms operate is changing continuously and that firms lack knowledge of foreign markets which can only be acquired by experience. Johanson and Vahlne [2] as one of the determinants of international success also mention firms' market commitment. It consists of two factors, which are resource commitment and degree of commitment. The degree of commitment increases as the resource becomes more specialized for the specific market. The resource commitment is straightforward, it is the amount of resources that the firm is willing to invest in marketing, personnel, organization or other areas of the foreign market. The following part of our paper will continuously focus on market commitment.

McWilliams and Siegel [3] on the other hand have written an article that at first glance does not related to international expansion. But a connection with the previously discussed article will be made. This article focuses on Corporate Social Responsibility and is concerned with two issues:

- Whether socially responsible firms outperform or underperform firms that are less socially responsible?
- What is the appropriate amount that a firm should spend on Corporate Social Responsibility activities?

The authors attempt to identify factors that influence the demand for CSR and find the equilibrium between the CSR activities demanded by stakeholders and supplied by firms. This article covers a topic that is very relevant nowadays. As acquiring information for a regular person is becoming more effortless, people are more aware of the profit driven strategies of businesses than ever before. Therefore, firms are being pressured to adopt programs that satisfy the needs of not only their shareholders but other stakeholders as well.

This is where the connection between both articles' theories can be established. If Johanson and Vahlne [2] suggest that incremental market commitment is one of the factors that will lead to higher probability of success in a firm's international operations, can firms initially allocate small amounts of resources to CSR initiatives and eventually increase them? By learning from these initiatives, analyzing experienced costs and benefits, firms can then decide whether it is beneficial for them to gradually increase the allocated resources or do they relocate them to a more beneficial area. By doing so firms would acquire the experiential knowledge which importance [2] continue to stress in their article as one of the most important and difficult to acquire types of knowledge. The degree of resource commitment is crucially driven by experiential learning. As McWilliams and Siegel [3] explain, CSR initiatives can have an effect on different processes in the firm. It can help innovate products, innovate production processes, improve the social status or aid in advertising. It is also crucial to establish whether an incremental commitment of resources has the same effect on firms operating in different industries and different areas of a single firm. For example, it could be beneficial to gradually increase resource commitment for a

firm's international expansion but it could have a negative effect for CSR activities. Further in this paper a critical evaluation of the benefits of incremental market commitment will be made by using additional literature.

Discussion

The discussion of mine paper will critically examine the articles provided and apply other sources of information. It is divided into three main parts, each one will look to find literature that either rejects or supports the arguments made in this paper. The first part will attempt to identify whether incremental market commitment has the same effect and appeal on firms operating in different industries. Other sources might confirm or reject the slow and cautious investing in foreign markets. Secondly, identify whether incremental resource commitment has the same effect on different operations in the same firm. Investing in CSR activities abroad can assist the firm in creating a good image or even new firm specific advantages. It can also be a waste of time and resources if not done correctly. And last, the limitations of both articles will also be provided in this part of the paper as well as some suggestions about future research that should be carried out to broaden the understanding of the subject.

In order to confirm or reject the first argument, it is crucial to identify whether other theories exist that support a more aggressive approach to internationalization. The main advantage of Johanson and Vahlne [2] theory is risk avoidance. This approach minimizes risk by increasing investments only after knowledge of the new market has been obtained. Internationalization starts with exporting, minimal resources contributed, and slowly grows into a sales subsidiary, and so forth. But it is common sense that some companies are more risk averse than others. While this approach would appear as the best option for some firms, for some it could appear as a slow, ineffective allocation of resources that does not meet the firm's goals. It may also be inappropriate in a situation that allows for foreign market exploitation that promises large potential but requires a large investment as well. An opponent of the slow, incremental market innovation is the Born-Global concept [4]. One of the differences between the Born- Whereas the traditional view is partly based on the difficulty of acquiring information to decrease risk, the Born-Global concept states that the reduction of effort and resources required to gain information allows firms to internationalize at a faster pace. According to Johanson and Vahlne [2] market knowledge can only be obtained by behavioral learning. The Born-Global view argues that foreign market knowledge can be acquired early on in the life of the firm. [4]. The Born-Global stresses foreign market knowledge as very important to internationalize rapidly. "The Born Global concept" explain the term 'leapfrogging' as firms' actions during which they skip parts of traditional internationalizing procedure. The reasons for such events differ, one of them being mentioned as the export market homogenization. If that is the case, meaning information is cheap and easy to acquire and the export market is becoming more homogenous, then it would suggest that the pace at which firms internationalize can be higher. Based on [5] these firms can have high international activity soon after foundation of the firm, a manager with strong international orientation, tend to be relatively small with limited resources, emphasizing innovation, and other characteristics. Research also shows that there is no specific industry where the Born-Global approach prevails. Moen [6] argues that more than half of exporting firms established in France and Norway from 1990 until 2002 can be classified as Born Globals. This leads to think that the industry is not the main determinant of the internationalization strategy, although some industries are more likely to have a higher amount of Born-Global firms. Therefore, it can be concluded that the choice of internationalization approach depends on many factors, not only the industry.

As the second point of this paper's discussion part the effect of incremental market commitment on different areas of the firm will be examined. The application of the second prescribed article by McWilliams and Siegel [3] as well as additional information will show the different effects that incremental market commitment can have on a firm. As mentioned before, market commitment consists

of two factors, resource commitment and the degree of commitment. The degree of commitment of a resource increases if it is specialized or adapted to a certain market. Investing in CSR activities is a part of market commitment that can vary in resource commitment (high or low) but has to have higher degree of commitment. CSR initiatives have to be to some extent adapted to an individual or regional market. For example, while for an average person living in Western Europe the thought of killing hundreds of whales and dolphins as a cultural ritual would be incomprehensible, for people living in the Faroe Islands it is an annual event. Morals differ from country to country, region to region. Therefore, firms have to adapt their CSR activities to match the market. It is now established that CSR initiatives are part of market commitment with higher degree of commitment and the next step is to evaluate the efficiency of incremental investing in foreign CSR activities. Wayne Visser's [7] opinion is that "the incremental approach to CSR simply does not produce the scale and urgency of response that is required, nor does it get to the root of business's systematic unsustainability and irresponsibility in the shareholder-driven, growth-obsessed capitalist global economy"¹. If the incremental approach to CSR is ineffective and does not reach its goals, then it can be concluded that the traditional internationalization approach does not have a positive effect on all aspects of the firm.

Lastly, the limitations of the proscribed literature will be examined. First of all, Johanson and Vahlne [2] are using a study of four Swedish engineering firms and use the established patterns to show the reader that all of these four firms applied an incremental internationalization strategy. It would give the authors more credibility if more than four companies' experiences would have been examined and if the firms would be chosen from different industries. Besides that, these firms can be classified as large companies. Not all firms have access to such an amount of resources that can be slowly contributed to a foreign market for learning purposes. Another point that should be noted is the year in which this article was published. Much research has been conducted in this field since 1997. Therefore, to get a clear picture of the situation additional information has to be evaluated to identify the factors that influence the choice of internationalization strategy.

Another limitation of the study [2] is their interpretation of market commitment. They assume market commitment is composed of two factors: the amount of resources committed and the degree of integration of resources with other parts of the firm. Which implies that market commitment pertains solely resources. However, commitment means action creating a psychological and/or attitudinal stake in a relationship over time. The level of commitment also depends on the resources committed to exchange relationships and the strength of bonds between individuals within and across firms [1]. Mutual relationships could create knowledge and gain firms other insights.

The main limitation of the paper by McWilliams and Siegel [3] is how abstract it is. It has not acquired actual information about supply and demand of CSR, but at the same time argue about the existence of a CSR equilibrium between the demand and supply of CSR initiatives. In theory such an equilibrium could exist, but for it to have a possible application by managers additional research and data gathering has to be conducted. Additionally, it is at moments difficult to understand the reasoning behind the acceptance or rejection of the different hypotheses put forward by the authors. If they provide the reader with hypotheses that suggest a relationship between different factors, they should make it clear why it is either confirmed or rejected.

Conclusion

When focusing on the incremental market commitment in the process of internationalization, the importance of incremental market commitment in the process of internationalization differs. Sometimes a

¹ "The Age of Responsibility: CSR 2.0 and the New DNA of Business", Wayne Visser, Journal of Business Systems, Governance and Ethics, 2010, p.11

company firm gradually gains experience in serving a foreign market via agencies, but some companies have direct high international activity. The pace of resource commitment is considerably different. A reduction of effort in gaining market information and resources increases the pace of internationalization. Therefore we can state that internationalization is dependent on the effort and resources required to obtain information. Firms should not only generate relationship within the firm. A mutual relationship has to be nurtured to develop experiential knowledge, which strengthens the market commitment. This does not imply companies will commit more resources if their market knowledge is higher, because there is no empirical evidence. If we assume the firm contains the necessary experiential knowledge, the market commitment may be treated differently.

Currently Corporate Social Responsibility is about taking action to market pressures. The effect of allocating amounts of resources to CSR initiatives differs. For example, the European market introduced new market barriers which has put more pressure on producing in a sustainable manner and therefore requires more resources. When entering a market with lots of barriers it would affect the model of entrance. Producing profitable and societal goals might become contradictory in entrepreneurship, namely the realization of personal and societal goals. These societal goals differ enormously amongst countries and firms therefore have to discover the role of social responsibility. After discovering their role they are able to determine their commitment of resources to corporate social responsibility.

References

1. Bonaccorsi, A., *On the the Relationship between firm size and export intensity*, Journal of international business studies, 1992
2. Johanson, J., and Jan-Erik Vahlne, *The Internationalization Process of the Firm-A Model of Knowledge Development and Increasing Foreign Market Commitments*, Journal of International Business Studies, 1997
3. McWilliams, A., & D. Siegel, *Corporate Social Responsibility: A Theory of the Firm Perspective*, Academy of Management Review, 2001
4. Erik S. Rasmussen and Tage Koed Madsen, *The Born Global concept*, 2002
5. Stoyan Tanev, *Global from the Start: The Characteristics of Born-Global Firms in the Technology Sector*, Technology Innovation Management Review, 2012
6. Øystein Moen, *The Born Globals: A new generation of small European exporters*, International Marketing Review, 2002
7. Wayne Visser, *The Age of Responsibility: CSR 2.0 and the New DNA of Business*, Journal of Business Systems, Governance and Ethics, 2010
8. Commission of the European Communities. *Communication from the Commission concerning corporate social responsibility: A business contribution to sustainable development*. Brussels: EU Commission, 2002
9. Torben Pedersen, Bent Petersen, *Explaining gradually increasing resource commitment to a foreign market*, Elsevier, 1998

**გლობალიზაცია, საბაზრო ვალდებულება და ინტერნაციონალიზაცია
სოფლის მეურნეობაში: თეორიული მიდგომების მიმოხილვა**

რეზიუმე

თანამედროვე გლობალური გამოწვევები, როგორცაა ენერგეტიკული და სასურსათო უსაფრთხოება, განსაზღვრავს ადგილობრივი სოფლის მეურნეობის ბაზრის ინტერნაციონალიზაციისაკენ მიდრეკილებას. ინტერესთა თანხვედრა განპირობებულია რესურსების გამოყენების საერთო სივრცის არსებობით.

მსოფლიოში ურთიერთკავშირების როლის გაფართოების კვალდაკვალ, მნიშვნელოვანია გავიგოთ, თუ რატომ და როგორ ერთვებიან ფირმები საერთაშორისო ოპერაციებში. მას შემდეგ, რაც შეაფასებენ სხვადასხვა ფირმის გამოცდილებას, მკვლევრები ცდილობენ, შეიმუშაონ ჩარჩოპირობები, რაც უზრუნველყოფს ფირმებს ინტერნაციონალიზაციის ღირეტივებით.

ეს კვლევა მიმოიხილავს ფირმების სხვადასხვაგვარ მიდგომას საერთაშორისო ბაზრებზე წვდომისათვის, მათ შორის, სოფლის მეურნეობის პროდუქციის მწარმოებელთათვისაც.

ზოგიერთი ამტკიცებს, რომ ინტერნაციონალიზაციის ყველა მცდელობა იწყება უცხოურ ბაზარზე აგენტის შუამავლობით საქონლის ექსპორტით. მხოლოდ საქონლის ექსპორტის გარკვეული დროის შემდეგ, ფირმები ცდილობენ, ექსპორტირებული საქონელი გაასაღონ შვილობილი კომპანიის დახმარებით. ზოგიერთი ფირმა შეიძლება უფრო შორს წავიდეს და დანერგოს საწარმოო სიმძლავრეები უცხოურ ბაზარზე, მაგრამ არცერთ მათგანს ამ ფორმით მოქმედება ჯერ არ დაუწყია.

ისრაელის მიწათსარგებლობის ბიბლიური ასპექტები

ბიბლიაში გადმოცემული მოსეს რჯული (მოსეს კანონმდებლობა), მისი საღვთო წარმომავლობის გამო, უზენაესი სიბრძნით, სიყვარულით, ჰუმანიზმით, სამართლიანობითა და ძალითაა გამსჭვალული. ასევე საღვთო განგებულებით, მას უდიდესი ისტორიული და სოციალურ-ეკონომიკური დანიშნულება აქვს. მთელი ბიბლიური სწავლება და, კერძოდ, მოსეს კანონმდებლობა არის ის კონცეპტუალური საფუძველი (პარადიგმა, კონცეფცია, მოდელი), რომელიც უზრუნველყოფს საზოგადოების ღვთივსულიერ ჰარმონიულ განვითარებას.

ცოდვით დაცემული კაცობრიობისათვის საბოლოო მსოფლიო-ისტორიული მიზანი ღმერთთან შერიგებასა და ზნეობის აღორძინებაში მდგომარეობს. ამ უდიდესი მიზნის განხორციელებისათვის და ამ პროცესში სხვა ერების მოზიდვა-ჩართვისათვის ღმერთმა ებრაელი ერი, ისრაელის სახელმწიფო შეარჩია და სამოქმედო გეგმა-კანონმდებლობითაც აღჭურვა. ამდენად, ბიბლიურ სწავლებას ყოველი ერისა და სახელმწიფოსათვის უზენაესი მნიშვნელობა გააჩნია.

მოსეს კანონმდებლობა და დამოუკიდებელი სახელმწიფო უზენაესად მაშინ ებოძა ებრაელებს, როდესაც ისინი, უფლის ნებით, ეგვიპტის მონობისაგან გათავისუფლდნენ, პალესტინაში დასახლდნენ და საზოგადოებრივ აღმშენებლობას შეუდგნენ.

მოსეს რჯულში ერთ-ერთი უმთავრესი ადგილი უკავია კანონებს მიწათმფლობელობისა და მიწათსარგებლობის შესახებ. მოსეს კანონმდებლობაში მიწა წარმოდგენილია როგორც მფლობელობის მთავარი საგანი და ღმერთის მმართველობის ობიექტი. მიწის მფლობელობა აქ ემყარება თეოკრატიულ პრინციპს, რომელიც გამოირიცხავს სხვა ქვეყნებში გავრცელებულ მიწის ბუნებრივი, თვითნებური მიტაცება-მითვისების პრაქტიკას.

ბიბლიური სწავლებით და, კონკრეტულად, მოსეს კანონმდებლობის მიხედვით, მიწა მხოლოდ ღმერთის საკუთრებაა, რომელიც საუკუნოდ განკარგავს მას საყოველთაო შემოქმედის უფლებით, ვინაიდან: „ღმერთმა შექმნა ცა და მიწა“ (დაბ. 1,1), დააფუძნა და დაამყარა მიწა (ქვეყანა), მოათავსა მიწა სივრცეში, დაამტკიცა სვეტნი მიწისა, შექმნა მნათობნი ცისა მიწის (ქვეყნის) გასანათებლად, მიწის მოსარწყავად მდინარეები ალავსო წყლით და მოავლინა წვიმა, ნაყოფიერ ჰყო მიწა (ქვეყანა), შექმნა მიწა საცხოვრებლად, ადამიანს მისცა უფლება მიწაზე – „კურთხეული ხართ უფლის მიერ, ცისა და ქვეყნის შემოქმედის მიერ, ცა – ცად უფლისათვის, ხოლო ქვეყანა მისცა ადამის ძეთ“ (ფს. 113,23-24).

მაგრამ ადამიანის უფლება მიწაზე არ არის შეუზღუდავი, რის გამოც ღმერთი შეგვასვენებს: „უფლისა არის ქვეყნიერება და სავსება მისი, სამყარო და მისი მკვიდრნი. რადგან ზღვებზე დააფუძნა მან იგი და მდინარეებზე მოაწყო იგი“ (ფს. 23, 1-2) და მცნებად გვიწესებს: „მიწა სამუდამოდ არ უნდა გაიყიდოს, რადგან ჩემია მიწა, რადგან თქვენ მდგომარეები და ხიზნები ხართ ჩემთან“ (ლევ. 25, 23).

მოსესდროინდელ წარმართულ ქვეყნებში გაბატონებული იყო მიწის მფლობელობის ბუნებრივ-ისტორიული, მიტაცება-მითვისების უსამართლო კანონი მისგან გამომდინარე მრავალი ცხოვრებისეული ანომალიით. მისი საპირისპიროა მიწის თანაბარზომიერი განაწილების თეოკრატიული პრინციპი, რომელიც მოსეს სახელმწიფოს ყოველი წევრისათვის უზრუნველყოფდა მიწის მფლობელობისა და მიწათმოქმედების თანაბარ უფლებას.

როდესაც ისრაელიანები აღრიცხნენ გვარეულობისა და მამაკაცების მიხედვით, უფალმა უთხრა მოსეს: „ამათ დაუნაწილებ ქვეყანას სამკვიდროებად სახელთა რიცხვის მიხედვით. მრავალრიცხოვანს უფრო დიდი სამკვიდრო მიეცი, მცირერიცხოვანს – მცირე; თითოეულს მათი რიცხვის მიხედვით მიეცეს სამკვიდრო. ოღონდ წილისყრით უნდა დანაწილდეს ქვეყანა, მამეული შტოების სახელთა მიხედვით მიიღონ სამკვიდრო. წილისყრის პირობაზე უნდა დაუნაწილდეთ სამკვიდროები, მრავალრიცხოვანთ და მცირერიცხოვანთ“ (რიცხ. 26, 53-56).

მიწის საძუძაძო გაყიდვა ისრაელში აკრძალული იყო, ვინაიდან თეოკრატიულად დაუმკვებელია მიწათსარგებლობის პროცესის მიშვება ბუნებრივ-ისტორიული შემთხვევითობების ამარა, რასაც სოციალური უსამართლობა, ადამიანთა დამონება, სიღატაკე და სხვა უარყოფითი შედეგები მოაქვს. ამ თეოკრატიულ პრინციპს შეესატყვისება ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების ცნობილი თანამედროვე თეორიაც, რომლის მიხედვითაც, სახელმწიფომ უნდა მოაწესრიგოს ეკონომიკური ურთიერთობები საზოგადოებრივი განვითარების პროცესში.

ისრაელის მოქალაქეს შეეძლო გაეყიდა მისი კუთვნილი მიწის ნაკვეთი მხოლოდ გარკვეული დროით, რომლის შემდეგ იგი კვლავ უსასყიდლოდ უნდა დაბრუნებოდა მასვე, ან მის მემკვიდრეებს. ასეთი სჯულდებულება პრაქტიკულად ხორციელდებოდა ცნობილი საშაბათო წლების დაწესებით.

საშაბათო წლებს უდიდესი თეოკრატიულ-ეკონომიკური მნიშვნელობა აქვს მოსეს კანონმდებლობის მთელს სისტემაში. საშაბათო წლების სისტემა ეყრდნობა ბიბლიურ მსოფლხედვას შაბათის მნიშვნელობის შესახებ. შაბათი ითვლება მოსვენების დღედ (რომლითაც თვით ღმერთმაც ისარგებლა სამყაროს შექმნის შემდეგ) და აგრეთვე დღედ, რომელიც ადასტურებს სამყაროს სიკარგეს და სრულყოფილებას – „დაინახა ღმერთმა ყოველივე, რაც გააჩინა, და აჰა, ძალიან კარგი იყო... გაასრულა ღმერთმა მეექვსე დღეს თავისი საქმე, რაც გააკეთა, და დაისვენა მეშვიდე დღეს ყოველი საქმისგან, რაც გააკეთა. აკურთხა ღმერთმა მეშვიდე დღე და წმიდაჰყო იგი“ (დაბ. 1,31; 2,2,3).

საშაბათო წლების სისტემის უდიდესი დანიშნულება ისაა, რომ მოაწესრიგოს და საწყის მდგომარეობას დაუბრუნოს ის სოციალურ-ეკონომიკური ურთიერთობები, რომლებიც საზოგადოებრივი განვითარების პროცესში გადაცდნენ სათანადო ნორმებს. ასეთი სისტემა უპრეცედენტოა მსოფლიოს ისტორიაში და მისი დაწესება შესაძლებელი იყო მხოლოდ თეოკრატიულ სახელმწიფოში, სადაც სუფევს უზენაესის განგებულება და სამართლიანობა.

საშაბათო წლების სისტემა შედგებოდა ორმაგი გრადაციისაგან. იგი იწყებოდა მეშვიდე წლით (“საშაბათო წელი”) და მთავრდებოდა ორმოცდამეათეთე (“საიუბილეო წელი”), რომელიც დაასრულებდა მეშვიდე წლების შვიდეულს ($7 \times 7 + 1$), რის შემდეგაც იწყებოდა მეშვიდე წლების ახალი შვიდეული. საშაბათო წლის უმთავრესი დებულება არის ღმერთის მოთხოვნა მიწის მოსვენების შესახებ – „იუქმოს მიწამ შაბათი უფლისათვის. ექვს წელიწადს თესავდე შენს ყანას, ექვს წელიწადს სხლავდე შენს ვენახს და იღებდე მოსავალს. მეშვიდე დღეს კი საუქმო შაბათი მიწისათვის, უფლის შაბათი. ყანა არ დათესო და ვენახი არ გასხლა“ (ლევ. 25, 2-4).

შაბათის წლის თეოკრატიული მნიშვნელობა, მიწასთან მიმართებაში, მდგომარეობს შემდეგში. ამ დროს მიწა აღიდგენს იმ სრულყოფილ თვისებებს, რომლებიც მას ღმერთისგან ჰქონდა მინიჭებული სამყაროს შექმნისას, აგრეთვე, ისრაელიანებისათვის პალესტინის მიწების განაწილების დროს და რომლებიც მან დაკარგა დამუშავებისა და გამოფიტვის შედეგად. გარდა ამისა, აღსანიშნავია მისი დიდი ეკონომიკურ-ტექნოლოგიური დანიშნულებაც. კერძოდ, აგ-

რონომიული თვალსაზრისით, შაბათის წელი, პერიოდულად განმეორებადობის კვალობაზე, ასრულებდა ანეულის (ანეული ეს არის მინდორი, რომელიც არ მუშავდება ერთი წლის განმავლობაში, რათა მიწა გაიწმინდოს სარეველებისაგან და მოხდეს ნიადაგის განაყოფიერება) და მიწის სასუქის როლს.

იმ პერიოდში მეცხოველეობა კარგად იყო განვითარებული. მიწის შესვენების წელს დიდძალი პირუტყვი მინდვრებში იყო დატოვებული, რაც ბუნებრივი სასუქით უზრუნველყოფდა მიწას. ყოველივე ეს გამოფიტული მიწის პოტენციალის აღდგენას ემსახურებოდა (შევადა-როთ მიწის კლებადი ნაყოფიერების მალთუსისეულ პესიმისტურ თეორიას).

მეშვიდე წლის კანონი სხვა მნიშვნელოვან მომენტებსაც ითვალისწინებდა: „ჩაფანტული მარცვლიდან ამოსული არ მომკა და გაუსხლავი ვაზიდან ყურძენი არ მოკრიფო. უქმი წელიწადი იყოს მიწისათვის. მიწის უქმობის დროს გქონდეთ საჭმელად შენ და შენს ყმას, შენს ყმაქალს, ქირისკაცს და მდგმურს, რომელიც შენთან დგას, შენს პირუტყვს და ცხოველებს, რომლებიც შენს მიწაზე არიან, მთელი მოსავალი გქონდეთ საჭმელად“ (ლევ. 25, 5-7).

ამ კანონით, უქმობაში მყოფი მიწის ნაყოფით სარგებლობა შეუძლია ყველას, ვინც ამას საჭიროებს და მანამდე არ ჰქონდა უფლება მისი გამოყენებისა. კანონის თეოკრატიული მნიშვნელობა ისაა, რომ ამ დროს, გარკვეული თვალსაზრისით, აღდება საზოგადოებრივი ცხოვრების ის პეროდი, როდესაც ცოდვებით და ეგოისტური ინსტინქტებით დაუავადებელი ადამიანები ერთიან ორგანიზმს წარმოადგენდნენ და თანაბარუფლებიანად სარგებლობდნენ ბუნების სიკეთებით. ამასთან, კერძო საკუთრების საერთო სარგებლობაში ერთწლიანი გადაცემის გზით მიიღწეოდა დადებითი სოციალურ-ეკონომიკური და სოციალურ-ეთიკური შედეგები.

კანონი ითვალისწინებდა ერის ღარიბ-ღატაკებისათვის და ადამიანთაგან ხშირად დაჩაგრული პირუტყვისათვის საზრდოს მიცემასაც: „ექვს წელიწადს თესე მიწა და აიღე მისი მოსავალი. მეშვიდე წელს არ დაამუშავო, მიაგდე იგი, რომ საზრდო ჰქონდეთ შენი ერის ღარიბ-ღატაკებს, და რომ მისი ნარჩენები გარეულმა პირუტყვმა ჭამოს. ასევე მოიქეცი შენი ვენახისა და ზეთისხილის მიმართ“ (გამ. 23, 10-11).

მეტად საინტერესოა საკითხი მიწის შესვენების დროს მოსახლეობის სურსათით უზრუნველყოფის შესახებ. კერძოდ, თითქოს საეჭვოა, დაუშუშავებელ ნიადაგზე მოვიდეს ხალხის დასაკმაყოფილებლად საკმარისი მოსავალი. ეს ეჭვი გაიფანტება, თუ გავითვალისწინებთ პალესტინის ისტორიულ-გეოგრაფიულ თავისებურებებს და უფლის ზრუნვა-განგებულებას.

საყოველთაოდ ცნობილია პალესტინის კლიმატურ-აგრონომიული პოტენციალის და მოსავლიანობის მაღალი დონე. ბიბლიაში ამის შესახებ წერია, რომ ეს არის ქვეყანა, „სადაც ღვარად მოედინება რძე და თაფლი“ (გამ. 3,17), იგი „ყოველი ქვეყნის მშვენებაა“ (ეზეკ. 20,6). უფალი ეუბნება ისრაელიანებს, რომ ღმერთი ერს დაასახლებს პალესტინაში, „მადლიან ქვეყანაში, ნაკადულთა და წყაროთა ქვეყანაში, სადაც ნიაღვრები მოედინებიან მთად და ბარად, ხორბლისა და ქერის, ყურძნისა და ლეღვის, და ბროწეულის ქვეყანაში, ზეთისხილისა და თაფლის ქვეყანაში, ქვეყანაში, სადაც არ მოგაკლდება საჭმელი და პური და არაფერი გაგიჭირდება, ქვეყანაში, რომელსაც რკინა აქვს ქვებად და რომლის მთებიდანაც რვალს გამოკვეთავ. შეჭამ და გაძღები, და დალოცავ უფალს, შენს ღმერთს, იმ მადლიანი მიწისათვის, რომელიც მოგცა“ (რჯლ. 8, 7-10).

პალესტინის სამეურნეო პოტენციალთან ერთად, უფალი თავისი ზრუნვა-განგებულებითაც ეხმარება ისრაელიანებს: „თუ იკითხავთ, რა ვჭამოთო მეშვიდე წელს, თუ არ დავთესეთ და თუ არ ავიღეთო მოსავალი, ვბრძანებ ჩემს კურთხევას თქვენზე მეექვსე წელს და მოიყ-

ვანს მოსავალს სამი წლისთვის. დათესავთ მერვე წელს, მაგრამ მეცხრე წლამდე ძველ მოსავალს შეჭამთ, ძველი უნდა ჭამოთ, ვიდრე მისი მოსავალი შემოვიდოდეს“ (ლევ. 25,20-22). როგორც ვხედავთ, გარდა ზემოაღნიშნული ბუნებრივი შესაძლებლობებისა, ყოვლისშემძლე ღმერთი თავისი უშუალო განგებულებითაც უზრუნველყოფს ადამიანებს საკმარისი სურსათით.

მთლიანობაში, ბიბლიური ეკონომიკური და სასოფლო-სამეურნეო მოძღვრება წარმოგვიდგება როგორც მთელი სამეურნეო-მმართველობითი საქმიანობისა და, კერძოდ, სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ოპტიმალური წარმართვის კონცეპტუალური საფუძველი და პრაქტიკულ-მეთოდოლოგიური გზა, რომელთა გამოყენებას შეუძლია უზრუნველყოს საზოგადოების ჰარმონიული ღვთივსულიერი განვითარება.

ეს გარემოება ნებისმიერმა ხალხმა და ქვეყანამ, მათ შორის, საქართველომაც უნდა გაითვალისწინოს თავისი განვითარების პროცესში. მხოლოდ თანამედროვეობასთან ჰარმონიულად შეხამებული ბიბლიური სიბრძნის გამოყენებით შეძლებს ქართული სახელმწიფო ჭეშმარიტი სულიერ-მატერიალური პროგრესის მიღწევას.

Giorgi Shikhashvili
Nodar Kitiashvili

The Biblical Aspects of Israel's Land Use

Abstract

According to the Bible and, in particular, by the law of Moses, the land is owned by the only God, who disposes it forever by the right of the universal creator.

Israeli citizen was able to sell his land only for a limited time, after which it must be returned gratuitously to the same charge, or his heir.

Overall, the economic doctrine of the Bible and the relevant legislation is presented as a conceptual base and practical implementation of the whole economic activity and, in particular the optimal way of rational land use, which utilization can provide the harmonious, inspired development of society.

This circumstance should be taken into account by any people and nations in their moving forward process. Georgian state can achieve real material progress and the development of agricultural production only with the utilization of the Biblical wisdom harmoniously combined with modernity.

სტუდენტების მოხსენებები

Students' presentations

ნესტან აბრამიშვილი

ირაკლი სვანიძე

ლევან ტყეშელაშვილი

იულია ჯანაშვილი

სახელმწიფო პროგრამების როლი სოფლის მეურნეობის განვითარებაში (საქართველოსა და ისრაელის მაგალითზე)

ჩვენი მიზანია, ყურადღება გავამახვილოთ, თუ რა პროგრამები ხორციელდებოდა და ხორციელდება დღესდღეობით საქართველოსა და ისრაელში სოფლის მეურნეობაში და რა გავლენა იქონია მან ამ სექტორზე. პირველი ნაწილი ეთმობა პრობლემების განხილვას, რომელიც დღეს არის საქართველოს სოფლის მეურნეობაში, ასევე გზების ძიებას, რომელიც მათი მოგვარებისკენაა მიმართული.

საინტერესოა სოფლის მეურნეობაში სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული სხვადასხვა პროგრამის (მაგალითად: „აწარმოე საქართველოში“, „დანერგე მომავალი“, „აგროდაზღვევა“) როლი და მნიშვნელობის განსაზღვრა. აღნიშნული სექტორი საქართველოსთვის მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც მისი მოსახლეობის 50% სწორედ აქ არის დასაქმებული და მთლიანი შიდა პროდუქტის დიდი ნაწილიც სწორედ აგროსექტორზე მოდის.

საყურადღებოა ისრაელის გამოცდილება და სახელმწიფოს როლი. ქვეყნის წყლისა და მიწის რესურსები მთლიანად სახელმწიფოს მფლობელობაშია. აღსანიშნავია კოოპერატიული თემების დომინანტურობაც, რაშიც კიბუცები და მოშავეები იგულისხმება. ამ ორი ფაქტორის და სახელმწიფო პროგრამების ერთიანობამ განაპირობა ისრაელის სოფლის მეურნეობის განვითარების მაღალი დონე.

შეიძლება ითქვას, რომ სახელმწიფოს მხრიდან განხორციელებულ და მის მიერ მხარდაჭერილ პროექტებს ნამდვილად აქვს დიდი და პოზიტიური შედეგი, თუმცა განვითარებადი ქვეყნისთვის აუცილებელია სოფლის მეურნეობის სექტორის დაფინანსების ზრდა.

ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაში სოფლის მეურნეობა ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს. სწორედ ამიტომაც, რომ სახელმწიფოთა უმრავლესობა უდიდეს ყურადღებას უთმობს აგარარული სექტორის მდგრად განვითარებას. სახელმწიფოს როლი განსაკუთრებით დიდია ისეთ განვითარებად ქვეყნებში, როგორც საქართველო, თუმცა, ამ მხრივ, განვითარებული ქვეყნებიც არ ჩამორჩებიან. ბევრი ქვეყანა იყენებს მის ხელთ არსებულ ბერკეტებს (სუბსიდირება, გრანტები, ქვოტები და სხვ.), რათა წაახალისოს აგროსფეროში მოღვაწე სუბიექტები. სახელმწიფოს მიერ შემუშავებული სხვადასხვა პროგრამა ხშირად გამხდარა მეცნიერ-ეკონომისტთა დავის საგანი, ამიტომაც აღნიშნული საკითხი მეტად აქტუალურია.

ჩვენი მიზანია, წარმოვაჩინოთ სოფლის მეურნეობის დარგში სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული სხვადასხვა პროგრამების მიერ შესრულებული როლის იდენტიფიცირება და შეფასება განვითარებადი საქართველოსა და განვითარებული ისრაელის მაგალითზე. ასევე -

შვეთავაზოთ დაინტერესებულ სუბიექტებს მიღებული შედეგების საფუძველზე მეცნიერულად დასაბუთებული რეკომენდაციები.

2000-იანი წლებიდან მოყოლებული საქართველოს ეკონომიკის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან გამოწვევად რჩება სოფლის-მეურნეობის განვითარება. დარგს, რომელშიც ოფიციალურად მოსახლეობის 50%-ია დასაქმებული, მთლიან შიდა პროდუქტში (მშპ) მხოლოდ 9-10% წილი შეაქვს, ხოლო სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გადამამუშავებელ საწარმოთა წილი მთლიან შიდა პროდუქტში 4%-ს შეადგენს. სვორდ ამიტომ საქართველოს როგორც წინა, ისე ამჟამინდელი ხელისუფლება ცდილობდა და ცდილობს სხვადასხვა პროექტით დარგის გამოცოცხლებას. დღეს მოქმედი სახელმწიფო პროექტებიდან პოპულარობით სარგებლობს:

- “აწარმოე საქართველოში“ – სხვადასხვა საწარმოთათვის ქონების გადაცემა 1 ლარად, სესხის თანადაფინანსება და ინფრასტრუქტურული უზრუნველყოფა;
- მცირე ფერმერთა დახმარების პროგრამა – აგრობარათების დარიგება სხვადასხვა საწარმოო საშუალების შესაძენად;
- “დანერგე მომავალი“ – თანადაფინანსება ხეხილის ბაღების გაშენებისათვის, წვეთოვანი სარწყავი სისტემების მონტაჟისათვის და სანერგე მეურნეობების მოწყობისათვის;
- სოფლის მეურნეობის კოოპერატივების დახმარების პროგრამა – კოოპერატივები სარგებლობენ საგადასახადო შეღავათებით; მიმდინარეობს საგრანტო კონკურსები, რომლებიც ტექნიკურ და ფინანსურ მხარდაჭერას გულისხმობს, ხორციელდება მოტობლოკებითა და ხელის სათესებით სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების უზრუნველყოფის პროგრამა;
- შეღავათიანი აგროკრედიტის პროგრამა – ითვალისწინებს სახელმწიფოს მონაწილეობითა და ხელშეწყობით სესხის აღებას სხვადასხვა აქტივობებისათვის (ახალი საწარმოს შესაქმნელად, გადამამუშავებელი საწარმოების მოსაწყობად, აგროლიზინგისათვის, ციტრუსების ექსპორტიორებისათვის, ყურძნის გადამამუშავებელი კომპანიებისათვის);
- სახელმწიფო საწარმოების შექმნა სოფლის მეურნეობის დარგში – აღნიშნული პროექტის ფარგლებში საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში განხორციელდა მოცვის პლანტაციების გაშენება, სასათბურე მეურნეობის მოწყობა და სხვ.;
- აგრო სექტორში დასაქმებულთა განათლების ამაღლება – რაც ითვალისწინებს დასაქმებულთათვის სხვადასხვა სახის ტრენინგებისა და სალექციო კურსის ჩატარებას, რათა დაინერგოს თანამედროვე მეთოდები წარმოების პროცესში;
- აგრო დაზღვევის პროგრამა – სახელმწიფოს თანამონაწილეობით აგრო სექტორის დაზღვევა.

ზემოთ ჩამოთვლილი პროგრამების განხორციელება ხელს უწყობს ქვეყანაში აგრობიზნესის განვითარებას. კონკრეტულად განვიხილავთ პროგრამის „აწარმოე საქართველოში“ ამჟამად არსებულ შედეგებს. პროგრამის განხორციელება დაიწყო 2014 წლის ივნისიდან და მთლიანად 80-მდე პროექტი დამტკიცდა საქართველოს მთავრობის მიერ, რაც ჯამში დაახლოებით 100 მილიონი ლარის ინვესტიციას ითვალისწინებს. სოფლის მეურნეობის დარგში განხორციელდა 30-მდე პროექტი, ჯამში 40 მილიონი ლარის ოდენობით. პროგრამის ფარგლებში განხორციელდა 7 მაღალტექნოლოგიური სასათბურე მეურნეობის მოწყობა. სასათბურე მეურნეობის განვითარებისათვის ჯამში განხორციელდება 21 მილიონი ლარის ინვესტიცია და დასაქმდება დაახლოებით 300-350 ადგილობრივი მცხოვრები.

კონკრეტულად განვიხილავთ ერთ-ერთ პროექტს, რომელიც ითვალისწინებდა გარდაბანში მაღალტექნოლოგიური სასათბურე მეურნეობის განვითარებას. აღნიშნული პროექტის ფარ-

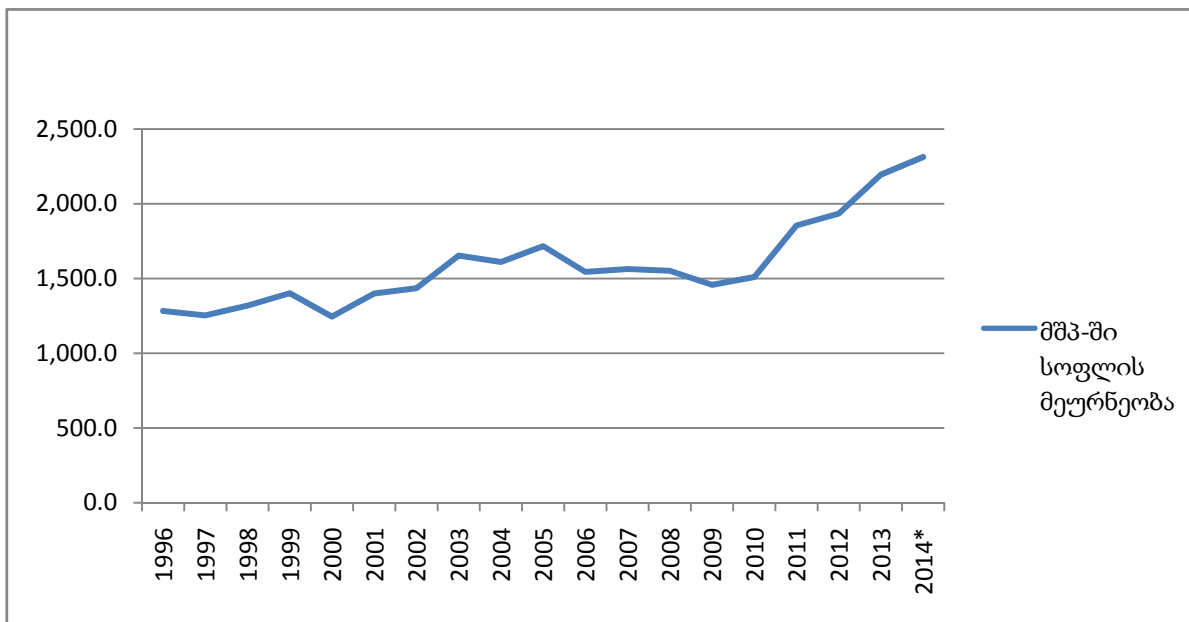
გლებში კერძო კომპანიას გადაეცა სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული 35 ჰა არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთი სიმბოლურ ფასად, მისი ღირებულების ოთხმაგი ინვესტიციის დახარჯვის და მიზნობრივი პროექტის განხორციელების სანაცვლოდ. აღნიშნულ პროექტის დასრულებისათვის განხორციელებული იქნება 10 მილიონი ლარის ინვესტიცია და დასაქმდება 150 ადგილობრივი მცხოვრები.

აღნიშნული პროექტის პირველი ფაზა განხორციელდა 2015 წლის მარტის თვეში (გარკვეულ ნაწილზე მოეწყო სასათბურე მეურნეობა და დაირგო ჩითილები), ხოლო ზაფხულისთვის კი პირველი პროდუქციის რეალიზება გახდა შესაძლებელი.

ასეთი პროექტების სიმრავლე აუცილებლად გამოიწვევს ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებას. რაიონისთვის ამგვარი პროექტები სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია, რადგან გარდაბანის მუნიციპალიტეტის 2015 წლის ბიუჯეტი 11,3 მილიონ ლარს შეადგენს, ხოლო ამ პროექტის ინვესტიციის მოცულობა 2015-2016 წლებში 10 მილიონი ლარია. ასეთი პროდუქციის ინვესტიციის განხორციელება ხელს შეუწყობს მუნიციპალიტეტის ეკონომიკურ გაძლიერებას.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, საქართველოში დასაქმებულთა 50% სოფლის მეურნეობის დარგზე მოდის, ამიტომ ხელისუფლება განსაკუთრებულ ყურადღებას ანიჭებს მის განვითარებას. სწორედ რომ ხელისუფლების ჩარევის შედეგია სოფლის მეურნეობის წილის ზრდა მთლიანი შიდა პროდუქტის მონაცემებში, რაც ნათლად ჩანს ჩვენს დიაგრამაზე. ჩვენ მიერ დასახელებულია პროგრამები, რომელთა განხორციელებაც 2012 წლიდან დაიწყო, ხელისუფლების ცვლილების შემდეგ. განსაკუთრებით სასიხარულოა სოფლის მეურნეობის დარგის ეკონომიკური მაჩვენებლის ზრდა, რისი ტენდენციაც შეიმჩნევა 2010 წლიდან მოყოლებული და აუცილებელია მოხდეს აღნიშნული ზრდის ტემპის არამარტო შენარჩუნება, არამედ ზრდაც.

ნახ. 1 მთლიანი შიდა პროდუქტის მონაცემებში სოფლის მეურნეობის დარგის მონაწილეობა 1996–2014 წლებში

ჩვენ მიერ მოტანილ დიაგრამაზე კარგად ჩანს, რომ 2003 წლამდე მილიარდ-ნახევარიც კი არ იყო მშპ-ში სოფლის მეურნეობის წილი. ხოლო მას შემდეგ, რაც სახელმწიფომ მეტ-

ნაკლებად დაიწყო ჩარევა სოფლის მეურნეობის განვითარებაში, იმატა შემოსავლებმა ამ სექტორში, რაც მშპ-ზეც აისახა. ნახ. 1-ზე კარგად ჩანს 2012 წლის შემდეგ თუ როგორ მკვეთრად გაიზარდა აგროსექტორის შემოსავლები და 2013 წელს 2 მილიარდ ლარსაც კი გადააჭარბა. ყოველივე ამის შემდეგ ცხადია თუ რაოდენ მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს ჩარევა სოფლის მეურნეობის დარგში განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნისათვის.¹

ნახ. 2-ზე მოყვანილი ცხრილი კიდევ უფრო ამყარებს ჩვენს აზრს იმის შესახებ, რომ სოფლის მეურნეობის განვითარებისათვის აუცილებელია სახელმწიფოს მხრიდან განხორციელებულ გარკვეული სახის ინტერვენციული ჩარევები, დაიგეგმოს სხვადასხვა ღონისძიება, რათა გაიზარდოს ქვეყანაში სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოება. სწორედ ასეთი ჩარევის შედეგია 2013 წელს გაზრდილი სიმინდის, კარტოფილის, ბოსტნეულის ხორცის და რძის წარმოებისა.

ნახ. 2 ძირითადი აგროპროდუქტების წარმოება 2007-2013 წლებში

პროდუქტი	ძირითადი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოება ერთ სულ მისახლეზე (კილოგრამებში)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	% ცვლილება 2013 წელს 2007 წელთან შედარებით
ხორბალი	17	18	12	11	22	18	18	6%
სიმინდი	68	75	66	32	60	59	81	19%
კარტოფილი	52	44	49	51	61	56	66	27%
ბოსტნეული	43	38	37	39	41	44	46	7%
ხორცი	17	13	12	13	11	9	11	-35%
რძე	142	147	126	132	130	131	135	-5%

საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ შემუშავებულია „საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგია“ 2015-2020 წლებში, რომლის მიხედვითაც, სტრატეგიულ მიმართულებებად აღებულია: აგრარულ სფეროში დასაქმებულთა კონკურენტუნარიანობის ამაღლება, ინსტიტუციური განვითარება, მეღიორაციისა და ნიადაგის ნაყოფიერების ზრდა, რეგიონალური და დარგობრივი ზრდა, სასურსათო უზრუნველყოფის ზრდა, ვეტერინარია და მცენარეთა დაცვა, კლიმატის ცვლილებები და ბიომრავალფეროვნების შენარჩუნება.

უნდა აღინიშნოს, რომ ხსენებული სტრატეგია არ მოიცავს კონკრეტულ, დაგეგმილ ღონისძიებებს იმის შესახებ, თუ როგორ აპირებს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო განახორციელოს სტრატეგიული მიმართულებების განვითარება, რაც პრობლემას წარმოქმნის. აუცილებელია მეტი კონკრეტიზაცია იმისა, თუ რის გაკეთებას აპირებს სამინისტრო დარგის მეტად გამოსაცოცხლებლად. ჩვენ მიერ ნახსენები სახელმწიფო დახმარების პროგრამები მართალია შედეგს იძლევა, მაგრამ ეს საკმარისი არ არის ჩვენი, როგორც განვითარებადი ქვეყნის სოფლის-მეურნეობის წინ წამოწევისათვის.²

¹ http://geostat.ge/?action=page&p_id=118&lang=geo

² საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგია, 2015-2020 წ.წ.

ისრაელი უნიკალური ქვეყანაა განვითარებულ ქვეყნებს შორის, რადგან წყლისა და მიწის რესურსები თითქმის მთლიანად სახელმწიფოს მფლობელობაშია. კიდევ ერთი განსხვავებული ნიშან-თვისება ისრაელის სოფლის მეურნეობისა არის კოოპერატიული თემების დომინანტურობა, სადაც განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია კიბუცები და მოშავები.

80-იანი წლების ბოლომდე ისრაელის მთავრობა დიდწილად იყო ჩართული სოფლის მეურნეობის სექტორის რეგულირებაში, რასაც ახორციელებდა სხვადასხვა სახის სუბსიდიის, ცენტრალიზებული მმართველობის, წარმოების კვოტების დაწესებით, ფასების კონტროლითა და პროტექციონისტული ღონისძიებების მეშვეობით. 80-იანი წლების ბოლოს მთავრობამ გააცნობიერა, რომ მხარდაჭერა, რომელსაც უწევდა სოფლის მეურნეობის სექტორს, ფინანსურად აღარ იყო მისაღები და ხელისუფალთა ინიციატივით დაიწყო მმართველობითი პრინციპების დერეგულაცია. რეფორმების პროცესი იყო ეტაპობრივი და მთელი ეკონომიკის მასშტაბით ხორციელდებოდა ანტიინფლაციური პოლიტიკა. რეფორმების მიზანი იყო ისრაელის სოფლის მეურნეობის კონკურენტუნარიანობის ამაღლება. ცვლილებების დიდი ნაწილი შეეხო ხილისა და ბოსტნეულის სექტორს, რადგან ქვეყანა აღნიშნული პროდუქციის ერთ-ერთი უმსხვილესი ექსპორტიორია მსოფლიო ბაზარზე, ხოლო მეცხოველეობის სექტორში პროტექციონიზმისა და დახმარებების მაღალი დონე კვლავ შენარჩუნდა.

ისრაელის მთავრობამ განახორციელა ძალიან ბევრი პროგრამა სოფლის მეურნეობის სექტორის განვითარებისათვის. ჩვენ მიზანშეწონილად მივიჩნევთ განვიხილოთ რამდენიმე მათგანი.¹

- **ზომები ფასის მხარდასაჭერად:** ფასის მხარდაჭერის ზომები იყო მნიშვნელოვანი ნაწილი სოფლის მეურნეობის დაგეგმვის სისტემისა და ღრუბსაც ნარჩუნდება კვერცხსა და რძეზე. აღნიშნული პროგრამის ფარგლებში განისაზღვრება წარმოების კვოტები, წესდება გარანტირებული მინიმალური ფასები და აღმოიფხვრება ჭარბი წარმოება.
- **საინვესტიციო მხარდაჭერა:** 1980 წელს მიღებულ იქნა კანონი სოფლის მეურნეობაში ინვესტიციების წახალისების შესახებ. მას შემდეგ სახელმწიფომ საინვესტიციო მხარდაჭერით უზრუნველყო სასოფლო-სამეურნეო სექტორის მწარმოებლები. აღნიშნული კანონის მიზანი იყო საგადასახდლო ბალანსის გაუმჯობესება სოფლის მეურნეობის სექტორის განვითარების ხარჯზე, სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის სრულყოფა პრივილეგირებულ რეგიონებში და მოწინავე ტექნოლოგიების დანერგვა. მთავარი ცვლილება ადრეულ სისტემასთან შედარებით იყო ის, რომ ფერმერები, რომლებიც საქმიანობდნენ ქვეყნის ყველაზე მჭიდროდ დასახლებულ ტერიტორიებზე, ვეღარ მიიღებდნენ საინვესტიციო დახმარებას.
- **შემცირებული წყლის ფასები:** წყლის რესურსები სახელმწიფო საკუთრებაშია და მთავრობა გამოყოფს წყალს სამეურნეო საქმიანობისათვის კვოტირებული სისტემის მეშვეობით. ფერმერები იხდიან წყლის სრულ ღირებულებაზე ნაკლებს. 1995-2008 წლების განმავლობაში ბიუჯეტიდან ყოველწლიურად 42-დან 168 მილიონ ამერიკულ დოლარამდე გამოიყოფოდა წყლის რესურსების მხარდასაჭერად, რაც აისახებოდა სხვადასხვა ღონისძიებაში. მაგალითად: ფერმერების მხარდაჭერა საირიგაციო ტექნოლოგიების დანერგვისათვის, ინფრასტრუქტურული პროექტების დაფინანსება, სამეცნიერო კვლევების მხარდაჭერა და სხვ.
- **ვალის რესტრუქტურისა და ჩამოწერა:** ვალის კრიზისი გამოიწვია ანტიინფლაციურმა სამთავრობო პოლიტიკამ. ინფლაცია შემცირდა წლიური 50%-დან 20%-მდე 1985 წელს. შედეგად, რეალური საპროცენტო განაკვეთი სასოფლო-სამეურნეო ვალისა, რომელიც 1970

¹ OECD review of agricultural policy reform in Israel, 2013

წლიდან იყო უარყოფითი, 1985 წლისათვის გაიზარდა 20%-მდე. კრიზისამდე პერიოდში, ფერმერები იღებდნენ იაფ სესხებს დავალიანების დასაფარად. კრიზის შემდგომ კი საპროცენტო განაკვეთებმა მყისიერად აიწია. ასეთ პირობებში სექტორი, უბრალოდ, ვეღარ შეძლებდა ვალის მომსახურების დაფარვას. სხვადასხვა წყაროს მიხედვით, ვალის რაოდენობამ 3.5-4 მილიარდ ამერიკულ დოლარს მიაღწია.

- **სასოფლო-სამეურნეო დაზღვევის სისტემა:** 1967 წელს დაარსდა ფონდი ბუნებრივი ზიანით მიყენებული ზარალის აღმოსაფხვრელად. მისი ერთი ნაწილი სახელმწიფოს მფლობელობაშია, ხოლო მეორე ნახევარს მარკეტინგისა და წარმოების საბჭო განაგებს. იგი იმართება როგორც კომერციული ორგანიზაცია. აღნიშნული ფონდის შექმნით, მთავრობამ და ფერმერებმა გაინაწილეს დაზღვევაზე პასუხისმგებლობა. დაზიანების შემთხვევაში ფონდი მუშაობს ინდივიდუალურად დაზარალებულ ფერმერებთან. თავდაპირველად იგი იღებს განაცხადს ზიანის შესახებ, შემდეგ აფასებს ზარალს და განსაზღვრავს კომპენსაციის ოდენობას დაზღვევის ხელშეკრულების საფუძველზე.
- **კვლევა და განვითარება:** კვლევები ისრაელის სოფლის მეურნეობაში კარგად არის განვითარებული. ინტენსიური წარმოების სისტემების დანერგვა განაპირობა მეცნიერების, ფერმერების, სოფლის მეურნეობასთან დაკავშირებული ინდუსტრიებისა და სხვადასხვა საბჭოს მჭიდრო თანამშრომლობამ და ერთობლივი ძალისხმევით მუშაობამ.

გარდა აღნიშნული პროგრამებისა, ისრაელის მთავრობამ შეიმუშავა აგროპროდუქტების სავაჭრო პოლიტიკა, რომლის მიზანია:¹

- ექსპორტის მოცულობის გაზრდა და მისი მეშვეობით უცხოური ვალუტის მოზიდვა, რაც მოუტანს დამატებით შემოსავალს ფერმერებს;
- შემოსავლის წყაროთი უზრუნველყოფა პერიფერიებში დასახლებული მოსახლეობისა, რამაც ხელი უნდა შეუწყოს მათი ქმედითუნარიანობის ამაღლებას;
- ქვეყანაში სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციაზე მოთხოვნის ადგილობრივი წარმოებით უზრუნველყოფა.

ისრაელში სახელმწიფოს მხრიდან განხორციელებულმა ინტერვენციულმა პროგრამებმა პოზიტიური როლი ითამაშა სოფლის მეურნეობის განვითარებაში. საქართველოში აგროსექტორში განხორციელებული პროგრამები ძალიან წააგავს ისრაელში 1980-იან წლებში განხორციელებულ დახმარების პაკეტებს. სწორედ ამ ჩარევის დამსახურებაა ისრაელის აგროსექტორის დღევანდელი განვითარების ასეთი დონე. აუცილებლად დადგება მომენტი, როდესაც ხელისუფლება უარს იტყვის სახელმწიფო პროგრამებზე, იმ წუთიდან კი შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საქართველოში სოფლის მეურნეობის სექტორი განვითარებულია. ამიტომაც აუცილებელია სახელმწიფომ გააგრძელოს სოფლის მეურნეობის სუბსიდირება და გაზარდოს კიდევ ფინანსური დახმარება, რათა მოკლე ხანში განვითარდეს მნიშვნელოვანი სფერო.

ბოლოს კი გვინდა აღვნიშნოთ საქართველოს და ისრაელის მთავრობის ერთობლივი პროგრამა, რომელიც საქართველოში ხორციელდება. ის დიდ როლს ითამაშებს სოფლის მეურნეობის, კერძოდ კი კოოპერატივების განვითარებაში. საუბარია სსიპ – ვეტერანების საქმეთა სახელმწიფო სამსახურის და ისრაელის მთავრობის ერთობლივ პროექტზე გარდაბანში, ლემშენიერაში არსებულ 2000 ჰა სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთებზე კიბუცების ან/და მო-

¹ Agricultural Policy reform in Israel, 2011

შაგების მსგავსი სოფლის შექმნაზე, რომლისთვისაც მათ გადაეცემათ სახელმწიფოს საკუთრებაში არსებული სავარგულები.

აღნიშნულ პროექტში საქართველოს ფინანსურად და ინტელექტუალურად დახმარებას გაუწევს ისრაელის ხელისუფლება, რომელსაც დიდი გამოცდილება აქვს კოოპერატივების შექმნა-ფუნქციონირების საქმეში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგია, 2015 – 2020 წ.წ.
2. OECD review of agricultural policy reform in Israel, 2013
3. Agricultural Policy reform in Israel, 2011
4. http://www.moa.gov.ge/contentimage/STRATEGIA_-geo_print.pdf
5. <http://www.qartuli.ge/?address=financialsupport&lang=1>
6. http://apma.ge/plant_future/index.apma
7. http://apma.ge/agroinsurance/about_project
8. http://apma.ge/agrocredit/about_project.apma
9. http://geostat.ge/?action=page&p_id=118&lang=geo
10. <http://www.moag.gov.il/agri/English/Ministrys+Units/Investment+Administration/default.htm>
11. <http://www.moag.gov.il/agri/English/Ministrys+Units/Plant+Breeders+Rights+Unit/default.htm>

**Nestan Abramishvili
Irakli Svanidze
Levan Tepnadze
Yulia Janashvili**

The Role of Government Programs in Agricultural Development (on the example of Georgia and Israel)

Abstract

Paper aims to introduce programs that were carried out and also those that are in action nowadays in Georgia and Israel and the kind of influence they made on this sector. At first problems existing in Georgia's agriculture are discussed and attempts are made for finding ways to solve them.

Paper aims to show the role of programs implemented by the government, such as: "Produce in Georgia", "Plant the Future", "Agricultural Insurance". This sector is important for Georgia in so far as 50% of its population is employed here and agricultural sector accounts a huge amount of Georgia's GDP.

Paper also discusses experience and the role of government in Israel. Total water and land resources are in possession of government. It is noteworthy to mention the dominance of cooperative communities, such as Kibutsi and Moshavs. The unity of these two factors and state programs conditioned high development of Israel's agriculture.

Finally, it can be said that programs implemented and supported by the government really bring sound and positive results, but for developing countries it's necessary and compulsory to increase funding of agricultural sector.

მევენახეობა-მელვინეობის განვითარების გზები კახეთის რეგიონში

საქართველო სოფლის მეურნეობის, სერტიფიკაციის თვალსაზრისით, მსოფლიო მნიშვნელობის რეგიონია. საქვეყნოდაა ცნობილი და აღიარებული, რომ საქართველო ვაზის სამშობლოა. აქ მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის მანძილზე გამოყვანილია ამ კულტურის აბორიგენული ვიშები, რომელთა ბადალი მსოფლიოში არ მოიძებნება.

კახეთი საქართველოს უმნიშვნელოვანესი სასოფლო-სამეურნეო რეგიონია, ის ფლობს ქვეყნის სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების 38%-ს და უმსხვილესია ამ კუთხით. სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულია რეგიონის შრომისუნარიანი მოსახლეობის 82%, რაც აღნიშნულ დარგს უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებს კახეთის ეკონომიკურ და სოციალურ განვითარებაში.

კახეთი მდიდარია სასოფლო-სამეურნეო მიწის რესურსით, განსაკუთრებით კი სახნავი და სათიბ-სადოვარი სავარგულებით. ამ კატეგორიის მიწის ფართობის მიხედვით კახეთს პირველი ადგილი უკავია საქართველოში, რამაც იგი მემარცვლეობისა და მეცხოველეობის წამყვან რეგიონად აქცია.

კახეთი უძველესი და უნიკალური მევენახეობა-მელვინეობის რეგიონია საქართველოში. იგი იყოფა ორ ზონად: შიდა და გარე კახეთად. კახეთში გამოყოფილია 25-ზე მეტი მიკრო-ზონა, სადაც ტრადიციულად იწარმოება წარმოშობის ადგილის დასახელების ისეთი ცნობილი ღვინოები, როგორცაა: წინანდალი, ნაფარეული, თელიანი, ახაშენი, მუკუზანი, ქინძმარაული, გურჯაანი, კარდენახი, მანავი და სხვა.

დღეისათვის საქართველოს ვენახების 65-70% კახეთშია კონცენტრირებული. საუკეთესო ხარისხის ღვინოების მომცემი სამრეწველო ვენახები გაშენებულია მდინარეების –ალაზნისა და ივრის – აუზებში, ზღვის დონიდან 400-700 მეტრ სიმაღლეზე.

საქართველოში მევენახეობა-მელვინეობის განვითარებაში წამყვან როლს კახეთისა და იმერეთის მხარეები ასრულებენ, რასაც ქვემოთ მოყვანილი ცხრილი ადასტურებს.

ცხრილი 1. ყურძნის წარმოება რეგიონების მიხედვით (ათასი ტონა)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
საქართველო	162.5	227.3	175.8	150.1	120.7	159.6	144.0	222.8	225.8
იმერეთი	36.3	54.5	43.7	30.3	25.0	26.3	36.2	36.6	
შიდა ქართლი	10.9	16.0	8.1	16.4	8.6	10.2	13.6	18.7	
კახეთი	80.2	118.6	100.0	82.7	64.7	98.1	70.8	129.5	
დანარჩენი რეგიონები	35.1	38.2	24.0	20.7	22.4	25.0	23.3	38.1	

* წინასწარი მონაცემები. საბოლოო მონაცემები ხელმისაწვდომი იქნება 2015 წლის ივნისში (<http://www.geostat.ge/>)

მევენახეობას განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაში. აღსანიშნავია, რომ საქართველოს ეროვნულ ეკონომიკაში მევენახეობა-მელვინეობა ყოველთვის თვალსაჩინო როლს ასრულებდა და ბევრ მხარეში დღესაც მოსახლეობის მატერიალური მდგომარეობის გაუმჯობესებისა და მათი კულტურული ღონის ამალღების ძირითადი წყაროა.

ხელშემწყობი ბუნებრივი პირობები და ვაზის ჯიშთა სიუხვე სრულ შესაძლებლობას იძლევა ქვეყანაში მევენახეობის ფართოდ განვითარებისათვის. ყურძნის მოსავლის გაზრდა და პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესება მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული ადგილობრივ ეკოლოგიურ პირობებზე, ვაზის ჯიშური თვისებებსა და მისი მოვლის აგროტექნიკურ ღონისძიებათა კომპლექსზე, ქვეყანაში არსებულ სოციალურ-ეკონომიკურ გარემოზე.

საქართველოში საუკუნეების მანძილზე ხალხური სელექციის მეშვეობით გამოყვანილია 500-ზე მეტი ვაზის ჯიში, რომელთა უდიდესი ნაწილი, 400-ზე მეტი, დაცულია საკოლექციო ნარგაობებში. ამჟამად სტანდარტულ ასორტიმენტში 47 ვაზის სამრეწველო ჯიშია შეტანილი. აქედან 35 საღვინე ჯიშებს უკავია.

საქართველო ყოველთვის გამოირჩეოდა ღვინის მაღალი ასორტიმენტით, რომლის სანედლეულო ბაზასაც აღნიშნული ყურძნის ჯიშებისაგან დამზადებული ღვინომასალები წარმოადგენდა. საჭიროა თვითონ მევენახეთა დაინტერესება იშვიათი ყურძნის ჯიშების ვენახების გასაშენებლად. ამასთან, ეს დარგი სულ უფრო მეტად კაპიტალტევადი ხდება, რადგან იზრდება სოფლის მეურნეობის ტექნიკური შეიარაღების ღონე და მიწის ფასი. სწორედ ამიტომ მევენახეობის სანედლეულო რესურსებთან ერთად განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს სხვა ადგილობრივი რესურსების მაქსიმალურად გამოყენებას, კერძოდ, შინამრეწველობის განვითარებას და მის შეთანაწყოებას მევენახეობასთან. დღეისათვის სოფლის მეურნეობაში ასეთი რესურსების გამოყენების და მევენახეობასთან მისი შეთანაწყოების ღონე ძალზე დაბალია, რის გამოც ზარალდებიან როგორც ფერმერები, ასევე მომხმარებლები. პირველნი კარგავენ დამატებით შემოსავლებს, მეორენი – სახალხო მოხმარების საქონელს.

საქართველოში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს საექსპორტო ღვინის პროდუქციის წარმოებას, რადგან იგი უნდა გახდეს საზღვარგარეთის ქვეყნებიდან, რაც შეიძლება მეტი კაპიტალის შემომტანი. 1955 წლიდან დღემდე, საქართველო მონაწილეობს მსოფლიოს გამოფენებზე. ამ პერიოდის განმავლობაში, საქართველოს ალკოჰოლურ სასმელებს მიღებული აქვთ 470-ზე მეტი ოქროს, ვერცხლის, ბრინჯაოს მედალი; პლატინის და ოქროს ვარსკვლავები. ასევე 1999 წლის ზაფხულში ლონდონში, მელვინეობის მსოფლიო მუზეუმის პრეზენტაციაზე საქართველო ერთხმად აღიარეს მევენახეობა-მელვინეობის სამშობლოდ. ეს კი დიდი მიღწევაა, რაც, თავის მხრივ, პასუხისმგებლობას მატებს ჩვენს ქვეყანაში ამ დარგის სპეციალისტებს ღვინის წარმოებაში და საერთაშორისო ბაზრებზე გასვლის ხაზითაც.

აუცილებელია უზრუნველვყოთ სახელმწიფოს მარეგულირებელი როლის გაძლიერება რეგიონში. ეს კი შესაძლებელია ინდიკატორული დაგეგმვის კარგი ორგანიზაციით. ინდიკატურმა დაგეგმვამ სოფლის მეურნეობაში, ძირითადად, სამი ფუნქცია უნდა შეასრულოს:

- პირველი – განვითარების, პროპორციების დაცვა და პროგნოზირება;
- მეორე – ფინანსური დაგეგმვა, როგორც შემოსავლიანობისა და ხარჯების დაბალანსების აუცილებელი ელემენტი;
- მესამე – საქონლის მწარმოებლების ინფორმირება საქონლის გასაღების ბაზრების რაოდენობასა და მომხმარებელთა ინფორმირება საქონლის მიწოდების თაობაზე, ე.ი. შეძლოს მარკეტინგული მართვის ორგანიზაცია. აქ, უპირატესად, დაგეგმვის სარეკომენდა-

ციო ხასიათი იგულისხმება და იგი უნდა იგვემეზოდეს მაკრო და მიკრო, აგრეთვე რეგიონების დონეებზეც.

ამასთანავე, მევენახეობა-მელვინეობის ქვეკომპლექსში აუცილებელ ღონისძიებებს წარმოადგენს: საკრედიტო ხაზის ამოქმედება, ადგილობრივი წარმოების მატერიალური რესურსების მაქსიმალურად გამოყენება, სამეურნეო გარიგებების სამართლებრივი მოწესრიგება ყურძნის შესყიდვაზე და პროდუქციის რეალიზაციაზე, გარემო პირობების შექმნა ინვესტიციების მოზიდვაზე, მარკეტინგული სამსახურის პრიორიტეტული განვითარება და სხვა.

ხაზგასასმელია, რომ ღვინის მრეწველობასა და მევენახეობაში საჭიროა სახელმწიფოს მიერ პროტექციონისტული პოლიტიკის გატარება არაკეთილსინდისიერი კონკურენტებისაგან ადგილობრივ მეწარმეთა დაცვის მიზნით.

საქართველოში მევენახეობა-მელვინეობის შემდგომი განვითარების მნიშვნელოვანი შემაფერხებელი ფაქტორია არახელსაყრელი საგადასახადო გარემოს არსებობა, რაც ხელს უწყობს ფალსიფიცირებული პროდუქტის დამზადებას. არ არსებობს ინფორმაციული ბანკები ადგილობრივი ბაზრების შესახებ, რის გამოც მყიდველი და გამყიდველი მოკლებულია ინფორმაციას საბაზრო ფასებისა და სხვათა მონაცემების შესახებ.

მელვინეობის პროდუქციის წარმოების ზრდის უზრუნველსაყოფად, მიზანშეწონილია სახელმწიფო რეგულირების შემდეგი მექანიზმის ამოქმედება:

- შეიქმნას მელვინეობის სექტორის საინფორმაციო ცენტრი, რომელიც უზრუნველყოფს საბაზრო ინფორმაციას ქართული ღვინოების რეალიზაციის შესახებ, განხორციელდეს ღვინის საერთაშორისო საბაზრო ტენდენციების მონიტორინგი, ჩატარდეს კანონმდებლობისა და ბაზრის კვლევები;
- შემუშავდეს ექსპორტის ხელშემწყობი პოლიტიკა, რომელიც ასევე გულისხმობს მონაწილეობის მიღებას ღვინის საერთაშორისო გამოფენებზე;
- ჩამოყალიბდეს წესები, რომლებიც თავიდან აგვაცილებენ უსამართლო კონკურენციას ფალსიფიცირებულ ღვინოებთან;
- განხორციელდეს ეტიკეტის სრულყოფის პროგრამა, რათა ქართული ღვინოები დაცული იყოს მოსავლის ჯიშის, ყურძნის წყაროს და გეოგრაფიული მდებარეობის მინიმუმების თვალსაზრისით;
- ევროკავშირის წესებთან შესაბამისობის უზრუნველსაყოფად დაწესდეს ევროკავშირის და საქართველოს ყველა გეოგრაფიული მინიმუმება და ტრადიციული სლოგანები;
- მიწის, კლიმატისა და ამინდის პირობების მიხედვით სხვა თანაბარ პირობებში განსხვავებული რაოდენობის შრომა იხარჯება და სამეურნეო შედეგებიც სხვადასხვაა. ამიტომ გრძელვადიანი პერიოდისათვის პროგნოზირებული ანალიზი ბუნებრივი ფაქტორების გათვალისწინებით უნდა განხორციელდეს;
- საექსპორტო პროდუქციის მწარმოებლებისათვის გაიზარდოს ხარჯები მარკეტინგზე და ა.შ.;
- აგრარული საკრედიტო სისტემის ჩამოყალიბების პარალელურად, აუცილებელია შესაბამისი სადაზღვევო სისტემის ფორმირება. ეს საშუალებას მისცემს, როგორც მეწარმეებს, ისე კრედიტორებს, მიიღონ უფრო თამამი და რისკიანი გადაწყვეტილებები.

გარდა ზემოთ ხსენებულისა, მთავრობა გარანტიას უნდა აძლევდეს მევენახეებს, რომ მათ მიერ წარმოებულ ყურძენს მთლიანად ან მის ნაწილს მაინც შეისყიდის საბაზრო – შეთანხმებული – ფასებით, გამოუყოფს მათ შეღავათიან კრედიტებს, აუნაზღაურებს სტიქიური

უბედურებით გამოწვეულ ზარალს, შეუმცირებს საგადასახადო განაკვეთებს, მინიმუმადე დაიყვანოს რისკის ფაქტორს და სხვა. ასევე, სახელმწიფომ პროტექციონისტული პოლიტიკა უნდა გაატაროს და შეზღუდოს ღვინის იმპორტი. ხელი შეუწყოს ღვინის ექსპორტიორებს ღვინისა და ღვინომასალებიდან დამზადებული სხვა პროდუქტების საზღვარგარეთის ქვეყნების ბაზარზე გატანაში, რაც ვალუტის შემოტანის, ქვეყნის ეკონომიკის გაძლიერებისა და სახელმწიფო ბიუჯეტის შევსების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წყარო გახდება.

აღსანიშნავია, რომ 2014 წლიდან ამოქმედდა აგროდაზღვევის პროექტი, რომელიც საპილოტე პროგრამაა და გულისხმობს მთავრობის მიერ სუბსიდირებას (გარკვეული პირობების გათვალისწინებით). პროექტის ფარგლებში 2014 წელს გაიცა 21.194 პოლისი, დაზღვეულია 18.646 ჰა მიწის ნაკვეთი და 152,140,160 ლარის ღირებულების მოსავალი. დაზღვეული კულტურების მოსავლის ღირებულების მიხედვით პირველ ადგილზეა ვაზი. მოსავლის ღირებულებაა 63,850,460.21, პროცენტული წილია 41.97% ხოლო დაზღვეული ფართობი – 5,769.93 ჰა, რომლის პროცენტული წილია 30,94%.

ცხრილი 2. დაზღვეული კულტურები მოსავლის ღირებულების მიხედვით

დაზღვეული კულტურები მოსავლის ღირებულების მიხედვით შემდგენიარად გამოიყურება:

კულტურა	მოსავლის ღირებულება	პროცენტული წილი	დაზღვეული ფართობი ჰა.	პროცენტული წილი
ვაზი	63,850,460.21	41.97%	5,769.93	30.94%
ხეხილი	27,133,380.41	17.83%	1,855.57	9.95%
ციტრუსი	28,767,591.89	18.91%	3,212.70	17.23%
ბაღჩეული კულტურები	1,734,984.44	1.14%	186.79	1.00%
ვენკროვანი კულტურები	612,670.76	0.40%	90.08	0.48%
პარკოსანი კულტურები	216,833.69	0.14%	148.70	0.80%
სუბტროპიკული კულტურები	425,041.32	0.28%	40.25	0.22%
მარცვლეული კულტურები	6,740,738.87	4.43%	4,247.07	22.78%
ბოსტნეული კულტურები	4,461,165.44	2.93%	367.97	1.97%
კაკლოვანი კულტურები	18,197,293.43	11.96%	2,727.03	14.63%
სულ ჯამი	152,140,160.46	100.00%	18,646.09	100.00%

მევენახეობა-მელვინეობის განვითარება განსაკუთრებულ ყურადღებას საჭიროებს ჯიშობრივი შემადგენლობის გაუმჯობესების თვალსაზრისით.

უნდა დაინერგოს ინვესტირების ისეთი კულტურა, რომელიც მოგვცემს შედეგს მევენახეობაში და გლეხებს გაუჩენს ნდობას სახელმწიფო სტრუქტურებისადმი და სტიმულს ნაყოფიერი შრომისადმი.

2015 წელს ღვინის ეროვნული სააგენტო აგრძელებს მასშტაბურ პროექტს – „საქართველოს ვენახების უწყებრივი კადასტრი“, რომელიც მან 2014 წელს დაიწყო. პროექტი მთლიანად სახელმწიფო დაფინანსებით სრულდება და მის ფარგლებში ორგანიზაცია ინტენსიურად თანამშრომლობდა საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროსა და საჯარო რეესტრის ეროვნულ სააგენტოსთან.

საქართველოს ვენახების უწყებრივ კადასტრში აისახება სხვა მომიჯნავე მონაცემთა ბაზები. უპირველესი ამოცანაა აზომვით-გეგმარებითი სამუშაოების ჩატარება, შემდგომ კი შესაძლებელი იქნება ვენახების ინვენტარიზაცია, მფლობელების რეგისტრაცია და სხვ.

2014 წელს, ვენახების უწყებრივი კადასტრის პროექტის ფარგლებში შესაძლებელი გახდა რაჭა-ლეჩხუმის რეგიონში გეგმარებითი სამუშაოების საპილოტე პროექტის განხორციელების დაწყებაც, რომელიც ამჟამადც მიმდინარეობს. საპილოტე პროექტის ფარგლებში დადგინდა, რომ რაჭა-ლეჩხუმის რეგიონში ვენახების სრული ფართობი 572,3 ჰა-ს შეადგენს, ხოლო ნაკვეთების რაოდენობა 5510-ს აღწევს. ვენახების უმეტესობა ამბროლაურის რაიონშია გაშენებული და კერძო მეურნეებს ეკუთვნით, ისევე, როგორც ლეჩხუმში, სადაც ვენახის სრული ფართობი 2871 ნაკვეთის სახით წარმოდგენილ 233.0 ჰა-ს მოიცავს.

2015 წელს სააგენტო გეგმავს აღნიშნული საპილოტე პროექტის გამოცდილების გათვალისწინებით ანალოგიური კვლევის განხორციელებას კახეთის რეგიონში, სავარაუდოდ, ქინძმარაულის მიკროზონაში. პროექტი გრძელვადიანია და, სავარაუდოდ, 2019 წლისთვის დასრულდება. ღვინის ეროვნული სააგენტოს წარმომადგენლების სურვილია, რომ საბოლოო პროდუქტი – საქართველოს ვენახების კადასტრი, არამხოლოდ სააგენტოს შიდა წვდომისთვის, არამედ საჯარო მოხმარებისთვისაც იყოს განკუთვნილი.

საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო აქტიურად უჭერს მხარს „ქართული აგროსასურსათო პროდუქციის, ღვინისა და სამზარეულოს პოპულარიზაციის პროგრამას“.

მთლიანობაში, საქართველოში და კერძოდ, კახეთის რეგიონში მევენახეობა-მელვინეობის განვითარებისათვის აუცილებელია სახელმწიფო და კერძო სექტორების ერთობლივი ძალისხმევა წარმატებების მისაღწევად.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. <http://www.nplg.gov.ge/>
2. <http://www.vinoge.com/>
3. <http://www.geostat.ge/>
4. <http://www.moa.gov.ge/>
5. <https://www.google.ge/>

Irakli Akhaladze
Mariam Lashkhi
Gela Makharadze
Giorgi Tsutskiridze

The Development Ways of Viticulture and Wine-Growing in Kakheti Region

Abstract

From the point of Agriculture certification, Georgia is one of the important region. It is well-known and accepted that Georgia is one of the homeland and the cradle of the vine. Here is pulled indigenous species of wine from the century-old history.

Kakheti is the most important agriculture region in Georgia. It is rich in agricultural land resources, especially arable land and pasture lands. By this category of land Kakheti is on the first place, which made it the first leading region of cattle-breeding and cereals.

It should be noted that the development of viticulture should contribute the realization of Georgian wine abroad but there are factors that prevent development of the wine industry. We tried to discuss and to solve these problems because Kakheti is unique and ancient region of viticulture in Georgia.

საირიგაციო და სასათბურე მიწებზე განვითარება საქართველოსა და ისრაელში

მსოფლიოს მასშტაბით დღითიდღე მნიშვნელოვნად ვითარდება სასათბურე მეურნეობები და სარწყავი სისტემები. საქართველო, როგორც განვითარებადი ქვეყანა, ეტაპობრივად ნერგავს თანამედროვე ტექნოლოგიებს სასათბურე და სარწყავ მეურნეობებში. მნიშვნელოვან წარმატებას მიაღწია ამ სფეროში ისრაელმა, რომელმაც შექმნა თანამედროვე, ეფექტური, რენტაბელური და მაღალმწარმოებლური ტექნოლოგიები.

სოფლის მეურნეობის სექტორის განვითარება საქართველოს ეკონომიკის ერთ-ერთ გამოწვევად რჩება. დარგს, რომელშიც ოფიციალური სტატისტიკის მიხედვით საქართველოს მოსახლეობის 50 % არის დასაქმებული, მთლიან შიდა პროდუქტში (მშპ) მხოლოდ 9-10% წილი შეაქვს, ხოლო სოფლის მეურნეობის გადამამუშავებელ საწარმოთა წილი მთლიან მშპ-ში დაახლოებით 4% შეადგენს.

საქართველოს ეკონომიკა 20 წელზე მეტია ტრანსფორმაციის პერიოდში იმყოფება. საქართველოსთვის ყოველთვის, მათ შორის, საბჭოთა პერიოდში მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა აგრარული სექტორი. 1990 წლისთვის ქართული ეკონომიკის მესამედს სწორედ აგრარული სექტორი შეადგენდა. ამასთან, აგრარული სექტორი საქართველოსთვის მხოლოდ ეკონომიკური ფაქტორის როლს არ თამაშობს – ის უშუალოდ უკავშირდება საქართველოში არსებულ 3500-ზე მეტ სოფელს.

დღეს საქართველოს სოფლის მეურნეობა ახალი გამოწვევების წინაშე დგას. ჩნდება კითხვა იმის შესახებ, თუ რა ახალი როლი უნდა შეასრულოს სოფლის მეურნეობამ ქვეყნის ეკონომიკაში გარდა იმ ტრადიციული შინაარსისა, რაც, ჩვეულებრივ, მოსახლეობის გამოკვებას ემსახურებოდა. საკითხი ეხება იმას, თუ რა პოტენციალი გააჩნია აღნიშნულ სფეროს, უნდა მიექცეს თუ არა მას განსაკუთრებული ყურადღება ადგილობრივი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად.

დღევანდელი გლობალური სავაჭრო ურთიერთობები იძლევა იმის შესაძლებლობას, რომ ადგილობრივი წარმოება ჩანაცვლებული იქნეს იაფი იმპორტირებული პროდუქციით. სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ფართობი საქართველოში, დაახლოებით 3 მილიონ ჰექტარს შეადგენს. საშუალო სასოფლო-სამეურნეო მიწის ნაკვეთის ფართობი კი დაახლოებით 1,22 ჰექტარია. ზემოაღნიშნულიდან საქართველოში თითქმის ყველა სახის სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების, მათ შორის, ფართო ასორტიმენტის მარცვლოვანთა, ბოსტნეულისა და ხილის კულტივირების კარგ შესაძლებლობებს იძლევა.

ახლა კი უშუალოდ გადავიდეთ აგრარულ სექტორზე და ვნახოთ, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია იგი ისეთი ეკონომიკისთვის, როგორც საქართველოს გააჩნია. აგრარული სექტორი ეკონომიკის განსაკუთრებული დარგია, რომლის განვითარებაც გარკვეულ გეოგრაფიულ-კლიმატურ პირობებზეა დამოკიდებული. განვითარებადი ქვეყნების აგრარული სექტორის განვითარება სიღარიბის დაძლევის და ეკონომიკის ზრდის ერთ-ერთი გზაა და მას უფრო და

უფრო დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს საქართველოში, ვიდრე ამას აკეთებენ სხვა მსხვილი ინდუსტრიული ქვეყნები.

ბოლო პერიოდში სუბიექტური თუ ობიექტური მიზეზების გამო (არახელსაყრელი კლიმატური პირობები, გარემოს დაბინძურება, სტიქიური უბედურებები და სხვ.), უცხოური ქვეყნების აგრარული სექტორები, ჯამში, შემცირებული წარმოებით ხასიათდებიან, რამაც გამოიწვია მსოფლიო მასშტაბით ფასების ზრდა სოფლის მეურნეობის პროდუქციაზე.

განვითარებულ ქვეყნებს შორის სოფლის მეურნეობის სფეროში ერთ-ერთ მოწინავედ ითვლება ისრაელი, რომელიც ცდილობს აგრარული სექტორის დაფინანსების გაზრდით, მიაღწიოს წარმოების მაღალეფექტიანობას.

აუცილებელია საქართველოში გაიზარდოს ინვესტიციები ამ სფეროში, რათა აღმოიფხვრას სოფლის მეურნეობის პროდუქტების მწვავე დეფიციტი და იმპორტირებული პროდუქცია ჩანაცვლდეს ადგილობრივი წარმოებით. თუ მსოფლიოში ბოლო წლების განმავლობაში შეინიშნება აგრარულ სექტორში წარმოების შემცირება, ჩვენთან ეს დიდი ხანია მიმდინარეობს და მოიცავს გასული საუკუნის 90-იან წლებს და დღემდე გრძელდება.

საქართველოში სოფლის მეურნეობის განვითარების ზოგადი აღწერის შემდეგ გვსურს განვიხილოთ ამ სფეროში საირიგაციო და სასათბურე მეურნეობების მნიშვნელობისა და შესაძლებლობების საკითხები.

წვეთოვანი მორწყვის სისტემები – თანამედროვე საირიგაციო ტექნოლოგიების ქვაკუთხედი

მსოფლიო პრაქტიკიდან გამომდინარე, დიდი ხანია დამტკიცებულია და გამოცდილია სარწყავი სისტემების სფეროში წვეთოვანი სისტემების ეფექტურობა. წვეთოვანი მორწყვა ყველაზე ეფექტური საშუალებაა მცენარის მოსავლიანობისა და ხარისხის გასაუმჯობესებლად. გარდა წყლის ეკონომიისა, მცირე დოზებით რწყვა გამორიცხავს მცენარის სტრესს, რომელსაც იწვევს ჭარბი წყლის მიწოდება.

წვეთოვანი მორწყვის სისტემების განვითარება და დახვეწა დღემდე მთავარ პრიორიტეტს წარმოადგენს ისრაელის სახელმწიფოსათვის. დიდი ხანია, რაც ისრაელმა აგრარულ სფეროში დანერგა წვეთოვანი სისტემები, რის მეშვეობითაც მოსავლიანობა 45-60 %-ით იზრდება.

წვეთოვანი სისტემით რწყვა საშუალებას იძლევა, მცენარეს მიეწოდოს ზუსტად იმდენი წყალი, რამდენიც მისი განვითარებისთვისაა საჭირო. ამასთანავე იგი მოითხოვს ყველაზე დაბალ წნევას 0,6-1 ბარამდე, რაც სხვა სარწყავ სისტემებთან შედარებით საკმაოდ ამცირებს ტუმბვის საჭირო ფინანსურ და ენერგეტიკულ დანახარჯებს.

წვეთოვანი სისტემების საშუალებით შესაძლებელია კვებით მცენარე ზომიერად, საჭირო ელემენტების პირდაპირი მიწოდებით, რაც ყველაზე ეფექტური საშუალებაა მცენარის სწორი, ოპტიმალური განვითარებისათვის. ამასთანავე, თავიდან ავიცილებთ სასუქის კარგვას და გარემოს დაბინძურებას ჭარბი პესტიციდების გავრცელებით. წვეთოვანი მორწყვა სხვა სისტემებთან შედარებით, ეხმარება ფერმერს ხარჯების ოპტიმალურ მართვაში და მცენარისათვის ზომიერი და საჭირო ელემენტების მიწოდებაში. ამ სისტემით წარმოებული პროდუქციის კონტროლი და ხარისხთან შესაბამისობაში ყოფნა გაცილებით ადვილი სამართავია, ჩვენში არსებული ტრადიციული მიდგომისაგან განსხვავებით.

გარდა ზემოაღნიშნული უპირატესობებისა, წვეთოვანი მორწყვა ფაქტობრივად მინიმუმამდე ამცირებს სოკოვანი დაავადებების გავრცელების ალბათობას, რადგან ის მხოლოდ ნიადაგს აწვდის საჭირო ტენს, ხოლო თვითონ მცენარე მშრალი რჩება, რაც მნიშვნელოვანია მცენარის ჯანმრთელი განვითარებისათვის. აქედან გამომდინარე, ფერმერები ამ სისტემების გამოყენების შემთხვევაში მნიშვნელოვნად შეამცირებენ მოსალოდნელი გართულებების აღმოფხვრისათვის საჭირო დანახარჯების ალბათობას, რაც მათ მისცემს სახსრების დაზოგვისა და სხვა მიმართულებით გამოყენების შესაძლებლობას.

წვეთოვანი მორწყვა მთელი თავისი დადებითი მხარეებით საუკეთესო საშუალებაა პროფესიონალი ფერმერებისათვის მოსავლის მნიშვნელოვნად გასაზრდელად და რისკების შესამცირებლად. მის უარყოფით მხარედ შეიძლება ჩაითვალოს ის დისკომფორტი, რაც სეზონის დასაწყისში სარწყავი მოწყობილობის გაშლას და სეზონის დასასრულს მის აკეცვას უკავშირდება. ასევე, უარყოფითი მხარეა თხელკედლიანი, ერთსეზონიანი მილების გამოყენების შემთხვევაში მათი პერიოდული განახლება. მაგრამ პრაქტიკიდან ჩანს, რომ ფერმერები ასეთ მილებს ერთიდან სამი სეზონის განმავლობაში იყენებენ, ხოლო დაზიანების შემთხვევაში სპეციალური გადასაბმელებით შესაძლებელია მათი შეკეთება. მსგავსი ტექნოლოგიების გამოყენებაში ისრაელის გამოცდილება ადასტურებს, რომ მცენარისათვის საჭირო ყველა სასარგებლო თვისებებთან, ფაინანსებზე, ენერჯიაზე, სასუქებზე, ქიმიკატებზე გაკეთებულ დანაზოგებთან და მიღებულ უხვ მოსავალთან შედარებით, აღნიშნულ უარყოფით მხარეებს აღარც აქვს მნიშვნელობა.

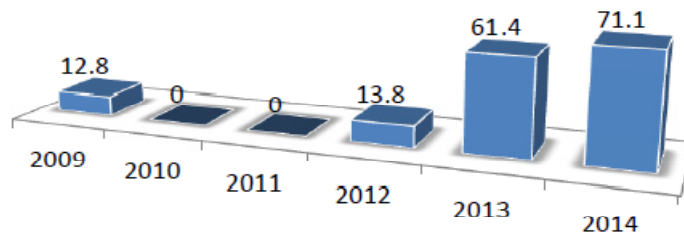
წვეთოვანი მორწყვის უპირატესობები ასეთია:

- ზოგავს წყალს;
- იცავს მიწას ამლაშებისგან;
- შესაძლებელს ხდის მცენარისთვის იმდენი წყლის მიწოდებას, რამდენიც მას სჭირდება;
- რამდენადაც წყლის წყარო მცენარესთან ახლოა, ენერჯია იხარჯება ღეროსა და პროდუქტზე და არა ფესვის განვითარებაზე;
- ხელს უშლის ბალახის გაზრდას, რომელიც წარმოიქმნება მცენარისგან მოშორებული მიწის მორწყვისას;
- მუშაობა უფრო ეფექტურია, რადგან ნიადაგი არ ტალახდება;
- მცენარეს წყალში გახსნილი სასუქი ადვილად და ეფექტურად მიეწოდება;
- მორწყვით გამოწვეული დაზიანებები შემცირებულია;
- მარტივია მისი დამონტაჟება, აღება და შენახვა;
- დაბინძურების შესაძლებლობა მინიმუმამდეა დაყვანილი;
- ენერგოეფექტურია დაბალ წნევაზე მისი მუშაობის გამო.

გარდა წვეთოვანი სისტემებისა, აუცილებელია განვითარდეს საირიგაციო სისტემები რადგან მნიშვნელოვანია გასარწყავიანობის გაზრდა საქართველოს აგროსექტორისათვის. უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო აქტიურად ატარებს ღონისძიებებს საირიგაციო სისტემების გაუმჯობესებისათვის.

ნახაზ 1-ზე წარმოდგენილია სახელმწიფოს მიერ გამოყოფილი თანხები საირიგაციო სისტემების განვითარებისათვის საქართველოში ბოლო წლების განმავლობაში.

ნახ. 1. სახელმწიფო დაფინანსება საირიგაციო სისტემების განსავითარებლად საქართველოში

■ რიცხვები მოცემულია მილიონებში

საირიგაციო მომსახურების მიწოდება მრავალ ფაქტორზეა დამოკიდებული, მათ შორის: რწყვის სეზონზე წყლის რესურსის ხელმისაწვდომობაზე, სარწყავი სისტემის ტიპზე, მის ფიზიკურ კონდინციაზე და სისტემის მართვის მოდელზე. თანამედროვე საირიგაციო მომსახურების განვითარებას ახასიათებს მისი ფერმერზე ორიენტირებულ მომსახურებად ჩამოყალიბება.

მსოფლიოში მრავალი სახის საირიგაციო სისტემა და მისი ადმინისტრირების მოდელი არსებობს, თუმცა შეიძლება მათი განზოგადება, ძირითადი ფიზიკური მმართველობითი თვისებების მიხედვით. სახეების მიხედვით ირიგაციის დაყოფა შეიძლება თვითდინებით (გრავიტაციულ) და წნევით სისტემებად. საქართველოში ძირითადად გავრცელებულია თვითდინებით მორწყვა, თუმცა ზოგიერთ რეგიონში შემორჩენილია მექანიკური სატუმბი სადგურებიც. ამის გათვალისწინებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ კიდევ ბევრი სამუშაოა ჩასატარებელი ახალი საირიგაციო სისტემების ასათვისებლად, რათა საქართველო გახდეს კონკურენტუნარიანი და ეფექტურად მართვადი თავისი აგროსექტორით.

“წვეთოვანი და მიკრო სარწყავი-სისტემები მდგრადი განვითარებისთვის“ ეს არის ისრაელში დაფუძნებული საერთაშორისო საირიგაციო კომპანიის NETAFIM მისია. ის დაარსდა 1965 წელს კიბუცების მიერ ისრაელში. დღესდღეობით ნეტაფიმი ახორციელებს თავის საქმიანობას 100-ზე მეტ ქვეყანაში, მათ შორის საქართველოშიც. ნეტაფიმი სთავაზობს მომხმარებლებს წვეთოვანი სისტემების მრავალ სახეს აგრარული სფეროების მიხედვით. ამ დროის განმავლობაში ნეტაფიმი მნიშვნელოვანი გამოცდილება მოიპოვა და დღესდღეობით ის ითვლება ერთ-ერთ წამყვან კომპანიად მსგავს სფეროებში.

NETAFIM ახორციელებს ასევე სასათბურე მეურნეობების დაგეგმვასა და მათი სტრუქტურის შესაბამისობას ინდივიდუალურად სხვადასხვა პროდუქტებზე. ამ კომპანიის პროდუქტები გვხვდება ყველა კლიმატურ ზონაში ცხელი, ცივი, ზომიერი და ტროპიკული სარტყელების შესაბამისად. ნეტაფიმის ექსპერტები ფართო სპექტრის ანალიზს აკეთებენ შესაბამის კლიმატური ზონებში ტექნოლოგიების ადაპტირებისთვისა და განვითარებისათვის.

კომპანიის მომსახურება და გადაწყვეტილებები მოიცავს ინფორმაციის შეგროვებას, საპროექტო და სამონტაჟო საქმიანობას. „ნეტაფიმი“ საქართველოში წარმოდგენილია სრული სპექტრით და ახორციელებს მრავალ საერთაშორისო პროექტებს. დღესდღეობით ნეტაფიმს უკვე განხორციელებული აქვს რამდენიმე მსხვილი ინვესტიცია საქართველოში და მათი მხრდაჭერით უკვე ექსპლუატაციაში შევიდა თანამედროვე ტიპის სათბურები.

ისრაელი დღესდღეობით აწარმოებს და აპროექტებს მრავალფეროვან სათბურებს და საირიგაციო სისტემებს. მათი გამოცდილება მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაშია აღიარებული. 100-ზე მეტ ქვეყანაში იყიდება ისრაელში დაპროექტებული სასათბურე მეურნეობების პროექტები. ახლო აღმოსავლეთ აზიაში და ცენტრალურ აზიაში ისრაელი ლიდერია აგროკულტურული, ტექნიკური და საინჟინრო მიმართულებებით. „ნეტაფიმი“ გამოცდილი და კვალიფიციური კადრებით აწარმოებს მინდვრისა და ხეხილის ბაღებისათვის საჭირო შესაფერის სარწყავ სისტემებს, მათი მიმართულებებია: სიმინდი, ბამბა, ხახვი კარტოფილი, შაქრის ლერწამი, ჩაი, პომიდორი და სხვა მრავალი.

ხეხილის ბაღების განვითარებისათვის კომპანია მუდმივად აახლებს მატერიალურ-ტექნიკურ ბაზებსა და სამეცნიერო მიღწევებს, რაც გამოიხატება შემდეგში: ზეთის ხილის პლანტაციების განვითარება, ზეთის პალმები, ნუში, გარგარი, ფინიკი, ვაშლი, ატამი და ყურძენი. ჩამოთვლილ სახეობებთან ერთად, ისრაელი მრავალ სხვა დარგობრივ სექტორში არის წარმატებული, რაც გამოიხატება ახალი ჯიშების გამოყვანით, არსებულის შენარჩუნებითა და მათ ეფექტურ განვითარებაზე მუშაობით.

ისრაელი სასათბურე მეურნეობების განსავითარებლად მუშაობს სამი მიმართულებით. ესენია: სასათბურე სტრუქტურები, სასათბურე პროექტები და სასათბურე ტექნოლოგიები.

სასათბურე სტრუქტურები. ეს მიდგომა მოიცავს ახალი სტრუქტურების შექმნას, ადგილობრივ გარემოზე მორგებას და ადაპტირებას. თითოეული გარემო უნიკალურია თავისი ტექნიკური სისტემებითა და შესაძლებლობებით, ამიტომაც აუცილებელი ხდება შესაბამისი ეფექტური და მაღალმწარმოებლური სტრუქტურების შექმნა. ამის მაგალითია ახალი სტანდარტებით გეოთერმული წყლების გამოყენება სასათბურე მეურნეობებისათვის.

სასათბურე პროექტები. სათბურის ეფექტურად მუშაობისათვის აუცილებელია ინდივიდუალური მიდგომები, რაც გულისხმობს ადგილობრივ გარემოსთან ადაპტირებას და მისი ძლიერი და სუსტი მხარეების შეფასებას. ინდივიდუალური დაგეგმვა ხელს უწყობს წარმატებული სამუშაოების გარანტირებულ შესრულებას. ასევე მნიშვნელოვანია დამხმარე პროექტების არსებობაც, რაც ადაპტირებული იქნება სასათბურე მეურნეობების შესაბამისად.

სასათბურე ტექნოლოგიებია:

- სათბურის გათბობის სისტემები;
- სასათბურე სარწყავი სისტემები;
- სასათბურე სასუქის დოზირების სისტემები;
- სასათბურე პროექტი, დიზაინი, ინტეგრაცია და მონტაჟი;
- სასათბურე სანიაღვრე წყლის გადაამუშავება;
- სასათბურე აქსესუარები.

სათბურები საქართველოში

დღევანდელ სასოფლო-სამეურნეო წარმოებას ადგილობრივი მოთხოვნის დაკმაყოფილება შეუძლია წელიწადის იმ დროს, როდესაც უშუალოდ ბუნებრივი პირობებით ხდება პროდუქციის მოყვანა. წლის განმავლობაში ეს შეადგენს 2-4 თვეს (ივნისი, ივლისი აგვისტო, სექტემბერი). დანარჩენი დროის განმავლობაში მოხმარებული სასოფლო სამეურნეო პროდუქციის 95% არის იმპორტირებული, რაც ადგილობრივ წარმოებაზე 3,5-ჯერ მეტია. აქედან გამომდინარე, ჩვენ მიგვაჩნია, რომ საქართველოში უნდა ხდებოდეს წლის ყველა პერიოდში სასოფ-

ლო სამეურნეო პროდუქციის უწყვეტი წარმოება, როგორც ეს შეძლეს ჩვენმა მეზობელმა ქვეყნებმა თურქეთმა და აზერბაიჯანმა, აგრეთვე ისრაელმა. ჩვენი ხედვით, აღნიშნულის მიღწევა შესაძლებელია საქართველოში სარწყავი და სასათბურე მეურნეობების განვითარებით.

დღეისათვის საქართველოში სასათბურე მეურნეობები და წვეთოვანი სარწყავი სისტემები სუსტად არის განვითარებული. ამის მიზეზია გამოცდილებისა და ფინანსების სიმწირე. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ 2009 წლიდან ამ მიმართულებით გარკვეული ძვრები შეინიშნება. კერძოდ, სახელმწიფომ საკუთარი სახსრებით დააფინანსა ორი დიდი სასათბურე კომპლექსი გორსა და თბილისში (ფონიჭალაში), რისთვისაც ჯამში 9 მილიონი ლარი დაიხარჯა. დასაწყისში საკმაოდ ეფექტურად ხდებოდა მათი ფუნქციონირება და მაღალი პროდუქტიულობაც იქნა მიღწეული, საბოლოოდ სახელმწიფომ მათი პრივატიზაცია განახორციელა (თუმცა, არც ისე წარმატებულად). ამავე პერიოდში რამდენიმე რეგიონში (ქვემო ქართლი, კახეთი, სამეგრელო, მცხეთა-მთიანეთი) მოსახლეობის ნაწილმა საკუთარი შესაძლებლობის ფარგლებში შექმნა ოჯახური სათბურები, სადაც, ძირითადად, კიტრს, პომიდორსა და მწვანილს აწარმოებდნენ. თუმცა იმის გამო, რომ ხარჯი მუდმივად იზრდებოდა, საბოლოოდ წამგებიანი აღმოჩნდა და უძრავლესობაში შეწყდა საქმიანობა. მიზეზი კი თანამედროვე ტექნოლოგიებთან მიუწვდომლობა და გაზრდილი თვითღირებულება იყო.

2012 წლიდან, მას შემდეგ, რაც ქვეყნის პრიორიტეტად გამოცხადდა სოფლის მეურნეობის განვითარება, მიღწეულია მნიშვნელოვანი შედეგები ამ მიმართულებით. 2012 წლიდან 2014 წლამდე რამდენიმე ათეული მილიონი ლარის ინვესტიცია განხორციელდა სასათბურე მეურნეობების ასაშენებლად, ქვემო ქართლში, სამეგრელოში, აჭარასა და კახეთში. აღსანიშნავია, რომ ინვესტიციების 50% უცხოელებმა დააბანდეს, ხოლო მეორე ნახევარი – სახელმწიფომ თანაინვესტირების ფონდიდან.

ბაზარზე გააქტიურდნენ სათბურის მშენებელი კომპანიები „ეგზოტიკა“, „ოაზისი“, NETAFIM, RICHEL GROUP, რომლებიც მაღალტექნოლოგიურ მომსახურებას სთავაზობენ მომხმარებელს, სადაც ინტეგრირებულია წვეთოვანი სარწყავი სისტემები. კომპანიები ძირითადად იყენებენ ებრაულ და ჩინურ ტექნოლოგიებს.

მიგვაჩნია, რომ თუ სწორი მიმართულებით განვითარდება სასათბურე მეურნეობები, უახლოეს 10 წელიწადში ადგილობრივი ბაზრის 70% მუდმივად დაკმაყოფილდება. ამისათვის კი საჭიროა ხელშეწყობის გაძლიერება საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების მხრიდან, რათა მოხდეს ინვესტორების მოზიდვა და კაპიტალის დაბანდება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. სოფლის მეურნეობის სამინისტროს დაკვეთით სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის მიერ მომზადებული „საირიგაციო სისტემების მართვის ღონისძიებების აუდიტი“, 2014.
2. IDFI – INSTITUTE FOR DEVELOPMENT OF FREEDOM OF INFORMATION. „სასათბურე მეურნეობები საქართველოში და მათი ეფექტიანობა“, 2014.
3. UNDP - გაეროს განვითარების პროგრამა „საქართველოს აგროსექტორში ენერგოდამზოვი და ეკოლოგიურად სუფთა მოწინავე ტექნოლოგიების იმპლემენტაციის და დივერსიფიკაციის შესაძლებლობები“, 2013.
4. <http://qartuli.ge/?menuid=98&id=68&lang=1>
5. <http://bfm.ge/index.php?newsid=2732#.VWnTcM-qkqk>
6. https://idfi.ge/public/upload/pdf/SOEs_Agricultural-Sector.pdf

7. <http://irrigation.ge>
8. http://www.netafim.com/Greenhouse_Structures
9. http://netafim.ge/index.php?page=offering_2
10. <http://www.israel21c.org/technology/the-top-12-ways-israel-feeds-the-world/>

Tornike Beridze
Giorgi Kalaijishvili
Julietta Oqromchedlishvili
Zakaria Tsitlauri

Development of Irrigation and Greenhouse Farms in Georgia and Israel

Abstract

The paper deals with Georgia in irrigation and greenhouse farming development. It is clear that modern technology which is used successfully around the world, highly effective.

Because 40% of modern irrigation systems efficiency than traditional irrigation systems. Drip systems are guarantee for the success of stable and high-quality product in the modern world.

Drip systems are effective for greenhouse farming, which allows us to cost-minimizing higher outcome. Our proposal for farmers to show them the advantages of the new irrigation systems. It is clear that the costs of the first stage is not so little, but their efficiency several times greater than the costs.

Israel as a modern systems manufacturer country offers its customers a highly effective greenhouse and irrigation systems, that is already accessible in Georgia. It should be noted that NETAFIM has 40 years of experience and their own representation in 100 countries, including Georgia. They offer users a modern style greenhouses, with individual design and structure, which is more in line with the local environment.

Modern technologies are high-efficiency and high-quality treatment for the production of European and international standards products.

აბრარული ურთიერთობანი და მათი განვითარების საფუძვრები

აგრარული ურთიერთობები ხანგრძლივი დროის მანძილზე ყალიბდებოდა და უხსოვარი დროიდან დღემდე ბევრი ცვლილება განიცადა; შევეცდებით ავხსნათ, თუ რა არის აგრარული ურთიერთობები; ვაჩვენოთ, თუ როგორი დატვირთვა ჰქონდა მიწას და, დროის სვლასთან ერთად, როგორ ვითარდებოდა თავად მიწათმოქმედება. საქართველოსთვის კი, როგორც მიწათმოქმედების ქვეყნისთვის, ამ საკითხების გაცნობა და შესწავლა ერთობ მნიშვნელოვანია. ქვეყნის სახელი „გეორგია“ ხომ სწორედ მიწათმოქმედებას ნიშნავს.

აგრარულ ურთიერთობებზე დიდ გავლენას ახდენდა სხვადასხვა საზოგადოებრივი წყობა, განსაკუთრებით მონათმფლობელობა და ფეოდალიზმი, როცა განსხვავებული იყო საკუთრების ფლობა და გლეხის უფლება – სურვილისამებრ განეკარგა საკუთარი ქონება. მნიშვნელოვანი ეტაპი იყო საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა, რომელმაც აგრარული ურთიერთობის ახალი ფორმები წარმოშვა.

თანამედროვე აგრარულ ურთიერთობათა ერთ-ერთი ძირითადი ნიშანი კი არის ფერმერული მეურნეობები, რომლებიც, წარმოების ორგანიზაციის ფორმის მიხედვით, იყოფიან საოჯახო ფერმებად, ერთობლივ ფერმებად და სასოფლო სამეურნეო კოოპერატივებად.

საბოლოოდ, შეიძლება ითქვას, რომ აგრარული ურთიერთობები საქართველოში უფრო და უფრო ვითარდება და ეკონომიკაზე უფრო და უფრო მეტი დადებითი შედეგის მომტანი ხდება.

წარმოდგენილ თემაში განხილული იქნება ისეთი უმნიშვნელოვანესი საკითხები როგორცაა:

- აგრარულ ურთიერთობათა არსი და მისი დამახასიათებელი ნიშნები;
- აგრარულ ურთიერთობათა განვითარების საფეხურები დასაბამიდან დღემდე;
- მიწათმოქმედება, როგორც სოფლის მეურნეობის წამყვანი დარგი;
- საქართველო – უძველესი მიწათმოქმედების ქვეყანა;
- მიწა, როგორც წარმოების ერთ-ერთი უნიკალური ფაქტორი;
- აგრარული ურთიერთობანი და სარენტო ურთიერთობანი;
- თანამედროვე ურთიერთობანი.

უწინარეს ყოვლისა ვისაუბროთ, იმის შესახებ, თუ რა არის აგრარული ურთიერთობანი და რით განისაზღვრება მისი ხასიათი.

აგრარული ურთიერთობა – ესაა წარმოებითი ურთიერთობანი სოფლის მეურნეობაში, რომელთა ხასიათს განსაზღვრავს მიწათმფლობელობისა და მიწათსარგებლობის წესი. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, აგრარული ურთიერთობა სოფლის მეურნეობის წარმოების, განაწილებისა და გაცვლის პროცესთან დაკავშირებული, ადამიანთა შორის ჩამოყალიბებული წარმოებითი ურთიერთობაა, რომელიც მოიცავს:

1. სოფლის მეურნეობის ძირითად საშუალებაზე – მიწაზე საკუთრების ფორმებს;

2. მიწათსარგებლობის სახეებს;
3. განსაზღვრულ ბუნებრივ-ეკონომიკურ პირობებში სასოფლო-სამეურნეო წარმოებით მიღებული დიფერენციული შემოსავლის განაწილებასთან დაკავშირებულ ურთიერთობებს;
4. მეურნეობის სხვადასხვა ფორმებს შორის მრავალმხრივ ეკონომიკურ კავშირებს.

სოფლის მეურნეობაში არსებული წარმოებითი ურთიერთობანი (აგრარული ურთიერთობანი), სხვა დარგებისაგან განსხვავებით, სპეციფიკურია. იგი განპირობებულია წარმოების პროცესებზე ბუნებრივი ფაქტორების (გვალვა, სეტყვა და სხვა) ძლიერი ზემოქმედებით.

სოფლის მეურნეობა არა მარტო სპეციფიკური, არამედ მატერიალური წარმოების უმნიშვნელოვანესი დარგია. მისი განვითარების საფეხურების შეცვლასთან ერთად იცვლებოდა და ვითარდებოდა აგრარული ურთიერთობანიც. აგრარულ ურთიერთობათა განვითარების პირველი საფეხური სათავეს იღებს პირველყოფილ თემში, როცა ადამიანი დაიწყო მიწის დამუშავება ხისა და ქვის პრიმიტიული იარაღების გამოყენებით. ამის შემდეგ მოხდა შრომის პირველი საზოგადოებრივი დანაწილება, როცა მიწათმოქმედებას ცალკე დარგად გამოეყო მესაქონლეობა, დაიწყო ცხოველთა მოშინაურება და გამწვევ ძალად მათი გამოყენება. ამ დროს ადამიანთა შორის არსებული აგრარული ურთიერთობა ემყარებოდა წარმოების საშუალებებზე საერთო საკუთრებას და წარმოებული (მოპოვებული) პროდუქციის თანაბარ განაწილებას.

სოფლის მეურნეობა საზოგადოებრივი წარმოების გადამწყვეტ სფეროდ რჩება მონათმფლობელობის ეპოქაში. კერძო საკუთრების გაჩენასთან დაკავშირებით შეიცვალა აგრარული ურთიერთობანი და დაიწყო მისი განვითარების ახალი ეტაპი. ამ დროს მონათმფლობელი ფლობს სრულ საკუთრებას, როგორც წარმოების საშუალებებსა და წარმოებულ პროდუქციაზე, ასევე მონაზე. მკვიდრდება ახალი აგრარული ურთიერთობები და ვითარდება სოფლის მეურნეობის ახალი დარგები, იქმნება დიდი მამულები (ლათიფუნდიები), სადაც მონებს ამუშავებდნენ და არავითარ გასამრჯელოს არ უხდიდნენ, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ საკვებს, რომელსაც მას იმის გამო აძლევდნენ, რომ ეარსება და შეძლებოდა ლათიფუნდიებში მუშაობა.

აგრარულ ურთიერთობათა განვითარების შემდგომი საფეხური უკავშირდება ფეოდალიზმს, ამ დროს წარმოებით ურთიერთობათა საფუძველი ხდება ფეოდალის სრული საკუთრება მიწაზე და არასრული საკუთრება ყმა-გლეხზე. აგრარული ურთიერთობები ფეოდალებსა და ყმა-გლეხებს შორის სარენტო ურთიერთობათა სხვადასხვა ფორმით გამოიხატებოდა (შრომა-მიღებითი რენტა ანუ საბატონო ბეგარა, რენტა პროდუქტებით, ანუ ღალა და ფულადი რენტა).

ფულად რენტაზე გადასვლამ დააჩქარა ფეოდალური სოფლის დიფერენციაციის პროცესი და ხელი შეუწყო კაპიტალისტური მსხვილი მიწათსაკუთრების განვითარებას. კაპიტალიზმზე გადასვლასთან დაკავშირებით შეიცვალა აგრარული ურთიერთობაც. თუ ფეოდალიზმის დროს იგი გამოიხატავდა ურთიერთობებს ყმა-გლეხებსა და ფეოდალებს შორის, კაპიტალიზმის დროს ეს ურთიერთობა გამოიხატება ურთიერთობებით სამ კლასს შორის (მიწის მესაკუთრები, მოიჯარეები და დაქირავებული მუშები).

საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლასთან ერთად, რიგ ქვეყნებში, მათ შორის საქართველოში, დაიწყო აგრარულ ურთიერთობათა განვითარების ახალი პროცესი, კერძო საკუთრებაზე გადასვლასთან დაკავშირებით და არსებული პირობების გათვალისწინებით იგი წარიმართა მეტ-ნაკლებად ნორმალურად.

სოფლის მეურნეობის ერთ-ერთი წამყვანი დარგი არის მიწათმოქმედება, რომელიც ითვალისწინებს სასურსათო, ტექნიკური, საკვები და სხვა მცენარეების მოყვანა-მოშენებას. მი-

წათმოქმედების ამოცანაა, დააკმაყოფილოს ადამიანის მოთხოვნილება სურსათ-სანოვაგესა და ნედლეულზე, უზრუნველყოს მეცხოველეობა მცენარეული საკვებით.

მიწათმოქმედება დასაბამს იღებს მეზოლითის, ანუ საშუალო ქვის ხანიდან, როდესაც ადამიანმა პირველად დაიწყო ნიადაგის დამუშავება და მცენარის თესვა-მოყვანა. თავდაპირველად, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მიწათმოქმედებას პრიმიტიული ხასიათი ჰქონდა, რამდენადაც მიწის დამუშავება პრიმიტიული იარაღით ხდებოდა და შრომის ნაყოფიერებაც გაცილებით დაბალი იყო. იგი უზრუნველყოფდა მხოლოდ ადამიანის არსებობისათვის აუცილებელი რაოდენობის პროდუქტების წარმოებას. დროთა განმავლობაში პრიმიტიული იარაღები შეცვალა უფრო განვითარებულმა იარაღებმა, რამაც საგრძნობლად აამაღლა შრომის ნაყოფიერება და გაზარდა მიწათმოქმედების პროდუქციის მოცულობა.¹

სოფლის მეურნეობაში წარმოების ერთ-ერთი უნიკალური ფაქტორი, შრომის პროცესის აუცილებელი მატერიალური წინამძღვარი, წარმოების მთავარი საშუალება, არის მიწა.

მიწის, როგორც საშუალების ძირითადი თვისებაა მისი ნაყოფიერება, რომელიც, ეკონომიკური თვალსაზრისით, ნიშნავს ადამიანისათვის აუცილებელი მცენარეული პროდუქტების კვლავწარმოების უნარს და მეცხოველეობის განვითარებისათვის საჭირო პირობების შექმნას. მიწის ნაყოფიერება დამოკიდებულია მასში არსებულ საკვებ ნივთიერებათა რაოდენობაზე, ნიადაგის სტრუქტურასა და სხვა ბიოლოგიურ და კლიმატურ ფაქტორებზე. მიწის ეკონომიკური ნაყოფიერების მაჩვენებელია სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მოსავლიანობა და მეცხოველეობის პროდუქტების ზრდა, მისი ხარისხის ამაღლება.

მიწის, როგორც წარმოების უმნიშვნელოვანესი ფაქტორის, უნიკალურობა მისი უძრავობით გამოიხატება. მიწა რომ უძრავი არ იყოს, მიწის მფლობელები მას საუკეთესო ადგილას განლაგებდნენ და მეტ შემოსავალსაც მიიღებდნენ. საქმე ისაა, რომ მიწები ერთმანეთისგან განსხვავდება ნაყოფიერებით და მდებარეობით (მხედველობაში გვაქვს მისი დაშორება გასაღების ბაზრებიდან); რაც უფრო ნაყოფიერია მიწა და რაც უფრო ახლოსაა განლაგებული გასაღების ბაზართან, მით ნაკლებია დანახარჯები როგორც პროდუქციის ერთეულის წარმოებაზე, ისე მის ტრანსპორტირებაზე. ეს კი ზრდის მიწათმფლობელის შემოსავალს.

როგორც ცნობილია, საქართველო მიწათმოქმედების ერთ-ერთი უძველესი ქვეყანაა და მისი ძველბერძნული სახელწოდება „გეორგია“ სწორედ მიწის დამუშავებას, მიწათმოქმედებას უკავშირდება. საქართველოში ბუნებრივი პირობების გათვალისწინებით, მიწათმოქმედება თავიდანვე მრავალდარგოვანი გახდა. მინდვრის კულტურებიდან, ადრეული პერიოდიდან, ითესებოდა ხორბლისა და ქერის საშემოდგომო და საგაზაფხულო ჯიშები. აგრეთვე ჭვავი, ფეტვი, ღომი, ბრინჯი და სხვა. სამარცვლე კულტურებიდან (პარკოსნებიდან) – მუხუდო, ცერცვი, ღომი და სხვა. ტექნიკური კულტურებიდან – კანაფი, სელი. მე-17 საუკუნიდან ფართოდ გავრცელდა სიმინდის თესვა და მოყვანა. საქართველო ვაზისა და ხეხილის სხვადასხვა ჯიშის ერთ-ერთი მთავარი კერაა.

აგრარულ ურთიერთობათა განვითარება მჭიდრო კავშირშია სარენტო ურთიერთობებთან. ეს უკანასკნელი განსაზღვრული ეკონომიკური ურთიერთობაა მიწის მესაკუთრეებსა და მოიჯარეებს შორის. მისი ძირითადი გამომხატველი კატეგორიაა სარენტო შემოსავალი. სარენტო შემოსავალი სოფლის მეურნეობაში ეწოდება შემოსავალს, რომელიც რეგულარულად მოაქვს მიწას, სოფლის მეურნეობაში შექმნილი წმინდა შემოსავლის (ზედმეტი პროდუქტის ფულადი

¹ სანიკიძე გ. ეკონომიკური თეორია. 2009.

გამონათულება) ნაწილი, რომელსაც მოიჯარე აძლევს მიწის მესაკუთრეს არის რენტა. ასე რომ, სოფლის მეურნეობაში შექმნილი წმინდა შემოსავალი (სხვაობა საერთო შემოსავალსა და გაწეულ ხარჯებს შორის) ნაწილდება მოიჯარესა და მიწის მესაკუთრეს შორის.

მძლავრმა მეცნიერულ-ტექნიკურმა პროგრესმა და სოფლის მეურნეობაში მისი გამოყენების მასშტაბების ზრდამ არსებითი ცვლილებები შეიტანეს აგრარულ ურთიერთობათა განვითარებაში თანამედროვე ეტაპზე. ეს განსაკუთრებით შესამჩნევია ინდუსტრიულად მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში, სადაც კვლავაც გრძელდება სოფლის მეურნეობის ინტენსიური განვითარების პროცესი. მყარდება სრულიად ახალი ურთიერთობები მიწის მესაკუთრებს, მეწარმეებსა და დაქირავებულ მუშებს შორის.

თანამედროვე აგრარული ურთიერთობებისათვის დამახასიათებელი უმთავრესი ნიშანი ისაა, რომ სახალხო მეურნეობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვანი მრავალდარგოვანი ქვესისტემა (მეზოეკონომიკა) აგროსამრეწველო კომპლექსია. იგი მოიცავს სხვადასხვა სფეროს და აერთიანებს სასოფლო სამეურნეო წარმოებასთან დაკავშირებულ დარგებს (წარმოების საშუალებების წარმოება სოფლის მეურნეობისათვის, სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გადამუშავება და რეალიზაცია).

ერთ-ერთი ძირითადი ნიშანია ფერმერული მეურნეობებიც, რომლებიც, წარმოების ორგანიზაციის ფორმის მიხედვით, იყოფა საოჯახო ფერმებად, ერთობლივ ფერმებად და სასოფლო სამეურნეო კოოპერატივებად.

თანამედროვე აგრარული ურთიერთობებისათვის დამახასიათებელი კიდევ ერთ-ერთი ნიშანია სასოფლო-სამეურნეო და სამრეწველო წარმოების სინთეზი აგრობიზნესის სახით. იგი აერთიანებს ფერმერულ მეურნეობებში სასოფლო სამეურნეო ნედლეულისა და მონხმარების საგნების წარმოების, შენახვის, გადამუშავებისა და რეალიზაციის ყველა ოპერაციას.

აგრარულ ურთიერთობათა განვითარება სრულიად განსხვავებულად წარიმართა ყოფილ სოციალისტურ ქვეყნებში, მათ შორის საქართველოში. მართვის ადმინისტრაციულმა, მბრძანებლურმა, სისტემამ იგი ბუნებრივი კალაპოტიდან ამოაგდო და პერმანენტული ეკონომიკური კრიზისისათვის გაწირა. კოლექტივიზაციამ, მთლიანად „სოფლის მეურნეობის სოციალისტურმა გარდაქმნამ“, გამოიწვია აგრარული სფეროს კრიზისი და სურსათის ქრონიკულად ნაკლები წარმოება. სოფლის მეურნეობა მთელი საბჭოური პერიოდის მანძილზე ცალმხრივად, მონოკულტურის საფუძველზე ვითარდებოდა, რამაც უარყოფითი კვალი დააჩნია სოფლის მეურნეობას მთლიანად. აღნიშნულიდან გამომდინარე, აუცილებელი გახდა რადიკალური რეფორმების განხორციელება, რომელიც დაიწყო მბრძანებლურ ადმინისტრაციული სისტემის დაშლისა და საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის შემდეგ. გატარებულმა ღონისძიებებმა მნიშვნელოვნად აამაღლა ფერმერული მეურნეობებისა და, საერთოდ, სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულთა ინტერესება აგრარული სექტორის განვითარებით.¹

საქართველოს ევროპული მომავლისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ასოცირების შეთანხმების დანერგვა-რეალიზება, ევროკავშირის პოზიცია და წვლილი საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარებაში. ასოცირების ხელშეკრულების განხორციელებისათვის მთავარია ნაბიჯ-ნაბიჯ სვლა პროგრესისაკენ. საბოლოო შედეგი კი იქნება ქვეყანა, რომელშიც ცხოვრების დონე გაუმჯობესდება.

ასოცირების შეთანხმებაში უმნიშვნელოვანესი ადგილი უჭირავს იმ რეფორმებს, რომლებიც უნდა განხორციელდეს სოფლის მეურნეობაში და ამ პროცესში აქტიური როლი ადგი-

¹ ქართული ენციკლოპედია. ტომი I. 1975.

ლობრივმა ბიზნესმა და ბაზარმა უნდა შეასრულოს. მთავარია, თუ როგორ მოერგება ქართული ბაზარი ევროპულ სტანდარტებს. წარმატებისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება იმას, თუ რამდენად კონკურენტუნარიანი იქნება ქართული პროდუქტი ევროპულ ბაზარზე. საგულისხმოა, რომ სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ექსპორტი იზრდება და კიდევ უფრო გაიზრდება იგი მომავალში. ჯერჯერობით ზრდა ღვინისა და თხილის ექსპორტზე აისახა, მაგრამ დროთა განმავლობაში ევროპულ ბაზარზე ადგილს დაიმკვიდრებს ქართული მწვანილი, ბოსტნეული და ხილი, აგრეთვე ქართული თაფლი და ყველი. ამისათვის კი აუცილებელია სოფლის მეურნეობის შემდგომი განვითარება, ეს უკანასკნელი კი ნიშნავს სოფლის გაძლიერებას, მოსახლეობისათვის ისეთი პირობების შექმნას, რომ მათ არ გაუჩნდეთ მისი დატოვების სურვილი.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ქართული ენციკლოპედია, ტომი I, 1975.
2. ეკონომიკური თეორია. სახელმძღვანელო. გ. ადგიშვილის და რ. ასათიანის რედაქციით. თავი მე-12. 1998.
3. სანიკიძე გ. ეკონომიკური თეორია. თავი მე-17. 2009.
4. Mozoyer M., Roudant L. A history of world agriculture. 2006.

Guram Bolkvadze
Shorena Gogidze
Sandro Sanikidze
Levan Shugliashvili

Agrarian Relations and Stages of their Development

Abstract

Paper aims to present main stages and steps that are made in the process of agricultural development in Georgia from very early years. The paper describes agrarian relations in general, shows the importance of land and gives impressions how agricultural work had been developing from time to time. These issues have utmost importance for Georgia as a country of agriculture. Abroad country is known as “Georgia” that comes from old Greek language and means working on land.

Agrarian relations were heavily affected by various social orders, especially slavery and feudalism, when forms of ownership and farmers rights on using their own propriety were something different from that of today. Important stage was entering on market economy that created new forms of agrarian relations.

Main force in agrarian relations are farms that can be classified as households, joint farms and agricultural cooperatives.

Finally, it can be said that agrarian relations in Georgia are developing and their positive influence on economy is increasing.

აგრობიზნესი და მისი რესურსული პოტენციალი საქართველოში

ბიზნესის წარმართვისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს რესურსების ეფექტურ გამოყენებას. აგრობიზნესის ხელში იმყოფება მიწის, კაპიტალის, ფულადი და ადამიანური რესურსების გარკვეული, ზღვრული რაოდენობა, მარაგი. რესურსების შეზღუდულობის გამო ყოველთვის დგება ეკონომიკური არჩევნის პრობლემა და მუდმივად წარმოიქმნება ალტერნატიული არჩევნის შესაძლებლობა. ამდენად, აგრობიზნესის წარმატება დამოკიდებულია შეზღუდული რესურსების პირობებში სწორი არჩევნის გაკეთებაზე. აქვე უნდა გავითვალისწინოთ ქვეყნის კონკურენტული გარემო. თითოეულ ქვეყანაში უნდა განისაზღვროს აგრობიზნესის პოტენციალი, რაც გულისხმობს რაიმეს განხორციელებისთვის საჭირო შესაძლებლობათა ერთობლიობა.

აგრობიზნესის ფუნქციონირებისთვის გამოსაყენებელი რესურსები შესაძლებელია რამდენიმე კატეგორიად დაიყოს:

- *ბუნებრივი რესურსები* – ეს არის ის საფუძველი, რომელზედაც წარმოების პროცესია დაფუძნებული. აქ, უპირველეს ყოვლისა, მოიაზრება მიწა და სარწყავი წყლის მარაგები;
- *ბიოლოგიური რესურსები* – ის აერთიანებს მცენარეთა და ცხოველთა მთელ სამყაროს, რომელიც, თავის მხრივ, მრავალ ჯგუფს, გვარს, სახეს და ჯიშს მოიცავს. აქვე მნიშვნელოვანია მცენარეთა მავნებლებთან და დაავადებებთან ბრძოლის შესაძლებლობები, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დანერგვის მიღწევის დონე, ქიმიურ საშუალებათა მარაგები, ბიოლოგიური მეთოდების და ბიოენერჯის გამომუშავების საშუალებები და სხვა.
- *შრომითი რესურსები* - სოფლის მეურნეობაში იგი წარმოების ძირითადი სამუშაო ძალის გამოყენების საშუალებას წარმოადგენს. დიდი მნიშვნელობა აქვს, თუ რამდენადაა შესაძლებელი მასში მოსახლეობის აქტიური ნაწილის ჩართვა-გამოყენების შესაძლებლობა.
- *წარმოების საშუალებები* – ამ კატეგორიაში განიხილება წარმოების ძირითადი და საბრუნავი საშუალებები. პირველი გულისხმობს შეიარაღების ერთობლიობას, მაგალითად: შენობა-ნაგებობები, მოწყობილობები, მრავალწლიანი ნარგავები, მუშა და პროდუქტიული პირუტყვი, ფრინველი და ფუტკარი. მეორეში კი – წარმოების შეწყვეტილი ციკლის უზრუნველსაყოფად საჭირო საშუალებები, რომლებიც ერთი ციკლის განმავლობაში ახლად შექმნილი პროდუქციის გადასაცემად გამოიყენება, მაგალითად: სამშენებლო მასალები, ყველა სახის ნედლეული, თესლი, მინერალური და ორგანული სასუქები და ა.შ.
- *საწარმოო პოტენციალი* – ეს რთული სოციალურ-ეკონომიკური კატეგორიაა, რომელიც მოიცავს ეკონომიკური და რესურსული პოტენციალის საქონლისა და მომსახურების სფეროებში აქტიურად ჩაბმულ ნაწილს. აგრობიზნესში რესურსული პოტენციალის მატერიალურ საფუძველს წარმოადგენს მიწა, ხოლო ეკონომიკურს – მასზე გაწეული კა-

პიტაღორაზისებები, რაც ზრდის ნიადაგის ნაყოფიერებას და შესაბამისად, პროდუქციის სიუხვესაც. ორივე სახე ურთიერთდაკავშირებული რესურსების ერთობლიობად განიხილება, რომელთა გამოყენებითაც ვაღწევთ სამეურნეო შედეგს.

აგრობიზნესში წარმოების საბოლოო შედეგის შესაფასებლად საბაზრო ეკონომიკის პირობებში იყენებენ წარმოებული პროდუქციის რეალიზაციიდან მიღებულ მოგებას. დღეს მთავარი მაინც ბუნებრივი რესურსების დაცვისა და მათი რაციონალურად გამოყენების პრობლემების ოპტიმალურად გადაჭრაა. აქ უკვე პრიორიტეტულია მათი შეფასება თანამედროვე და პერსპექტიული სარგებლიანობის თვალსაზრისით.

აგრობიზნესის განვითარების ინდიკატორები ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკურ მაჩვენებლებზე აისახება. ამ სფეროს როლი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ნაკლებად განვითარებულ ქვეყნებში, რომელთა რიგებში საქართველოც შეგვიძლია განვიხილოთ. ბოლო პერიოდში უპირატესობა მცირე და საშუალო მეურნეობების განვითარების ხელშეწყობას მიენიჭა. აღნიშნული, ძირითადად, განპირობებულია ნაკლები ფინანსური და მატერიალური დანახარჯებით, დროის მცირე მონაკვეთში პრობლემების ოპერატიულად მოგვარების, ინოვაციების სწრაფად დანერგვის შესაძლებლობებითა და სხვა. ამ პრინციპებზე დაფუძნებული აგრობიზნესის განვითარება უზრუნველყოფს ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქტების წარმოების სწრაფ ზრდას, იმპორტის ჩანაცვლებას ეროვნული პროდუქტებით, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას, აგროტურიზმის განვითარებას, ქართული სოფლების აღორძინებას.

საქართველოს დღევანდელი აგრობიზნესი პირობითად შეიძლება დაიყოს რამდენიმე ურთიერთდაკავშირებულ დარგად: სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოება; სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გადამამუშავება; სოფლის მეურნეობის პროდუქციის რეალიზაცია; სოფლის მეურნეობის მომსახურება; აგროტურიზმი. თითოეული დარგი საკუთარ დასახელებაში მოიაზრებს ლოგიკურ შინაარსს.

საქართველოში აგრობიზნესის ყველაზე გავრცელებული ორგანიზაციული ფორმა ოჯახური მეურნეობებია, რომელთა უმრავლესობა არ არის რეგისტრირებული საგადასახადო ინსპექციაში, რაც, ფაქტობრივად, საგადასახადო დაბეგვრის თავიდან აცილების ერთ-ერთი ხერხია და, წარმოებული პროდუქციის სიმცირის გამო, ფერმერს არ აქვს სახელშეკრულებო ურთიერთობების აუცილებლობა, მიკროსაფინანსო ორგანიზაციებთან ურთიერთობებში ეს ფაქტი დაბრკოლებას არ ქმნის. ოჯახური აგრობიზნესის გარკვეულ ნაწილს გავლილი აქვს სახელმწიფო რეგისტრაცია, როგორც ინდივიდუალურ საწარმოს. ნელ-ნელა ვითარდება საშუალო ზომის ფერმერთა გაერთიანებები და სასოფლო-სამეურნეო დარგობრივი ასოციაციები, რომლებიც რეგისტრირებულნი არიან კოოპერატივების ან კავშირების ფორმით. ამ ორგანიზაციათა უმრავლესობა შექმნილია საქართველოში მოქმედი უცხოური პატრონაჟით.

საქართველოში ინოვაციური აგრობიზნესის განვითარება, უპირველეს ყოვლისა, კონკურენტუნარიანი პროდუქტების წარმოებას უნდა დაემყაროს, რაც მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული მიკროზონალურ პირობებზე.

აგრობიზნესის ინოვაციურ განვითარებაზე მსჯელობა შეუძლებელია მიწის რესურსების სფეროში არსებული პრობლემის აღწერის გარეშე. ამ პრობლემათაგან აღსანიშნავია ამ რესურსების შესახებ არასაიმედო და არასრულყოფილი ინფორმაცია. ქვეყანაში არ მოიპოვება დეტალური ინფორმაცია მიწათმფლობელობის, მიწათსარგებლობის, დეგრადირებული მიწების, დაბინძურების გავრცელების არეალის შესახებ.

ექსპერტული შეფასებით, საქართველოში მიწის რესურსების გამოყენების სფეროში შემდეგი მნიშვნელოვანი პრობლემები დაფიქსირდა:

- მოუწესრიგებელია მიწის რესურსების ფლობისა და განკარგვის უფლებები, პასუხისმგებლობები გაფანტულია სხვადასხვა ადგილობრივ და ცენტრალურ უწყებებს შორის;
- შეზღუდულია მიწის რესურსების მდგრადი მართვისთვის გამოყოფილი ბიუჯეტი;
- მიწის რესურსების არამიზნობრივი გამოყენების გამო ადგილი აქვს მიწების დეგრადაციას;
- არასაკმარისი და ფრაგმენტულია მიწის კანონმდებლობა და აღსრულების მექანიზმი;
- შეზღუდულია ინფორმაციასა და ინოვაციურ ტექნოლოგიებზე ხელმისაწვდომობა;
- სუსტია კავშირი მეცნიერულ ცოდნასა და სამეცნიერო კვლევებთან და სხვ.

სხვადასხვა დროს მთავრობები სოფლის მეურნეობების პერსპექტიულ მიმართულებად სხვადასხვა პროდუქციის წარმოების გაზრდას ასახელებდნენ. ჯერჯერობით სოფლის მეურნეობის ზრდაში არცერთ მათგანს გარდატეხა არ შეუტანია. კითხვაზე საქართველოს აგრობიზნესის რომელ პროდუქციას აქვს ზრდის რეალური პერსპექტივა, საინტერესოა საერთაშორისო ექსპერტ რემერ ლეინის მარკეტინგული კვლევა, რომელიც თბილისში აშშ-ის საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს ეკონომიკური აღმავლობის ინიციატივის მოწვევით იმყოფებოდა 2013 წლის ივნისში. რემერ ლეინის კვლევა ძირითადად საქართველოს სოფლის მეურნეობის ორ პროდუქტს – თხილსა და მანდარინს შეეხება. ამ სფეროებს მარკეტინგის გაუმჯობესების შემთხვევაში მოგების ზრდის სერიოზული პოტენციალი აქვს: „მსოფლიოს ვერ ვაგებინებთ, რა გვაქვს გასაყიდი, განსაკუთრებით იმას ვერ ვატყობინებთ, რამდენად კარგია ქართული პროდუქცია. ეს მოითხოვს დამოკიდებულების შეცვლას. ამას შეუძლია ხარისხის მნიშვნელოვანი ზრდის მიუხედავად, პროდუქციის ფასი გაზარდოს, თუ ხალხის აღქმა შეიცვლება. ამიტომ ჩვენ ხალხს უნდა აგუხსნათ, რომ ეს განსხვავებულია, ეს კარგია“¹.

რემერ ლეინის კვლევიდან შესაძლებელია შემდეგი დასკვნის გამოყოფა – ექსპერტი ქართველ ფერმერებსა და აგრობიზნესის წარმომადგენლებს ურჩევს პროდუქციის გაუმჯობესებაზე ზრუნვასთან ერთად, პროდუქციის მიმზიდველად შეფუთვისა და მომხმარებლისთვის მათი სარგებლიანობისთვის წარმოჩენაზეც იზრუნონ.

ამ ბოლო პერიოდის განმავლობაში თხილი კახეთში, გურიაში, აჭარასა და სამეგრელოში ბევრმა გლეხმა მოაშენა. ეს ერთ-ერთი მიზეზია იმისა, რომ საქართველოდან თხილის ექსპორტი ბოლო წლების განმავლობაში სტაბილურად იზრდება. საქსტატის მონაცემებით, ქვეყნის მასშტაბით თხილის წარმოება 2013 წელს 2000 წელთან შედარებით თითქმის 3,6-ჯერ – 14,6 ათასი ტონიდან 51,8 ათას ტონამდე გაიზარდა. თხილს და კაკალს საქართველოს უმსხვილესი საექსპორტო საქონლის ათეულში წამყვანი ადგილი უჭირავს. ქართული თხილის ყველაზე მსხვილი საექსპორტო ბაზარი (ბაზრის 60 %) ევროპის ქვეყნებზე მოდის. უახლოეს წარსულს თუ გადავხედავთ 2009-2012 წლებში ევროკავშირში გაუტეხავი თხილის ექსპორტის მოცულობით საქართველო ექსპორტიორ ქვეყნებს შორის (თურქეთი, ჩილე, საფრანგეთი, აშშ, აზერბაიჯანი, იტალია, ჰოლანდია) მე-5 ადგილზე იყო, თხილის გულის ექსპორტიორ ქვეყნებში კი მესამეზე. (გამონაკლისი იყო 2011 წელი, როდესაც საქართველომ მეორე ადგილი დაიკავა). გარდა ამისა საქართველოდან ევროკავშირში შეტანილი თხილი და თხილის გულიც ყველაზე დაბალ ფასად იყიდება.

¹ ციტატა რემერ ლეინის ინტერვიუდან - რადიო თავისუფლება; 01.06.2013

თხილის მსოფლიო ბაზრის 70 პროცენტზე მეტი აღნიშნული პერიოდისათვის თურქეთს ეკავა. საქართველოს წილი მხოლოდ 6 პროცენტს შეადგენდა. ასეთი მონაცემებით, ცხადია, რთულია თხილის გლობალურ ბაზარზე და ფასის ფორმირებაზე გავლენის მოხდენა. გასათვალისწინებელია ის ფაქტი, რომ საქართველო ნამდვილად ვერ შეძლებს ევროკავშირში არსებული ყველა დახლის თავისი პროდუქტით შევსებას. თუ გვინდა, რომ საქართველომ წარმატებულად გაყიდოს ხილი და ბოსტნეული საზღვარგარეთ, პირველ რიგში, უნდა გაზარდოს ამ პროდუქტების წარმოება და ორიენტაცია უნდა გააკეთოს იმ პროდუქტებზე, რომლებითაც კონკურენტულ უპირატესობას მოიპოვებს სხვა ქვეყნებთან მიმართებაში.

ბოლოდროინდელ სტატისტიკურ მონაცემებს თუ გადავხედავთ მშპ-ის სტრუქტურის შესახებ, ვნახავთ, რომ სოფლის მეურნეობა, მეტყევეობა, ნადირობა და თევზჭერა საკმაოდ მნიშვნელოვან წილს იკავებს. მართალია 2006-სა და 2007 წლებთან შედარებით ეს წილი შემცირდა, თუმცა 2013 წელთან შედარებით 2014 წლის პროგნოზირებული მნიშვნელობა დიდად არ განსხვავდება და 9,4%-იდან -0,2%-ის ცვლილებით 9,2%-ს წინასწარმეტყველებს.

მოკლედ განვიხილოთ საქართველოს აგრობიზნესის პროდუქციის გამოშვება –2013 წლის მონაცემებით, მთლიან გამოშვებაში, რომელიც 3210.0 მლნ ლარს შეადგენდა, ყველაზე დიდი წილი 52% მეცხოველეობაზე მოდიოდა. მას მოსდევდნენ მეცენარეობა 44%-იანი წილით და ბოლოს უკვე სასოფლო-სამეურნეო მომსახურება 4%-იანი წილით.¹ 2014 წლისთვის აღნიშნულ მონაცემებში ცვლილება მხოლოდ მეცხოველეობასა და სასოფლო-სამეურნეო მომსახურებასთან მიმართებაშია პროგნოზირებული და წარმოადგენს დამატებით 1%-ს სასოფლო-სამეურნეო მომსახურების წილისათვის მეცხოველეობის წილის ამავე რაოდენობით შემცირების ხარჯზე.

აგრობიზნესი ყოველთვის იყო საქართველოს ეკონომიკის ერთ-ერთი ძირითადი დარგი. თუ გადავხედავთ ისტორიას, 1990-2010 წელს მთლიანი სასოფლო გამომუშავება, რომელიც, ძირითადად, შედგებოდა ისეთი პროდუქტებისაგან, როგორებიცაა: ხორბალი, თამბაქო, ბოსტნეული, ხილი, ყურძენი და ჩაი, მნიშვნელოვნად შემცირდა. 2010 წელს 2003 წელთან შედარებით სასოფლო-სამეურნეო ინდექსი მეხუთედით შემცირდა. 2003-2010 წლებში განახევრდა ერთწლიანი კულტურების ნათესი ფართობები. აგრარულ სექტორში არ იზრდებოდა მოსავლიანობა, ხოლო ზოგიერთი კულტურის შემთხვევაში მოსავლიანობის მაჩვენებელმა მნიშვნელოვნად იკლო. 2010 წლის შემდეგ აგრობიზნესმა ძალიან მცირედ, მაგრამ მაინც დაიწყო განვითარება. ფაქტობრივად, აგრობიზნესის განვითარებისთვის ძირითადი გამოწვევები დღესაც შემდეგნაირად ყალიბდება:

- *აგროსექტორში დღემდე ფერმები დომინირებენ.* ისინი ძირითადად საოჯახო მოხმარებისთვის აწარმოებენ პროდუქციას და თვითკმაყოფაზე არიან. მცირე მეურნეობები აწარმოებენ სოფლის მეურნეობის პროდუქციის 80%-ს, აქედან მხოლოდ 8-10% აღწევს ადგილობრივ ბაზარზე, დანარჩენი მოდის თვითმოხმარებაზე, შესაბამისად, მიწის მცირე ნაკვეთებად დაყოფა ხელს არ უწყობს დარგის კომერციალიზაციას, ინვესტიციების მოზიდვას და შრომის მწარმოებლურობის ზრდას.
- *ადამიანური კაპიტალი:* ფერმერების დაბალი მწარმოებლურობა განპირობებულია მათ მიერ მარკეტინგული უნარისა და ცოდნის არქონითაც. ფერმერებს ხელი არ მიუწვდებათ საჭირო, სამეცნიერო და ინოვაციურ ინფორმაციაზე. ახლანდელი აქტივობები მცირე

¹ საქართველოს ეროვნული სტატისტიკური სამსახური; სოფლის მეურნეობა; სოფლის მეურნეობის ზოგადი სტატისტიკა.

რე მასშტაბისაა და სურათს ვერ ცვლის. ყოველივე ზემოთქმული არ აძლევს მათ იმის საშუალებას, რომ იფიქრონ ღირებულებათა ჯაჭვის გაზრდასადა ინვესტიციების მიღების შესაძლებლობებზე.

- *განუვითარებელი ინფრასტრუქტურა და არასტაბილური ლოგისტიკა*, რაც ამაღლებს საკრედიტო რისკებს. ფერმერებს არ ჰყავთ მუდმივი მიმწოდებლები და კლიენტები და ინვესტიციების არქონის გამო, ყიდულობენ დაბალი ღირებულებისა და დაბალი ხარისხის თესლს, ნერგებს და სხვა ნედლეულს, რაც აისახება მათი საბოლოო პროდუქტის ხარისხზე.
- *ფინანსური რესურსები სიმწირე*: საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო სექტორი ნაკლებად მიმზიდველია ინვესტორებისთვის. ამას ადასტურებს ის გარემოება, რომ ამ სექტორის წილი მთლიან საბანკო სესხებში 1-2%-მდე მერყეობს. მცირეა აგრეთვე პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების წილი საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში. სოფლის მეურნეობის წილი საბიუჯეტო ასიგნებებში 1-3%-მდე მერყეობს.
- *ურბანულთან შედარებით, აგრარული წარმოება ძვირია*. ამ სექტორისთვის ბევრად უფრო ძნელია კრედიტების აღება, თუმცა, დღეს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო ცდილობს სხვადასხვა პროექტებით ხელი შეუწყოს აგრობიზნესისათვის შეღავათიანი კრედიტების გაცემას. „შეღავათიანი აგროკრედიტის პროექტი“ 2013 წლის 27 მარტს დაიწყო. იგი მოიცავს შემდეგ კომპონენტებს: უპროცენტო სასაქონლო კრედიტი მცირე ფერმერებისათვის – 0 %; შეღავათიანი აგროკრედიტი საშუალო და მსხვილი ფერმერებისათვის, ასევე, სამეურნეო საწარმოებისათვის, ყურძნის გადამამუშავებელი კომპანიებისათვის, ციტრუსის ექსპორტიორი და გადამამუშავებელი კომპანიებისათვის, თანამხვედრი გრანტით დაფინანსებული სოფლის მეურნეობის პროდუქციისთვის გადამამუშავებელი საწარმოებისათვის; აწარმოეს საქართველოში – სესხი მხოლოდ ახალი საწარმოს შექმნისთვის.

აგრობიზნესის განვითარებისთვის საქართველო ცდილობს გაითვალისწინოს მსოფლიო გამოცდილება, უნდა შემუშავდეს სოფლის მეურნეობის მრავალდონიანი სტრატეგია. საერთაშორისო გამოცდილების წარმატებული და წარუმატებელი მაგალითების გაანალიზების საფუძველზე რეკომენდებულია სტრატეგიის შემუშავება შემდეგ სამ ურთიერთდაკავშირებულ დონეზე: საბაზისო დონე – გრძელვადიანი მიზნების დასახვა სოფლის განვითარების პოლიტიკასთან ერთად; სექტორული დონე – მათ შორის, პირველადი წარმოება, გადამამუშავება, საწარმოო ჯაჭვის განვითარება, რესურსული ბაზის გაუმჯობესება და ბაზრის მონაწილეებისთვის ინფორმაციის მიწოდება, ფერმერთა რეესტრის წარმოება და ფორმალისებული მიწის ბაზრის ჩამოყალიბება, სასაქონლო ბაზრის განვითარება, საერთაშორისო ბაზრებში ინტეგრირება და პოზიციონირება, ინფრასტრუქტურისა და ტექნოლოგიური ბაზის განვითარება; დარგობრივი დონე – კონკურენტული ანალიზი, სიტუაციური ანალიზი დარგების მიხედვით, ქმედითი სტრატეგიების და დეტალური სამოქმედო გეგმების შემუშავება თითოეული დარგისთვის, სადაც ეს შესაძლებელია სუბსიდირების თავიდან აცილება.

სტრატეგიის შემუშავება სამ უმთავრეს მიზანს უნდა ეფუძნებოდეს: პირველადი წარმოების განვითარება, ეფექტიანი გადამამუშავებელი ინდუსტრია და სავაჭრო ინფრასტრუქტურა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა; კრებული – აგრობიზნესი, საოჯახო ბიზნესის შესაძლებლობები; 2011
2. საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა; საქართველოს ახალგაზრდა ეკონომისტთა ასოციაცია – მცირე და საშუალო აგრობიზნესის დაფინანსების შესაძლებლობები; 2013
3. ევროპის კავშირის სამეზობლო პროგრამა; სოფლის მეურნეობისა და სოფლის განვითარების სექტორების შეფასება აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნებში – საქართველო, 2012
4. ასოციირების ხელშეკრულების დღის წესრიგის სამოქმედო გეგმა; სოფლის მეურნეობა 2015
5. სოფლის მეურნეობის სტრატეგია: საერთაშორისო გამოცდილება და საქართველო; აღმოსავლეთ-დასავლეთის მართვის ინსტიტუტი (AwMI); ეკონომიკური პოლიტიკის კვლევის ცენტრი; 2014
6. საქართველოს ეკონომიკური ტრანსფორმაცია: დამოუკიდებლობის 20 წელი; შუალედური ანგარიში; „ევროპული ინიციატივა – ლიბერალური აკადემია თბილისი“ 2012
7. საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო; აგრობიზნესის განვითარების შესაძლებლობები 2013-2015

Lia Goderdzishvili
Nana Maisuradze
Irakli Murtskhvaladze
Tatia Sosiashvili

Agribusiness and its Resource Potential in Georgia

Abstract

Conducting business requires effective use of resources. Agribusiness holds the storage and marginal quantity of land, capital, financial and human resources. Due to the limited resources we always face the economic choices problem and there constantly arises the possibility of alternative choice. Consequently, the success of agribusiness depends on making the right choice in the circumstances of the limited available resources.

The article reviews the importance of the agribusiness in the development of the country's economy, its development indicators, the production process evaluation criteria.

The role of agribusiness is mostly significant for the less developed countries, including Georgia. The article analyzes the structure of the agricultural sector of Georgia, its organizational forms, their prospects and challenges. Simultaneously we discuss the major problems of the agricultural sector the country faces for the time being.

Agribusiness is the priority sphere for the economy of Georgia. Georgia is trying to take into account the global experience and multilevel strategy in developing agribusiness

ქართული მემენახეობის პირდაპირი ეპოქის ბაზარზე

მემენახეობა-მემენახეობა საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის უმნიშვნელოვანესი ნაწილია. ღვინის წარმოებას განსაკუთრებული ადგილი უკავია ქვეყნის ეკონომიკურ და სოციალურ ცხოვრებაში. ეს არის დღემდე შემონახული ერთ-ერთი უძველესი ტრადიცია. სხვადასხვა არქეოლოგიური კვლევით დასტურდება, რომ საქართველო ღვინის სამშობლოა, ამ ტერიტორიაზე ვაზი 8000 წლის წინ ხარობდა და ღვინის დაყენებაც ყველაზე ადრე სწორედ აქ დაიწყო. ქართული მემენახეობის დიდი ისტორია საერთაშორისო მასშტაბითაა აღიარებული. 2012 წლის ივლისიდან, საქართველოს აქვს ექსკლუზიური უფლება, ქართული წარმოების ღვინოს ევროკავშირში პოპულარიზაცია გაუწიოს სიტყვებით „საქართველო – ღვინის აკვანი“.¹

საქართველოში ღვინოს მზადდება როგორც ქარხნებში, ასევე სახლის პირობებში, ქვევრებში. ქვევრში ღვინის დაყენება ღვინის დამზადების ქართული მეთოდია და ანალოგი არ აქვს მსოფლიოში. 2013 წელს ქვევრის ღვინის დაყენების უძველეს ქართულ ტრადიციულ მეთოდს იუნესკოს მიერ კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლის სტატუსი მიენიჭა.²

საქართველო გამოირჩევა ყურძნის ენდოგენური ჯიშების სიუხვით. აქ ხარობს 500 ენდოგენურ ჯიშზე მეტი, რაც მსოფლიოში არსებული ყურძნის ჯიშების 20%-ია.³

ბოლო წლებში მემენახეობის დარგი სერიოზულ პრობლემებს განიცდის, რაც განპირობებულია, ერთი მხრივ, არასტაბილური გარე ბაზრებით (მაგ., რუსეთის ბაზარი), ხოლო, მეორე მხრივ, თვითონ დარგში არსებული პრობლემებით (მაგ., წარმოებული ღვინის ხარისხი).

დღეის მდგომარეობით, საქართველოში 60 ათას ჰექტარზე ვენახი გაშენებული. ეს მხოლოდ იმ ფართობის ნახევარია, რაზეც 1980-იანების დასაწყისამდე იყო ვენახი გაშენებული. ამის მიუხედავად, საქართველო მეოთხეა (პორტუგალიის, ჩილეს, და იტალიის შემდეგ) სასოფლო-სამეურნეო მიწების წილით (8%), რომელიც გამოყენება ვაზის კულტივირებისათვის.⁴ საკმაოდ დიდაა გამოუყენებელი მიწის ფართობი სოფლად და არსებობს ქვეყნის მასშტაბით ვენახის საერთო ფართობის გაზრდის დიდი პოტენციალი.

მემენახეობის დარგი განსაკუთრებით მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა, როცა 2006 წლის იანვარში რუსეთის შესაბამისი სამსახურის მიერ სანიტარული ნორმების დარღვევის ბრალდებით ქართულ ღვინოზე დაწესდა ემბარგო. ამ პერიოდში სანქციებმა ქართულ ეკონომიკაზე მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა, რადგან ღვინოს საქართველოს უმსხვილესი საექ-

¹ ინტელექტუალური საკუთრების ეროვნული ცენტრი საქპატენტი, http://sakpatenti.org.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=17&info_id=726, ბოლო ნახვა:17.05.2015

² საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნული სააგენტო, <http://www.heritagesites.ge/geo/media/new/227>, ბოლო ნახვა:17.05.2015

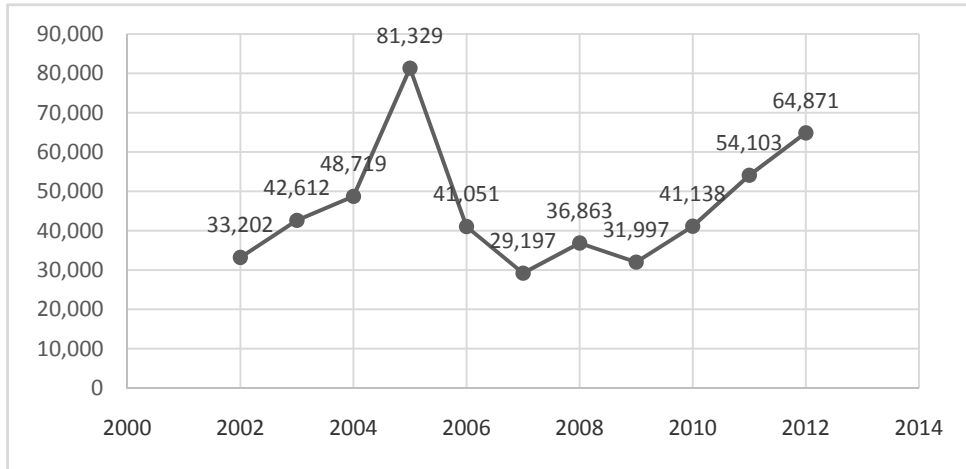
³ მოსიაშვილი ნ., „ქართული ღვინის ეკონომიკური პოტენციალი“, <http://www.iset.ge/blog/?p=3855>, ბოლო ნახვა:17.05.2015

⁴ მოსიაშვილი ნ., „ქართული ღვინის ეკონომიკური პოტენციალი“, <http://www.iset.ge/blog/?p=3855>, ბოლო ნახვა:17.05.2015

სპორტო საქონლის ათეულში პირველი ადგილი ეკავა და მისი 80 პროცენტი რუსეთში გადიოდა.

შედეგად ღვინის ექსპორტი მნიშვნელოვნად შემცირდა.

გრაფიკი 1. ღვინის ექსპორტი საქართველოდან 2002-2012 წლებში.

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის სამსახური

ამჟამად, საქართველო წელიწადში დაახლოებით 1 მილიონ ჰექტოლიტრ ღვინოს აწარმოებს და მის წილად მსოფლიო ბაზრის 0,3 პროცენტი მოდის.¹

რუსეთის ბაზარი ამჟამად გახსნილია ქართული ღვინისთვის, რაც დადებითად აისახა ღვინის ექსპორტზე. ამის მიუხედავად, რუსეთის ბაზრის არასტაბილურობის გამო დიდი მნიშვნელობა ენიჭება გასაღების ახალი ბაზრების ათვისებას. ამ მხრივ, განსაკუთრებით აღსანიშნავია ქართული ღვინის პერსპექტივები ევროკავშირის ბაზარზე.

გასულ წელს საქართველომ ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმება (DCFTA) გააფორმა, აღნიშნული დოკუმენტი ქართული პროდუქციის ევროპის ბაზარზე მარტივად მოხვედრას უწყობს ხელს. ამისთვის კი საჭირო გახდა ბევრიკანონმდებლობისა და პროცედურების ევროპულ სტანდარტებზე მორგება.

შეთანხმება ითვალისწინებს, რომ მხარეებმა იმპორტზე საბაჟო გადასახადები უნდა გააუქმონ, (DCFTA ტარიფებს მთლიანად გააუქმებს შემდეგ პროდუქტზე: ღვინო, ყველი, ცოცხალი ცხოველები, ცხვარი, თხის ხორცი, იოგურტი, შოკოლადი, ცხოველის ტყავი და ბამბა (რასაც GSP+ ხელშეკრულება არ ითვალისწინებდა), კენკრა, ხილი და ბოსტნეული (მათ შორის დაკონსერვებული და დამუშავებული) და ხილის წვენები (რომლებიც ნაწილობრივ შეღავათებით სარგებლობდნენ GSP+ პირობებით).²

საკითხი, რომელიც გვინდა განვიხილოთ, არის არა ქართული ღვინის კომპანიების, არამედ მევენახე საოჯახო მეურნეობების პერსპექტივები ევროკავშირის ბაზარზე. ჩვენი აზრით, ქართველ მევენახეებს ევროკავშირის ბაზარზე შესვლა შეუძლიათ ორი გზით: პირველი, ევროკავშირის ქვეყნებში იზრდება მოთხოვნა ბიოპროდუქტიაზე. ეს ეხება ღვინოსაც. შესაბამის-

¹ ვარდაიშვილი მ., „ქართული ღვინო – ერთი ქოლგა და ბევრი პრობლემა“, <http://www.vinoge.com/istoria/qarTuli-Rvino-erTi-qolga-da-bevri-problema>, ბოლო ნახვა:17.05.2015

² ქვლივიძე ნ., „ქართული პროდუქციის შანსები ევროპის ბაზარზე“, ბიზნესი და მენეჯმენტი, http://agrokavkaz.ge/eu_geo/qarthuli-produqtsiis-shansebi-evropis-bazarze.html, ბოლო ნახვა: 17.05.2015

სად, ქართველ მევენახეებს შეუძლიათ აქცენტი გააკეთონ ბიოღვინის წარმოებაზე. მეორე, ღვინის გატანა დიდი მოცულობის ავზებით საზღვარგარეთ, სადაც ის ბოთლებში ჩამოსხმება.

ბიოღვინო აკრძალული შხამ-ქიმიკატების გარეშე მოყვანილი ყურძნიდან მიიღება, ამასთან, ქარხნებში გამოყენებული მეთოდისგან განსხვავდება ბიოღვინის დაყენების მეთოდიც.

ექსპერტი გიორგი ბარისაშვილი: „ბიოღვინო ისეთი ღვინოა, რომელშიც არ არის გამოყენებული აკრძალული და გარემოსათვის მავნებელი შხამ-ქიმიკატები. შეზღუდვებია როგორც უშუალოდ ღვინის ჩამოსხმისას, ასევე ვენახის დამუშავების დროს. ქიმიური პრეპარატების ნაცვლად, რაც ძალიან მავნებელია გარემოსათვის, ბიოღვინის წარმოებაში ალტერნატიული პრეპარატების გამოყენებაა დაშვებული. ბიოღვინო გულისხმობს, რომ ადამიანი, რაც შეიძლება, უფრო ახლოს იყოს ბუნებასთან“.

ბიოღვინის დასაყენებლად სერტიფიკატი უნდა ჰქონდეს ვენახსაც და ჩამომსხმელ ქარხანასაც. პირველადი სერტიფიცირება ვენახისთვისაა საჭირო, ხოლო თუ მევენახე თვითონ აპირებს ღვინის ჩამოსხმას, მაშინ 2 სერტიფიკატი სჭირდება: ერთი მევენახეობისათვის, მეორე ღვინის დასაყენებელი საწარმოსი.¹

ღვინის კომპანიებისთვის ყურძნის ჩაბარების ნაცვლად მევენახეებს შეუძლიათ თავად აწარმოონ ბიოღვინო. ეს, რასაკვირველია, ეხებათ მათ, ვინც მსხვილ ვენახებს ფლობს. თუმცა, წვრილ მევენახეებს კოოპერაციის გზით შეუძლიათ მასშტაბთან დაკავშირებული პრობლემის გადაჭრა და ერთობლივი საწარმოს შექმნა, სადაც ბიოღვინოს დაამზადებენ.

რალა თქმა უნდა, ბიოღვინის საწარმოებლად საჭირო ხარჯები გაცილებით დიდი იქნება, რადგან ვენახის მოვლის ბიოლოგიურად სუფთა საშუალებები ტრადიციულ ქიმიურ პრეპარატებზე უფრო ძვირია.

ვინც ბიოღვინის ჩამოსხმას გადაწყვეტს, სერტიფიკატის მისაღებად დამოუკიდებელ ორგანიზაცია „კავკასსერტს“ უნდა მიმართოს. სერტიფიკატი საჭიროა როგორც ჩამომსხმელისთვის, ასევე მევენახისთვის. განაცხადის გაკეთებიდან ვენახი 3 წლის მანძილზე გარდამავალ ეტაპს გადის. ამ პერიოდში მთლიანად გამოირიცხება ბიოღვინისთვის აკრძალული პრეპარატების ვენახში გამოყენება და 3 წლის შემდეგ მიღებული ყურძენიც უკვე დაშვებულია ბიოღვინის წარმოებაში.

ექსპერტი გიორგი ბარისაშვილი ამბობს, რომ ბიოღვინის ჩამოსხმის მსურველმა ვენახში არ შეიძლება გამოიყენოს სისტემური პრეპარატები: ტოპაზი, ბაილეტონი... შაბიამანი და სპილენძის შემცველი პრეპარატები დაშვებულია, ასევე გოგირდი, კირი. ამავე დროს არსებობს ახალი, თანამედროვე შაბიამანი და გოგირდი, რომლიც კიდევ უფრო გაუმჯობესებულია და ნაკლებადდამაზიანებელია ბუნებისთვის. თუმცა, ბიოღვინისთვის აკრძალული პრეპარატის – ბაილეტონის ჩვეულებრივი ღვინის წარმოებაში გამოყენება კანონით შეზღუდული არ არის.²

ოფიციალური მონაცემებით, ევროპაში ბიოღვინოზე და ბიოპროდუქტებზე ბოლო 4-5 წლის განმავლობაში მოთხოვნილება 100%-ით გაიზარდა.³სულ უფრო იზრდება მოთხოვნა ბი-

¹ იობაშვილი თ., „ბიოღვინო - ევროპაში შესვლის რეალური შანსი ქართველი მეღვინეებისთვის“, ბიზნესი და მენეჯმენტი, #1(17), 2008, <http://www.aaf.ge/index.php?menu=2&jurn=17&rubr=0&mas=625>, ბოლო ნახვა:17.05.2015

² იობაშვილი თ., „ბიოღვინო - ევროპაში შესვლის რეალური შანსი ქართველი მეღვინეებისთვის“, ბიზნესი და მენეჯმენტი, #1(17), 2008, <http://www.aaf.ge/index.php?menu=2&jurn=17&rubr=0&mas=625>, ბოლო ნახვა:17.05.2015

³ იობაშვილი თ., „ბიოღვინო - ევროპაში შესვლის რეალური შანსი ქართველი მეღვინეებისთვის“, ბიზნესი და მენეჯმენტი, #1(17), 2008, <http://www.aaf.ge/index.php?menu=2&jurn=17&rubr=0&mas=625>, ბოლო ნახვა:17.05.2015

ოპროდუქციაზე, რისი მიზეზიც ევროპელი მოქალაქეების მიერ ჯანსაღ კვებაზე, ზოგადად, ჯანმრთელობასა და გარემოს დაცვაზე ზრუნვაა.

რადგანაც ბიოლვინოზე მოთხოვნა იზრდება, შესაბამისად საქართველოშიც ასეთი ღვინის ჩამოსხმის მსურველი დღითიდღე მატულობს. ჯერჯერობით თუ ბიოლვინის ჩამოსხმის უფლება მხოლოდ იმ მცირე მეწარმეებს აქვთ, რომლებსაც საკუთარ ვენახში მოწეული ყურძნის ღვინო აქვთ, მალე უკვე რამდენიმე ღვინის ქარხანაც მიიღებს ლიცენზიას ბიოლვინის ჩამოსხმაზე. დღევანდელი მონაცემებით კი წელიწადში საშუალოდ 15-20 ათასი ბოთლი ბიოლვინის ჩამოსხმა ხდება, რაც უცხოეთში იყიდება კიდევ.¹

ბიოლვინის დასამზადებლად ყურძენი უნდა დაიწუროს ხის საწნახელში, რათა მასში რკინა არ მოხვდეს. ყურძნის გადასატანად ასევე გამოიყენება ხის ყუთები და გოდრები. ამასთან, ღვინოში რკინის მოხვედრის თავიდან ასაცილებლად ის დადუღდება უჟანგავი ფოლადის ავზებში.

ბიოლვინოზე მზარდი მოთხოვნის გამო, ქართველი მევენახეების ნაწილი, სავარაუდოდ ბიოლვინით ჩაანაცვლებს ღვინის ტრადიციულ წარმოებას. მათგან ნაწილმა შესაძლებელია აქცენტი გააკეთოს მხოლოდ ბიოლვინის დასამზადებლად საჭირო ნედლეულის წარმოებაზე, ხოლო ნაწილმა შექმნას საკუთარი საწარმო ბიოლვინის დასამზადებლად.

კიდევ ერთი გზა, რომლითაც ქართველ მევენახეებს შეუძლიათ გავიდნენ ევროკავშირის ბაზარზე, არის არა ბოთლებში ჩამოსხმული ღვინის გატანა საზღვარგარეთ, არამედ – დიდი მოცულობის ავზებით, ცისტერნები.

2012 წელს ბრიტანეთში გაყიდული ავსტრალიური ღვინის ყოველი ათი ბოთლიდან რვაში ჩამოსხმული იყო ღვინო, რომელიც ბრიტანეთში შევიდა დიდი მოცულობის ავზებში ჩამოსხმული ღვინის და არა ბოთლის სახით. აღსანიშნავია, რომ ავსტრალიიდან ასეთი ფორმით გატანილმა ღვინომ უკვე გადაასწრო ბოთლებით ღვინის ექსპორტს.

ავსტრალია ერთადერთი ქვეყანა არაა, რომელსაც ღვინო ბოთლების ნაცვლად ცისტერნებით გააქვს საზღვარგარეთ. ესპანეთი და იტალია უფრო მეტი ღვინის ექსპორტს ახორციელებენ ცისტერნებით, ვიდრე ნებისმიერი არაევროპელი ღვინის მწარმოებელი ქვეყანა. სამხრეთ აფრიკის ღვინის ექსპორტის 65 პროცენტი ცისტერნებით ექსპორტზე მოდის. ამ მხრივ, განსაკუთრებით აღსანიშნავია ჩილე, რომელიც იღებს ერთ-ერთ ყველაზე მაღალ ფასს ასეთი ფორმით ექსპორტირებული ღვინის ერთ ლიტრზე. IV-ის (ვაზისა და ღვინის საერთაშორისო ორგანიზაცია) თანახმად, საბითუმო შეფუთვით ღვინის გატანა მსოფლიო მასშტაბით გაიზარდა 61%-ით 2005-2012 წლებში და შეადგენს მთლიანი ექსპორტირებული ღვინის 40%-ს.²

ბოთლით და მუყაოს ყუთით ტრანსპორტირებისას იკარგება მოცულობის ერთი მესამედი. მაშინ, როცა 20 ფუტიან კონტეინერში თავსდება 9900 ლიტრი ღვინო ბოთლებში ჩამოსხმული ფორმით, მას ასევე შეუძლია 24 ათასი ლიტრი ღვინის გადატანა საბითუმო ფორმით და მხოლოდ ცოტათი მეტი დანახარჯებით.³

¹ იობაშვილი თ., „ბიოლვინო - ევროპაში შესვლის რეალური შანსი ქართველი მეღვინეებისთვის“, ბიზნესი და მენეჯმენტი, #1(17), 2008, <http://www.aaf.ge/index.php?menu=2&jurn=17&rubr=0&mas=625>, ბოლო ნახვა: 17.05.2015

² Robinson J., „How wine travels nowadays – in bulk“, <http://www.jancisrobinson.com/articles/how-wine-travels-nowadays-in-bulk>, ბოლო ნახვა: 17.05.2015

³ Fickling D., „Australia ships wine in bulk, not bottles“, February 8, 2013, <http://www.sfgate.com/business/article/Australia-ships-wine-in-bulk-not-bottles-4264644.php>, ბოლო ნახვა: 17.05.2015

კომპანიები მსოფლიო მასშტაბით ანალიზებენ ღვინის ბითუმად გადატანისა და მისი გაყიდვის ადგილას ჩამოსხმის უპირატესობებს. სტანდარტული გადაზიდვის კონტეინერის საშუალებით შესაძლებელია 12 ათასიდან 13 ათასამდე ბოთლი ღვინის გადატანა, რომლებიც მოთავსებულია მუყაოს ყუთებში, რომლებიც დამაგრებულია პალეტებზე. ღვინისთვის განკუთვნილი სპეციალური კონტეინერებით კი შესაძლებელია 32 ათასი ბოთლი ღვინის ეკვივალენტის გადატანა, რაც იძლევა დანახარჯების შემცირების საშუალებას.¹

ამ სახით ღვინის ექსპორტის ყველაზე სასურველი მიმართულებები შეიძლება იყოს დიდი ბრიტანეთი და გერმანია, რომლებიც არიან საბითუმო შეფუთვით ღვინის უმსხვილესი იმპორტიორები. ეს ქვეყნები, იმაზე გაცილებით მეტ ღვინოს მოიხმარენ, ვიდრე თავად აწარმოებენ.

გაყიდვის ადგილთან ახლოს ღვინის ჩამოსხმის ერთ-ერთი უპირატესობაა უკეთ რეაგირება სწრაფად ცვალებად მოთხოვნაზე. ამ შემთხვევაში იზოგება ბაზარზე ღვინის მისაწოდებლად საჭირო დრო და იზრდება მოქნილობა. შესაბამისად, ღვინის მიმწოდებელი კომპანიებისთვის შესაძლოა საინტერესო იყოს საქართველოდან ღვინის გატანა მსხვილი მოცულობის ავზებით და მათი ჩამოსხმა ბოთლებში ევროპის სხვადასხვა ქვეყანაში.

ამ შემთხვევაშიც უპირატესობა მიენიჭებათ მსხვილ მევენახეებს, თუმცა, შედარებით მცირე ფართობის ვენახის მფლობელებს შეუძლიათ კოოპერაციის გზით გახდნენ მსხვილი მიმწოდებლები და ერთობლივად გაიტანონ ღვინო ევროპულ ბაზარზე.

ევროკავშირის ბაზარზე შესვლის ეს ორივე სტრატეგია მოითხოვს ქვეყნის, როგორც ღვინის უძველესი მწარმოებლის და სამშობლოს, ცნობადობის ზრდას საერთაშორისო მასშტაბით.

მსოფლიო ბაზარზე ქვეყნის ბრენდით გასვლა ცნობილი და აპრობირებული მეთოდია. სამხრეთ აფრიკა, ჩილე და ავსტრალია საერთაშორისო ბაზარზე თავის დროზე სწორედ ამ გზით გავიდნენ.

პირველი რამ, რაც კომერციულად წარმატებული ღვინის შესაქმნელადაა საჭირო, მისი იდენტიფიკაციაა. ინფორმაცია, რომელიც ღვინოს, მის თვისებებს, წარმოების ადგილს და ზოგადად ნაწარმის დადებით მხარეებს მოიცავს, ზედმიწევნით დეტალურ შესწავლას საჭიროებს. მის ანალიზზე უნდა აიგოს გაყიდვების სტრატეგია, ეს დეტალები კი უშუალოდ აისახოს ბრენდის სახელზე, ეტიკეტზე, შეფუთვაზე და ზოგადად, მთლიან სარეკლამო კამპანიაზე. საუბარია ისეთ მარტივ რამეებზე, როგორცაა იმის ცოდნა, თუ ვინ არის პოტენციური მყიდველი და უბრალოდ, რას წარმოადგენს ბრენდი, რომლის ე.წ. პრომოუშენის გაკეთებას აპირებთ.

ჩვენი აზრით, ევროკავშირის ბაზარზე გასასვლელად ღვინის კომპანიები და ღვინის მწარმოებელი საოჯახო მეურნეობები ერთიანი ბრენდირებული ეტიკეტით – Wine of Georgia – უნდა გაერთიანდნენ, რაც მათ გარკვეულ უპირატესობას მიანიჭებს (მაგალითად, გაამარტივებს და ნათელს გახდის ღვინის მიმწოდებლის იდენტიფიცირებას ქვეყანასთან).

2013-2014 წლებში ღვინის ეროვნულმა სააგენტომ კერძო სექტორთან ერთად შეიმუშავა ქართული ღვინის მარკეტინგის სტრატეგიული გეგმა და შეარჩია სტრატეგიული ბაზრები. ამ გეგმის მიხედვით, ძირითადი მიმართულებები იქნება ამერიკის შეერთებული შტატები, ჩინეთი, დიდი ბრიტანეთი, პოლონეთი, ბალტიისპირეთის ქვეყნები. 2015 წელს საქართველო მონაწილეობას იღებს, ფაქტობრივად, ყველა პრესტიჟულ ღვინის გამოფენაშა და ღონისძიებაში. ასეთი გამოფენებია საფრანგეთში, იტალიაში, გერმანიაში და სხვ. ასევე, დაგეგმილია სხვადასხვა

¹ WRAP, „Bulk wine importation: The advantages”, 2011

აქტივობები ქართული ღვინის, ფაქტობრივად, ყველა ბაზარზე. 2014 წელს 4,5 მილიონიდან ქართული ღვინის პოპულარიზაციისთვის გამოყოფილი ბიუჯეტი 5 მილიონ ლარამდეა გაზრდილი.¹

ჩვენი აზრით, კარგი იქნება თუ ამ გამოფენებზე მოხვდება არა მარტო ღვინის კომპანიების, არამედ მცირე საოჯახო მეურნეობების მიერ წარმოებული ღვინოც (მათ შორის ბიოღვინო), რათა გაიზარდოს ღვინის იმპორტიორი კომპანიების დაინტერესება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ვარდიაშვილი მ., „ქართული ღვინო – ერთი ქოლგა და ბევრი პრობლემა“, <http://www.vinoge.com/istoria/qarTuli-Rvino-erTi-qolga-da-bevri-problema>, ბოლო ნახვა:17.05.2015
2. ინტელექტუალური საკუთრების ეროვნული ცენტრი საქპატენტი, http://sakpatenti.org.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=17&info_id=726, ბოლო ნახვა:17.05.2015
3. იობაშვილი თ., „ბიოღვინო - ევროპაში შესვლის რეალური შანსი ქართველი მეღვინეებისთვის“, ბიზნესი და მენეჯმენტი, #1(17), 2008, <http://www.aaf.ge/index.php?menu=2&jurn=17&rubr=0&mas=625>, ბოლო ნახვა:17.05.2015
4. მოსიაშვილი ნ., „ქართული ღვინის ეკონომიკური პოტენციალი“, <http://www.iset.ge/blog/?p=3855>, ბოლო ნახვა:17.05.2015
5. საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნული სააგენტო, <http://www.heritagesites.ge/geo/media/new/227>, ბოლო ნახვა:17.05.2015
6. ქვლივიძე ნ., „ქართული პროდუქციის შანსები ევროპის ბაზარზე“, ბიზნესი და მენეჯმენტი, http://agrokavkaz.ge/eu_geo/qarthuli-produqtsiis-shansebi-evropis-bazarze.html, ბოლო ნახვა:17.05.2015
7. Fickling D., “Australia ships wine in bulk, not bottles”, February 8, 2013, <http://www.sfgate.com/business/article/Australia-ships-wine-in-bulk-not-bottles-4264644.php>, ბოლო ნახვა:17.05.2015
8. Robinson J., “How wine travels nowadays – in bulk”, <http://www.jancisrobinson.com/articles/how-wine-travels-nowadays-in-bulk>, ბოლო ნახვა:17.05.2015
9. WRAP, „Bulk wine importation: The advantages”, 2011
10. http://www.commersant.ge/index.php?m=5&news_id=17175&cat_id=5, ბოლო ნახვა: 25.05.2015

¹ http://www.commersant.ge/index.php?m=5&news_id=17175&cat_id=5, ბოლო ნახვა:17.05.2015

**Tariel Zarandia
Tengiz Taktakishvili
Ketevan Kordzadze
Nino Kharistvalashvili**

Perspectives of Georgian Grape Growers on EU Market

Abstract

The paper deals with the situation existing in the wine sector in Georgia, its problems, challenges and the ways that can be used in order to support Georgian wine enter on EU market.

In article natural advantages of Georgia as the oldest country producing wine and traditional wine making methods are overviewed. Crisis of the sector in 2006 is particularly mentioned. That crisis was caused by the embargo imposed on Georgian products by Russia's government. Export trend is also shown before and after embargo that draws clear picture about severity of the problem.

In the paper authors has proposed two ways of the entrance of Georgian wine on EU market. These are: production of bio-wine and exporting wine in bulk.

Bio-production has become very demanded in recent years among EU consumers. This trend is stipulated by increased concerns about healthy products and life-style and environmental issues.

Many companies around the world recognize advantages of exporting bulk wine instead of one in the bottles. In such circumstances Georgian grape growers are given possibilities to sell their wine on EU market by cooperating with each other or through intermediate companies.

Generally paper gives interesting recommendations for grape growers on using existing potential properly.

მევენახეობა-მელვინეობის განვითარება ისრაელში

ისტორია

ისრაელი უძველესი დროიდან მისდევს მეღვინეობა-მევენახეობას, აწარმოებს და ექსპორტზე გააქვს ღვინო. ხმელთაშუა ზღვის კლიმატის მიუხედავად, ფრანგულმა Know How-მ ახალ ეტაპზე გადაიყვანა ისრაელის ღვინის წარმოება. თანამედროვე ებრაული ღვინო მსოფლიოსთვის ერთ-ერთი სასურველია, რასაც მის მიერ მიღებული ჯილდოები მოწმობს.

დღეს ისრაელში ღვინო მზადდება ხუთ რეგიონში, ესენია:

- გალილი (გალილეა, მათ შორის გოლანის მთა), რომელიც ვენახებისათვის საუკეთესო ადგილია;
- იუდეის მაღლობი ქალაქ იერუსალიმში;
- შამშონი – იუდეის მაღლობსა და სანაპიროს დაბლობს შორის;
- ნეგევი – ნახევრად არიდული უდაბნო, სადაც წვეთოვანმა სარწყავმა სისტემამ მევენახეობის განვითარებას ხელი შეუწყო;
- შარონის დაბლობი – ხმელთაშუა ზღვასთან, ქალაქ ჰეფადან სამხრეთით, ეს არის ყველაზე დიდი ყურძნის მზარდი ფართობი ისრაელში.

ისრაელის სახელმწიფო ისრაელის მიწაზე (პალესტინაში) მდებარეობს. თორის მიხედვით, ეს ღმერთის მიერ აღთქმული მიწაა ეგვიპტის მონობისაგან გათავისუფლებული ებრაელებისათვის. ანტიკურ ხანაში ამ ტერიტორიაზე მდებარეობდა ისრაელის გაერთიანებული სამეფო (ჩვენს წელთაღრიცხვამდე მე-11 საუკუნის მიწურულიდან მე-10 საუკუნის უკანასკნელ მეოთხედამდე). შემდეგ ეს სამეფო ორად გაიყო: ქვეყნის ჩრდილოეთში ისრაელის სამეფო ჩამოყალიბდა, რომელმაც ჩვენს წელთაღრიცხვამდე 722 წლამდე იარსება, სამხრეთში კი – იუდეის სამეფო. ეს უკანასკნელი საბოლოოდ ჩვენი წელთაღრიცხვით პირველ საუკუნეში განადგურდა, თუმცა მანამდეც რამდენიმეჯერ შეწყვიტა არსებობა. მე-4 საუკუნიდან მე-20 საუკუნემდე ისრაელის მიწა, რომელიც უფრო პალესტინის სახელითაა ცნობილი, მრავალ სხვადასხვა ეროვნებისა თუ სარწმუნოების დამპყრობელს ჩაუვარდა ხელთ. შუა საუკუნეების მიწურულიდან ებრაელები შეძლებისდაგვარად ჩამოდიოდნენ აქ დიასპორებიდან და მათი რიცხვი ქვეყანაში ნელ-ნელა მატულობდა. მე-19 საუკუნიდან, სიონისტური მოძრაობის დაარსების მიჯნაზე, ამ იმიგრაციამ მასობრივი ხასიათი მიიღო, რის შედეგადაც ებრაელები თანდათან ადგილობრივი მოსახლეების მნიშვნელოვან ნაწილად იქცნენ და აქტიურად ჩაერთვნენ სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაში.

ისრაელში ღვინის წარმოება დაიწყო ბიბლიურ ეპოქაში. დღეისათვის ისრაელის ღვინო იწარმოება, როგორც დიდ, ასევე პატარა ღვინის ქარხნებში, წელიწადში დაახლოებით ათი მილიონი ბოთლი. 2011 წელს ისრაელიდან ღვინის ექსპორტმა 26.7 მილიონ დოლარს მიაღწია.

თანამედროვე ღვინის ინდუსტრია დააარსა ბარონმა ედმონდ ჯეიმს დე როსჩაილდმა, რომელსაც ეკუთვნის კომპანია “Chateau Lafite-Rothschild” (მატო ლაფი-როსჩაილდი).

მევენახეობა ისრაელში ბიბლიური დროიდან არსებობდა. იმ პერიოდში ვაზი შედიოდა შვიდი დალოცვილი ხილის სიაში. ისტორიიდან ცნობილია, რომ ისრაელი, თავისი ადგილმდებარეობიდან გამომდინარე, აქტიურად ვაჭრობდა ღვინით მესოპოტამიასა და ეგვიპტესთან. ამ სავაჭრო ურთიერთობებმა კიდევ უფრო განავითარა ღვინის წარმოება და ისრაელმა ამ რეგიონში უპირატესობა მოიპოვა. ღვინოს ისრაელში იმდენად დიდი ყურადღება ექცეოდა, რომ ღვინის დამზადება ან ვენახის მოვლა ხშირად არის ასახული რელიგიურ ილუსტრაციებში. რომაულ ეპოქაში ისრაელი რომში ღვინის ექსპორტს ახორციელებდა. VII საუკუნეში ისლამურმა დამპყრობლებმა გაანადგურეს ყურძნის მრავალი ჯიში. ისრაელში ღვინის წარმოება XII საუკუნეში განახლდა.

1848 წელს რაბიმ იერუსალიმში დაარსა პირველი თანამედროვე ღვინის საწარმო, მაგრამ საწარმოს დიდხანს არ უარსებია. 1870 წელს დაარსდა პირველი ებრაული აგროკულტურული კოლეჯი, სადაც ისწავლებოდა მევენახეობა. ისრაელში თანამედროვე ღვინის ინდუსტრიის დაარსება უკავშირდება ფრანგ ბარონ ედმონდ ჯეიმს დე როსჩაილდს, „მატო ლაფიროსჩაილდის მფლობელს“, რომელმაც დაიწყო ფრანგული სხვადასხვა ჯიშის ყურძნის და Know How-ის იმპორტი ისრაელში. 1882 წელს ედმონდ ჯეიმს დე როსჩაილდმა დააარსა ღვინის საწარმო “Carmen Vineyards”, რომელიც დღეს ღვინის ექსპორტს ახორციელებს 40 ქვეყანაში.

ერთ-ერთი პირველი ტელეფონები სწორედ “Carmen Vineyards”-ში დამონტაჟდა. ისრაელის პრემიერ-მინისტრი დევიდ ბენ-გურიონი კი “Carmen Vineyards”-ის სარდაფებში მუშაობდა ახალგაზრდობაში.

ისრაელის თანამედროვე ღვინის ინდუსტრია ძირითადად აწარმოებდა კომერის ღვინოს (ამ ღვინოს ამზადებდნენ ებრაული კანონების მიხედვით), რომელიც მსოფლიო მასშტაბით ებრაულ თემებში გაჰქონდათ. ამ ღვინის ფასი ბაზარზე ხარისხზე მაღალი იყო. ჰქონდათ სხვადასხვა სახეობის ღვინოები, მათ შორის ზოგიერთი – ტკბილი. 1960 წელს “Carmen Vineyards” იყო პირველი ებრაული ღვინის მწარმოებელი, რომელმაც დაამზადა მშრალი ღვინო, 1980-იან წლებში ებრაულმა ღვინის ინდუსტრიამ განვითარება დაიწყო, რადგან ღვინის დამზადების თანამედროვე ტექნოლოგიები შევიდა ავსტრალიიდან, კალიფორნიიდან და საფრანგეთიდან.

1989 წელს გაიხსნა პირველი ღვინის მლაზია “Margalit Winery”. 1990-იან წლებში კი “Golan Height Winery” და “Domaine du Castel” გაიმარჯვეს საერთაშორისო ღვინის კონკურსებში. სწორედ ეს გამარჯვება გახდა ღვინის მლაზიების გახსნის მიზეზი, რომელთა რაოდენობა 2000 წელს 70-ს, ხოლო 2005-ში კი უკვე 140-ს შეადგენდა. ისრაელში დღეს ღვინის 15%-ზე ნაკლები იწარმოება სადღესასწაულო მიზნებისათვის. სამ უმსხვილეს მწარმოებელს – “Carmen Vineyards”, Barkan ღვინის მარნებს და “Golan Height Winery”-ს მეღვინეობის შიდა ბაზრის 80%-ზე მეტი უკავიათ, ხოლო ექსპორტის დიდი ნაწილი ამერიკის შეერთებულ შტატებზე მოდის. ისრაელი აღმოსავლეთ ხმელთაშუა ზღვის მეღვინეობის მამოძრავებელი ძალაა, მას სურს ახალი ტექნოლოგიებისა და საექსპორტო ბაზრის დიდი ნაწილის ათვისება.

ამერიკისა და ისრაელის მკვლევართა გუნდმა ჩრდილო ისრაელში ქანაანის სასახლის სადღესასწაულო დარბაზის გათხრებისას აღმოაჩინა მსოფლიოს ერთ-ერთი უძველესი და უდიდესი მარანი.

75 აკრის ფართობის ქალაქი სახელად თელ კაბრი დაარსდა დაახლოებით ძვ. წ. 1700 წელს, თუმცა ნასახლარის არსებობის კვალი ამ რეგიონში 16 000 წელზე მეტს ითვლის.

ბრინჯაოს ხანაში ერთ-ერთი ყველაზე გავლენიანი ქანაანელთა ქალაქი, თელ კაბრი დაახლოებით 3600 წლის წინ, სავარაუდოდ, მიწისძვრის შედეგად განადგურდა. დიდი ხნის განმავლობაში ის არქეოლოგებისათვის დამინტრიგებელ მხარეს წარმოადგენდა, რადგან ცოტა თუ შემორჩა ამ მიდამოებში სხვა ქალაქების მიერ დატოვებული მშენებლობები – ამიტომ ის ერთადერთ ქანაანელთა ქალაქს წარმოადგენს, რომლის შესწავლა სრულად არის შესაძლებელი.

გათხრითი სამუშაოები პირველად 1980 წელს დაიწყო, მაგრამ თავის პიკს 2005 წელს მიაღწია, როცა ისრაელის ჰაიფას და ჯორჯ ვაშინგტონის უნივერსიტეტების საერთაშორისო ჯგუფებმა ძალები გააერთიანეს. ოთხი წლის შემდეგ ჯგუფმა თვალშისაცემი აღმოჩენები გააკეთა: სასახლის კედლებზე მინოსური სტილის ნახატების ნარჩენები აღმოაჩინეს. ეს პირველი და ერთადერთი შემთხვევაა მსგავსი ხელოვნების ნიმუშის პოვნისა ეგეოსიდან მოშორებით.

ერთ-ერთი განსაკუთრებული აღმოჩენა მკვლევარებმა 2013 წლის ივლისში გააკეთეს, როცა წააწყდნენ სადღესასწაულო დარბაზის ახლო მდებარე კედელს, რამაც მიიყვანა ისინი 15-დან 25 ფუტის სიღრმის ნამხვრევებით სავსე ოთახამდე. ამ ნანგრევებში მათ იპოვეს 40 ცალი 3 ფუტის სიმაღლის თიხის ჭურჭლები, თითოეული მათგანი 13 გალონ სითხეს იტევდა. ორმოცივე ჭურჭელი აშშ-ში გააგზავნეს შემოდგომა გამოკვლევებისთვის. ჭურჭლები ცარიელი იყო, მაგრამ ბრანდეის უნივერსიტეტის არქეოლოგიური ქიმიის სპეციალისტმა ენდრიუ კოჰმა ორ მათგანში აღმოაჩინა იასამნის და ღვინის ქვის მჟავის კვალი. ორივე მათგანი ღვინის საერთო ინგრედიენტია. გარდა ღვინისა, ის შედის პიტნაში, თაფლში, ღარიჩინში, მირტსა და ღვინის კენკრაში. კოჰმა ასევე იპოვა ფისის კვალი, რომელიც, სავარაუდოდ, კედრის ხის უნდა იყოს, როგორც ჩანს, ქანაანელები მას ღვინის უკეთ შესანახად იყენებდნენ და, შესაძლოა, ის სასმელს მცირეოდენ ფსიქოტროპულ თვისებებსაც აძლევდა.

თელ კაბრის ღვინის მარანი არამხოლოდ თავისი ზომების გამო აკვირვებს მკვლევრებს. გასაოცარია აგრეთვე, ქანაანელ მეღვინეთა აკურატულობა და სიზუსტე. კოჰის მიხედვით, ისინი უბრალოდ კი არ აკეთებდნენ ღვინოს, არამედ ოსტატურ მიდგომას იჩენდნენ მისდამი. თელ კაბრის ღვინო ახლო მსგავსებას ამჟღავნებს დღევანდელ სირიაში არსებული მარის ცივლიზაციისგან შემორჩენილ რეცეპტთან. ჰაიფას უნივერსიტეტის მკვლევრის ასაფ იასურ-ლანდაუს თქმით, მეცნიერებმა პირველად იპოვეს უძველესი ფიზიკური სამხილი ამ უძველეს ტექსტებთან.

დღესდღეობით, თელ კაბრის დაცემიდან 3500 მეტი წლის შემდგომ, გოლანის მაღლობების და გალილეის რეგიონის ახლოს მდებარეობს ისრაელის ერთ-ერთი წარმატებული მეღვინის სახლი. თუმცა, საეჭვოა ამ უძველესი ღვინის აღმოჩენას შეედრებოდეს თანამედროვე მდიდრული სასახლე. მკვლევრებს მიაჩნიათ, რომ ყველაზე ახლო მსგავსებას ის ბერძნულ ტრადიციულ ღვინო რეცინასთან ამჟღავნებს. ისიც შეიცავს ფისს, რაც მას განსაკუთრებულ გემოს ანიჭებს. თელ კაბრის გუნდი იმედოვნებს, რომ ქიმიური ანალიზის გაღმავლებით შეძლებენ მომავალში ქანაანელთა ღვინის აღდგენას. ამასობაში კი გათხრები გრძელდება.

ისრაელის კლიმატი და გეოგრაფია

ისრაელში ხმელთაშუა ზღვის კლიმატია, ის მდებარეობს იმავე გრძედში, სადაც არის სან-დიეგო და მექსიკა. აქ ორი ძირითადი სეზონია: 1) ცხელი, ნოტიო, ძალიან მცირე ნალექების ზაფხული, რომელიც იწყება აპრილიდან და გრძელდება ოქტომბრის ბოლომდე;

2) წვიმიანი ზამთრის სეზონი – ოქტომბრიდან მარტამდე. ზამთარში, ნალექების წლიური მაჩვენებელი დაახლოებით 50 სმ, ზოგიერთ ადგილზე 90 სმ-საც აღწევს.

ზოგიერთი ვენახი გოლანის მაღლობის მაღალ წერტილებზეა, სადაც ზამთარში თოვს კიდევ. მშრალი სეზონისას წვეთოვანი სარწყავი სისტემა სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია ვენახებისათვის.

ისრაელი ნიუ ჯერსის შტატის ზომისაა. ქვეყანა მდებარეობს სამხრეთ-დასავლეთ აზიაში, ხმელთაშუა ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე. ისრაელის ჩრდილოეთით ლიბანი და სირია მდებარეობს, აღმოსავლეთით – იორდანია, სამხრეთით – წითელი ზღვა, ხოლო დასავლეთით – ეგვიპტე და ხმელთაშუა ზღვა. ყველაზე გრძელი საზღვარი ისრაელს აქვს იორდანიასთან – 238 კმ, ყველაზე მოკლე საზღვარი სირიასთან – 76 კმ. საზღვაო სანაპირო ხაზის სიგრძე 273 კმ-ია. ტერიტორია ჩრდილოეთიდან სამხრეთისაკენ გადაჭიმულია 450 კმ-ზე, ხოლო ყველაზე განიერი ადგილი აღწევს 137 კმ-ს.

აღმოსავლეთით, ცენტრალურ პლატოზე იორდანეს ხეობაა, რომელიც „დიდ ველთან“ შედარებით მცირე ზომისაა. მკვდარი ზღვის სამხრეთით გადაჭიმულია უდაბნო არავა, რომელიც მთავრდება წითელი ზღვის ყურეში. ისრაელის და სინაის ნახევარკუნძულზე არის უნიკალური კრატერი „მახტეში“ (ეროზიული ამფითეატრები).

კარმელი არის მთის მასივი ისრაელის ჩრდილოეთ-დასავლეთ ნაწილში (სიმაღლე 525.4 მ). არქეოლოგებმა მთის სხვადასხვა ადგილში აღმოაჩინეს უძველესი ღვინო და ზეთის საწინეხი. მთას და ირგვლივ მდებარე ქალაქებს, მათ შორის ჰეფას, იუნესკომ ბიოსფერული ნაკრძალის სტატუსი მიანიჭა. კარმელის ზონის სიგანე, რომელიც 6.5-8 კმ-ია, თანდათან ეშვება სამხრეთ-დასავლეთისკენ. აქ გაბატონებულია რბილი კლიმატი და მოდის უხვი ატმოსფერული ნალექები. ფერდობებზე ჯერ კიდევ ადრეული პერიოდიდან ხარობდა ვაზი. თუმცა, სხვადასხვა დროს აქ არსებული ვენახები და ტყეების დიდი ნაწილი განადგურდა. ამჟამად ტყეებს ქმნის კედარი, მუხა, ფიჭვი და სხვა. 2010 წელს ძლიერი ხანძრის შედეგად წიწვოვანი ტყე დაზარალდა. ფაუნას, ძირითადად, ქმნიან მღრღნელები. ფართოდ არის გავრჩელებული მაჩვი. გვხვდება აგრეთვე ფრინველთა რამდენიმე სახეობა.

ტემპერატურა ისრაელში დიდ დიაპაზონში მერყეობს, განსაკუთრებით ზამთარში. მაღალმთიან რეგიონებში ცივა. ხერმონის მთაზე ზამთარში ხშირად თოვს და, როგორც წესი, იერუსალიმში ერთხელ მაინც თოვს წელიწადში. ამავე დროს, ზღვისპირა ქალაქებში, როგორცაა თელ-ავივი და ჰეფა, არის ტიპური ხმელთაშუა ზღვის კლიმატი – გრილი, წვიმიანი ზამთრით და ხანგრძლივი ცხელი ზაფხულით.

ისრაელში წლის რესურსები შეზღუდულია, რის გამოც ქვეყანაში წყლის დეფიციტია. მიწისქვეშა წყალი შეიცავს მნიშვნელოვან მინარევებს – ბიკარბონატებს, ამიტომ წყალი ხისტია. ზღვის წლის გადასამუშავებელი პირველი ქარხანა აშენდა 1974 წელს ეილათში. 2010 წლის 16 მაისს ქალაქ ჰადერაში გაიხსნა მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე მძლავრი და დიდი ზღვის წყლის გადამამუშავებელი ქარხანა. წყალმომარაგებისათვის აგრეთვე გამოიყენება მიწისქვეშა წყლები.

ისრაელის ყურძნის ჯიშები

დღეისათვის ისრაელში ღვინის პროდუქციას აწარმოებენ ძირითადად ფრანგული ყურძნის სახეობებიდან, რომელიც იმპორტირდება ისრაელში მე-19 საუკუნიდან, ყველაზე ფართოდ გავრცელებული სახეობებია: Cabernet Sauvignon, Chardonnay, Merlot და Sauvignon

blanc. ახალი სახეობები, რომელთა პოპულარობა დღითიდღე მატულობს, არის: Cabernet Franc, Gewurztaminer, Muscat Canelli, Riesling და Syrah. არის სხვა სახეობებიც, რომლებიც ასევე დარგეს და მოიცავს გარკვეულ სეგმენტს. ესენია: Emerald Riesling, Muscat of Alexandria.

ისრაელის ღვინის შეფასებები

დენიელ როგომა, გაზეთ „ჰარეცის“ საკვებისა და ღვინის კრიტიკოსმა, 2012 წელს ისრაელის ვაზი შეიტანა თავის სახელმძღვანელოში, რომელშიც აღწერილია 2500 ღვინის სახეობა 150 ღვინის ქარხნიდან.

მსოფლიო მასშტაბით ისრაელის ღვინოს დიდი მოწონება აქვს, ამიტომაც რამდენიმე მსოფლიო მნიშვნელობის პრიზი აქვს მოგებული. 2001 წელს ღომენ დუ კასტელში ისრაელის თეთრმა ღვინომ საუკეთესო ღვინის ჯილდო მოიპოვა. 2012 წელს “გოლან ჰეიტოს ვაინერიმ“ მიიღო ერთ-ერთი ყველაზე პრესტიჟული პრიზი – “Wine Star”.

გაიღო მაუნთენ ვაინერმა მოიგო ორი ჯილდო “Citadelles du Vin 2011” კონკურსში, რომელიც გაიმართა Vinexpo 2011 საფრანგეთში.

ისრაელის წითელი, თეთრი და ვარდისფერი ღვინო ძალიან მოეწონათ რობერტ პარკერსა და ოზ კლარკს. 2007 წელს, როდესაც პარკერმა პირველად გასინჯა ისრაელის ღვინო – 14 მათგანს მიანიჭა 90 ქულა 100-დან. კიმ მარკუსმა, “Wine Spectator”-ის მთავარმა რედაქტორმა, 2008 წელს ისრაელის ღვინოზე საკმაოდ ვრცელი სტატია გამოაქვეყნა.

პარკერის სიმპათია დაიმსახურა უმსხვილესი და უძველესი კომპანიის “Carmel”-ის და მისი შვილობილი კომპანიის “Yatir”-ის ოთხმა ღვინომ. აგრეთვე “Domaine du Castel”-ის სამმა ღვინომ, “Golan Heights Winery”-ის და მისი შვილობილი კომპანიის სამმა ღვინომ. ასევე წარმატება წილად ხვდა საწარმოებს: Pelter, Tzora, Tulip და Clos de Gat.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. http://en.wikipedia.org/wiki/Israeli_wine
2. <http://alioni.info/history/agmochenilia-ert-erti-udzvelesi-gvinis-marani/>
3. <http://vinoge.com/patara-WiqebiT/israelis-Rvinoebis-gamarjveba>
4. <http://www.wine-searcher.com/regions-israel>

The Development of Viticulture and Winemaking in Israel

Abstract

Israeli wine is produced by hundreds of wineries, ranging in size from small boutique enterprises to large companies producing over ten million bottles per year. Wine has been produced in the Land of Israel since biblical times. In 2011, Israeli wine exports totaled over \$26.7 million. The modern Israeli wine industry was founded by Baron Edmond James de Rothschild, owner of the Bordeaux estate Château Lafite-Rothschild. Viticulture has existed in the land of Israel since biblical times. In the book of Deuteronomy, the fruit of the vine was listed as one of the seven blessed species of fruit found in the land of Israel.

Israel has a distinctly Mediterranean climate, with the country located along roughly the same latitude as San Diego and the Mexico – United States border. Israeli wine is produced in five regions: Galilee (which includes the sub-regions of the Golan Heights, Upper Galilee and Lower Galilee); the Judean Hills, surrounding the city of Jerusalem; the Samson region, located between the Judean Hills and the Coastal Plain; the Negev desert region; and the Shomron region, which includes the Sharon plain located near the Mediterranean coast and just south of Haifa. As of 2012, Israel has 50,000 dunams of vineyards. More than 80% of the vineyards planted in Israel are located in the Shomron, Samson and Galilee regions.

Israel's reds, whites and rosés also have been praised by Robert Parker and Oz Clarke. When Parker first reviewed Israeli wines in 2007, he awarded 14 of them more than 90 out of a maximum 100 points, rating them world-class. Clarke included two Israeli wineries, Domaine du Castel and Yatir Winery, in his Pocket Wine Book 2010. Kim Marcus, managing editor of Wine Spectator magazine, was not impressed by Israel's wineries in the 1990s, but in 2008, he wrote that quality had improved immensely, especially the red wines.

ქართული ღვინის ბაზრის კონკურენციის ანალიზი და დივერსიფიკაციის შესაძლებლობები

საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ეროვნული აგროსასურსათო პროდუქტების წარმოება. განსაკუთრებით აქტუალურია იმ კონკურენტუნარიანი დარგების განვითარება, რომლებიც ეროვნული რესურსების ეფექტიანი გამოყენებით შეძლებენ საექსპორტო პოტენციალის ამოქმედებასა და მინიმალური დანახარჯებით მნიშვნელოვანი უკუგების მიღებას მოკლევადიან პერიოდში. ამ მხრივ, საქართველოსთვის უმნიშვნელოვანესია მევენახეობა-მელვინეობის განვითარება.

ქართული ღვინო ისტორიულად ერთ-ერთი უძველესია ევროპაში. კვლევები ცხადყოფს, რომ ღვინის წარმოების კულტურა საქართველოში დაახლოებით 7000 წლის წინ არსებობდა.¹ საქართველოში ვაზის 450-მდე ადგილობრივი ჯიშია, რომელთაგან სტანდარტულ ასორტიმენტში შეტანილია 62 ჯიში, მათ შორის 29 საღვინე და 9 სუფრის.²

ქართული ღვინით დაინტერესებას კონკურენტული უპირატესობები განაპირობებს:

- ღვინის წარმოების ხანგრძლივი ისტორია და ტრადიციები;
- ღვინის დაყენების ადგილობრივი, უნიკალური მეთოდები;
- ხელსაყრელი ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალი;
- მაღალი ხარისხის ნედლეული;
- ყურძნის ენდემური ჯიშების უნიკალური მრავალფეროვნება და სხვ.³

ქართული ღვინის ბაზრის დივერსიფიკაციის მიმართულებების დასახვა საქართველოსთვის მეტად მნიშვნელოვანია.

საქართველოს რეგიონებში დივერსიფიკაციის პრობლემა აქტუალურია, რადგან ქვეყნის მასშტაბით მცირემასშტაბიანი ფერმერული მეურნეობები დომინირებენ. ფერმერთა 20% ერთ ჰა-მდე მიწის ნაკვეთს ფლობს და პროდუქტს მხოლოდ საკუთარი მოხმარებისთვის აწარმოებს; 75%-ს საკუთრებაში აქვს 1-3 ჰა-მდე მიწის ნაკვეთი და ისინი პროდუქტებს აწარმოებენ, როგორც საკუთარი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად, ასევე ბაზრებისთვის; მხოლოდ ფერმერთა 5% ფლობს 100 ჰა-მდე მიწის ფართობს და ბაზარზეა ორიენტირებული.⁴ ანალოგიური მდგომარეობა აღინიშნება მევენახეობა-მელვინეობის სექტორში არსებულ ფერმერულ მეურნეობათა შორისაც, რაც გვაძლევს საშუალებას, ვთქვათ, რომ პრობლემის აქტუალობა ცალსახაა.

მევენახეობა-მელვინეობის დარგის რეგიონული ლიდერი საქართველოში კახეთია და, შესაბამისად, ყველაზე დიდი მოცულობით ყურძენი სწორედ აქ იწარმოება.⁵ სოფლის მეურნე-

¹ Cultures of The World Georgia, 2008.გვ. 128.

² საქართველოს მევენახეობა და მელვინეობა, <http://ka.wikipedia.org/wiki>

³ E. Kharaiashvili, M. Chavleishvili, M. Natsvaladze. Trends and Prospects for the Development of Georgian Wine Market, World Academy of Science, Engineering and Technology - ICEMBIT 2014 : International Journal of Social, Menejment, Economics and Business Engineering Vol:8 No:10, 2014.

⁴ ე. ხარაიშვილი, კონკურენციისა და კონკურენტუნარიანობის პრობლემები საქართველოს აგროსასურსათო სექტორში, თბილისი, 2011, გვ. 102.

⁵ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, ყურძნის ბალანსი, www.geostat.ge

ბას, კერძოდ, მევენახეობას დიდი როლი ენიჭება კახეთის რეგიონის სოციალური და ეკონომიკური განვითარების სტიმულირებაში. ეს პროცესი ორი პირობის შესრულება/გათვალისწინებას მოითხოვს: 1) მეღვინეობა-მევენახეობა ადგილობრივ ეკონომიკასა და საზოგადოებასთან მჭიდროდ უნდა იყოს ინტეგრირებული; 2) ძლიერი ინტეგრაციული კავშირებით მეღვინეობა-მევენახეობის სექტორმა უნდა შეძლოს ადგილობრივ დონეზე კონკურენციისა და სოციალური ურთიერთობების გაუმჯობესებაზე გავლენის მოხდენა. ამ პირობების პრაქტიკაში გათვალისწინების ერთ-ერთი საშუალება მევენახეობა-მეღვინეობის სექტორის დივერსიფიკაცია და სოფლის მეურნეობის განვითარების პრიორიტეტების განსაზღვრაში მისი ხელშემწყობი მიმართულებების ასახვაა.

ჩვენ განვახორციელეთ კვლევა, რომლის მიზანი იყო ღვინის ბაზარზე კონკურენციისა და წარმოების დივერსიფიკაციის ანალიზის საფუძველზე მევენახეობა-მეღვინეობის სექტორში მიმდინარე ტენდენციების შეფასება და რეკომენდაციების შემუშავება.

ანალიზისთვის ძირითადად დავეყრდენით ფერმერთა ჯგუფის და ინფორმირებული პირების თვისებრივი კვლევის შედეგად მიღებულ მონაცემებს. მევენახეობა-მეღვინეობის შესახებ სავსე მონაცემთა შეგროვებისთვის გამოვიყენეთ შემდეგი ინსტრუმენტები: ა) ინტერვიუები მევენახეებთან/მეღვინეებთან; ბ) ინტერვიუები სამეურნეო საშუალებებისა და შესაწამლი საშუალებების მიმწოდებლებთან; გ) ინტერვიუები მომხმარებლებთან. საშუალო ძალისა და შესაბამისად მწარმოებლურობის ზრდის შესაძლებლობების გამოსავლენად გამოვთვალეთ მოსავლის დივერსიფიკაციის ინდექსი.

მსოფლიოში ყურძნის წარმოებამ 2012 წელს 69.1 მლნ ტონა შეადგინა. ბოლო 12 წლის განმავლობაში ეს მაჩვენებელი 7%-ით გაიზარდა. საშუალოდ ამ პერიოდში ყურძნის ყოველწლიური მოსავალი მსოფლიოში 66.4 მლნ ტონა იყო.

ცხრილი 1. ყურძნის წარმოება მსოფლიოში, მლნ ტონა¹

ყურძნის წარმოება მსოფლიოში, მლნ. ტონა													
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	საშუალო
64.8	61.1	61.5	63.1	68.1	67.4	67.0	65.5	67.4	68.2	68.8	71.4	69.1	66.4

მიუხედავად იმისა, რომ ყურძნის მოყვანის მსოფლიო მაჩვენებელი სტაბილურია, იმავე პერიოდში მნიშვნელოვნად შემცირდა მოსავლიანობა ევროკავშირში და გაიზარდა ისეთ ქვეყნებში, როგორებიცაა: ჩინეთი, ჩილე და ინდოეთი. თუ 2000 წელს ევროპაში მოდიოდა მსოფლიო ყურძნის 62.5%, 2012 წლისთვის იგივე მაჩვენებელი 39%-მდე შემცირდა.

ცხრილი 2. ყურძნის წარმოების დინამიკა კონტინენტებზე (წილი მსოფლიო მაჩვენებელში, %)²

	2000 წ	2012წ
ევროპა	62.5%	39%
აზია	19.4%	31.2%
ამერიკა	12%	21%
აფრიკა	4.3%	6.3%
წყნარი ოკეანის ქვეყნები	2%	2.7%

¹ World's grape production 200-2012; BKWine Magazine; <http://www.bkwine.com>

² World's grape production 200-2012; BKWine Magazine; <http://www.bkwine.com>

ღვინის მწარმოებელ ქვეყნებს შორის ლიდერის პოზიციას იტალია და საფრანგეთი ინარჩუნებენ. 2012 წელს მსოფლიოში წარმოებული ღვინის 15.9% და 15.8% ამ ქვეყნებზე მოდის. საგულისხმოა, რომ რეიტინგში საქართველო წარმოებული 95 000 ტონა ღვინითა და 0.37%-იანი წილით მსოფლიო ბაზარზე 26-ე ადგილზეა (იხ. ცხრილი 3). საქართველო, მოხმარების კუთხით, მიუხედავად მოსახლეობის დაბალი რიცხოვნობისა, შედარებით მაღალი მაჩვენებლით გამოირჩევა, მასზე მოდის მსოფლიო მოხმარების 0.3% და მე-40 ადგილს იკავებს. ერთ სულ მოსახლეზე გაანგარიშებით საქართველოში ღვინის მოხმარება 16.5 ლიტრ ღვინოს შეადგენს.¹

ზოგადად, მსოფლიო ღვინის ბაზარი კლებადი ტენდენციით ხასიათდება, 2009 წელთან შედარებით ღვინის წარმოებამ 2012 წელს 6.3%-ით იკლო. იმავე პერიოდში შემცირების ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი დაფიქსირდა შემდეგ ქვეყნებში: რუმინეთი (-39.5%); უნგრეთი (-41.4%); კვიპროსი (-45.5%); ჩეხეთი (-22.6%) და ა.შ.

ცხრილი 3. ღვინის წარმოება ქვეყნების მიხედვით (ათასი ლიტრი)²

2012 RTG	ქვეყნები	2009	2010	2011	2012	2012 წ.% - მსოფლიო წარმოებაში	%-ული ცვლილება 2012/2009
1	იტალია	4731400	4852500	4277200	4082900	15.87%	-13.71%
2	საფრანგეთი	4626900	447000	4977800	4047700	15.74%	-12.52%
3	ესპანეთი	3609300	3536300	3339700	3150000	12.25%	-12.73%
5	ჩინეთი	960000	1089000	1156900	1381600	5.37%	43.92%
11	რუსეთი	550000	540000	635000	620000	2.41%	12.73%
18	უკრაინა	220000	200000	225000	215000	0.84%	-2.27%
26	საქართველო	85000	80000	90000	95000	0.37%	11.76%
	სულ, მსოფლიო	27449200	26662800	26965300	25721000	100%	-6.30%

საქართველოს მრავალფეროვანი ბუნებრივი პირობები საუკეთესო გარემოს ქმნის მაღალხარისხიანი მევენახეობა-მელვინეობის განვითარებისთვის. თავისებურებათა მიხედვით, ქვეყნის ტერიტორია იყოფა შემდეგ ზონებად და მიკროზონებად: 1) **კახეთი**, ქვეზონები: შიდა კახეთი, გარე კახეთი; 2) **ქართლი**, ქვეზონები: ქვემო ქართლი, შიდა ქართლი, ზემო ქართლი; 3) **მესხეთი**; 4) **იმერეთი**, ქვეზონები: ზემო იმერეთი, შუა იმერეთი, ქვემო იმერეთი; 5) **რაჭა-ლეჩხუმი**, ქვეზონები: რაჭა, ლეჩხუმი; 6) **შავი ზღვის სანაპირო ზონა**, ქვეზონები: აჭარა, გურია, სამეგრელო, აფხაზეთი.

მსოფლიოში 4 ათასამდე ვაზის ჯიშია ცნობილი, მათ შორის დაახლოებით 15%-ს ქართული წარმოშობა აქვს. მიზნობრივი რეგიონის მიხედვით, ღვინოების ჩამონათვალი ყურძნის ჯიშებისა და შეფერილობის გათვალისწინებით შემდეგნაირია:³

¹ Wine Intitute, World Statistics, <http://www.wineinstitute.org/resources/statistics>

² Wine Intitute, World Statistics, <http://www.wineinstitute.org/resources/statistics>

³ ღვინის ეროვნული სააგენტო, <http://georgianwine.gov.ge/geo/>

**ცხრილი 4. კახეთის რეგიონში გავრცელებული ღვინოები და ყურძნის ჯიშები
(არასრული ჩამონათვალი)¹**

ღვინის დასახელება	ყურძნის ჯიში	ფერი
წინანდალი	რქაწითელი	ცქრიალა მოყვითალო
ვაზისუბანი		მოყვითალო ჩალისფერი
ნაფარეული		წითელი მშრალი
კარდენახი		
მუკუზანი	საფერავი	მუქი წითელი
ქინძმარაული		შინდისფერი
ვაქირულა	პიბრიდი - ვაქირულა	მოწითალო, შინდისფერი

ვენახების რაოდენობა პირდაპირ ასახავს ქვეყნის პოტენციალს – აწარმოოს ყურძენი და ღვინო. მსოფლიო ვენახების ფართობების მესამედი სამ ქვეყანაზე – ესპანეთზე, საფრანგეთსა და იტალიაზე – მოდის, ხოლო საქართველო ვენახის მსოფლიო ფართობის 0.8%-ს ფლობს. 2004 წლის აღწერის მონაცემებით, ვენახის საერთო ფართობმა საქართველოში 48.0 ათასი ჰა შეადგინა (1984 წელს კი იგივე მაჩვენებელი 87.9 ათასი ჰა იყო).

ოფიციალური წყაროებით მონაცემების არ განახლებულა, თუმცა, 2006 წლის მონაცემებით, კახეთის რეგიონში ვენახების ფართობები დაახლოებით 37.8 ათას ჰა-ს შეადგენს (დაახლოებით მთლიანი ფართობის 68%),² მათ შორის სიღნაღში 4.3 ათასი ჰა 2014 წელს კი მხოლოდ სიღნაღში არსებულმა ვენახის ფართობმა 2.9 ათასი ჰა შეადგინა.

2007 წელს დაფიქსირდა ყურძნის წარმოების ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი – 227 ათასი ტონა. მომდევნო პერიოდში განვითარდა კლებადი ტენდენცია, 2011 წლიდან ყურძნის წარმოებამ ისევ დაიწყო მატება და 2013 წლისთვის შეადგინა 223 ათასი ტონა, მიუახლოვდა რა 2007 წლის მაჩვენებლს. რაც შეეხება ყურძნის წარმოების რეგიონულ განაწილებას, აქ, ჩვენ მიერ შერჩეული მიზნობრივი რეგიონი – კახეთი ლიდერობს:³

ღვინო საქართველოსთვის ერთ-ერთი ყველაზე მეტად საექსპორტო პროდუქტია. უნდა აღინიშნოს, რომ საზღვარგარეთის ბაზარი საქართველოსთვის არასტაბილურ ხასიათს ატარებს. ჯერ კიდევ 2006 წელს ყველაზე დიდი საექსპორტო ბაზარი – რუსეთი საქართველოსთვის დაიხურა, 2013 წელს ეს შეზღუდვა მოიხსნა, რამაც მნიშვნელოვანად შეცვალა ექსპორტის გეოგრაფია და მოცულობა: 2012 წელს 43 ქვეყანაში საქართველომ 23 მლნ ბოთლზე მეტი გაყიდახოლო 2013 წელს 46 ქვეყანაში 46.8 მლნ ბოთლით განახორციელა ღვინის ექსპორტი (იხ. დიაგრამა 2).

რაც შეეხება 2014 წლის ექსპორტის სტატისტიკას იანვარ-აპრილის მონაცემებით, ღვინის ექსპორტმა 26 ქვეყანაში 18 965 119 ბოთლი შეადგინა, რაც 180%-ით აღემატება წინა წლის იმავე პერიოდის ანალოგიურ მაჩვენებლს.⁴

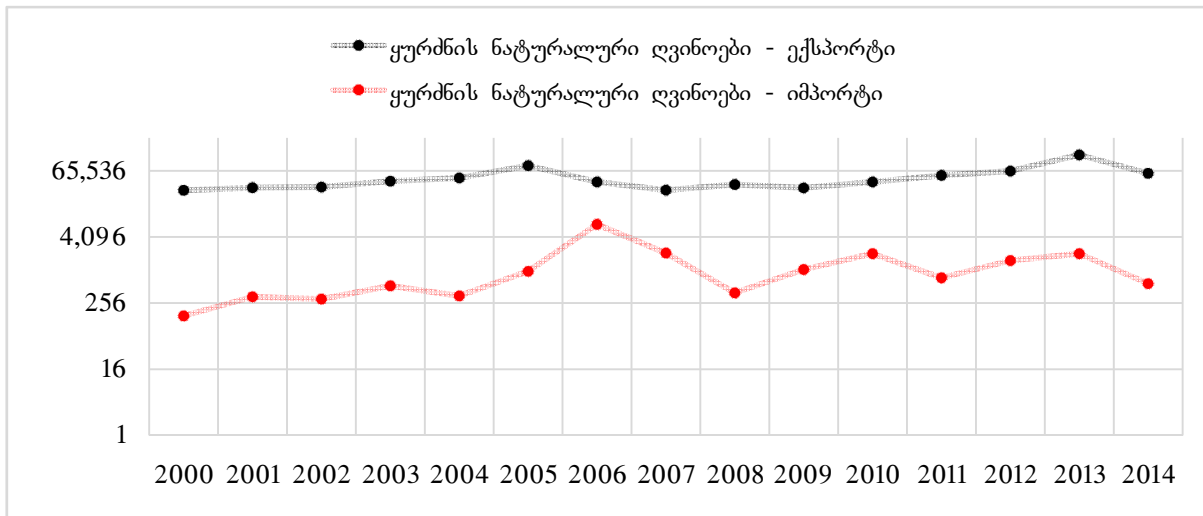
¹ ღვინის ეროვნული სააგენტო <http://goo.gl/GiRmbG>, ღვინის საწარმო – მარანი <http://goo.gl/Exe2OH>

² ვენახების ფართობების სტრუქტურა და ყურძნის წარმოების დონე დინამიკაში, goo.gl/I7zWiz

³ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, <http://geostat.ge/>

⁴ ღვინის ეროვნული სააგენტო, <http://georgianwine.gov.ge/geo/>

დიაგრამა 2. საქართველოს ყურძნის ნატურალური ღვინოების ექსპორტი-იმპორტი, (2014*: იანვარი-აპრილი; ლოგარითმული მასშტაბი 4, ათასი ბოთლი)

ღვინის ბაზრის მიკროგარემოს ანალიზმა აჩვენა, რომ მსხვილი საწარმოები ვენახების ფართობების მხოლოდ 10%-ს ფლობენ, საოჯახო მეურნეობები კი 90%-ს, საიდანაც 150 მცირე და საშუალო საწარმოს სახითაა წარმოდგენილი, ხოლო დანარჩენი საოჯახო მეურნეობა საკუთარი მოხმარებისთვის აწარმოებს ღვინოს.¹

ქართულ ღვინოზე შიდა და საექსპორტო მოთხოვნების ანალიზმა გვიჩვენა, რომ მნიშვნელოვანია ორი მთავარი პრინციპის გათვალისწინება: 1. საშინაო ბაზარზე სამართლიანი კონკურენციის დამკვიდრება; 2. საერთაშორისო ბაზრის მოთხოვნების მკაცრი დაცვა.²

საერთაშორისო ბაზარზე ქართული ღვინის დასამკვიდრებლად აუცილებელია ამ პროდუქტის კონკურენტუნარიანობის დონის შეფასება. კონკურენტუნარიანობის შეფასებამ “ეხ-პოსტ” და “ეხ-ანტე” მეთოდებით³ გვიჩვენა, რომ ქართული ღვინო კონკურენტუნარიანია.⁴ საქართველოს აგროსასურსათო პროდუქტებიდან წლების განმავლობაში ღვინის პროდუქტებზე მაღალია ექსპორტის შედარებითი უპირატესობის ინდექსი (RXA). კერძოდ, ეს მაჩვენებელი 1992 წელს იყო 26.4, 2011 წელს კი 42.4, ვაჭრობის შედარებითი უპირატესობის ინდექსმა შესაბამისად შეადგინა 26.3 და 42.2.⁵

ქართული ღვინის ბაზრის ანალიზისთვის ჩატარებული კვლევის შესაბამისად, შევაფასეთ კონკურენტული გარემო და დივერსიფიკაციის შესაძლებლობები მევენახეობა-მეღვინეობის სექტორში, შესაბამისად, საქართველოსა და, კერძოდ, კახეთში.

კონკურენტული გარემოს შეფასებისას ღვინის კომპანიების წილი საბაზრო და ძალაუფლების კონცენტრაციის მაჩვენებლებით განვსაზღვრეთ. კონცენტრაციის ინდექსმა

¹ ე. ხარაიშვილი, მ. ჩაველიშვილი, მ. ნაცვალაძე, ქართული ღვინის განვითარების ტენდენციები და პერსპექტივები, World Academy of Science, Engineering and Technology - ICEMBIT 2014 : International Journal of Social, Menejment, Economics and Business Engineering Vol:8 No:10, 2014

² E. Kharaihvili, M. Chavleishvili, Cluster Model for Development of Viticulture and Wine-Market in Georgia, საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია, ბათუმი, 2011, გვ. 67.

³ Weindlmaier 1999, S. 2.

⁴ ე. ხარაიშვილი, ფ. მამარდაშვილი, საქართველოს აგრარული პროდუქტების კონკურენტუნარიანობის შეფასება, ჟურნალი “ეკონომიკა”, მაისი, 2009.

⁵ ე. ხარაიშვილი, კონკურენციისა და კონკურენტუნარიანობის პრობლემები საქართველოს აგროსასურსათო სექტორში, თბილისი, 2011, გვ. 91-92.

საშუალოდ 0.5 შეადგინა.¹ თუმცა უნდა ითქვას, რომ ინდექსი ვერ ახასიათებს შეფარდებით მაჩვენებლებს, რის გამოც დამატებით გავიანგარიშეთ ჰერფინდალ-ფირშმანის ინდექსი, რომელმაც 0.012 შეადგინა. მაშასადამე, საქართველოში ღვინის ბაზარი მონოპოლისტური კონკურენციის ტიპისაა. ენტროპიის ინდექსის გამოთვლით კი მივიღეთ, რომ იგი 2.53 შეადგენს. მაშასადამე, დაბალია საბაზრო ფასზე მიმწოდებელთა ზემოქმედება.

საბაზრო წილების უთანაბრობა სხვადასხვა მწარმოებელ კომპანიებს შორის უმნიშვნელოა. აღნიშნულის საფუძველს გვაძლევს ღვინის კომპანიების საბაზრო წილების დისპერსიის მაჩვენებლის ანალიზი, კერძოდ, დისპერსია 0.004-ით განისაზღვრა.

კონკურენტუნარიანობის ანალიზმა პორტერის ალმასის მოდელის გამოყენებით შემდეგი დასკვნები გამოავლინა:

ყურძნის წარმოებისთვის აუცილებელი რესურსები:

- ვაზის გაშენებისთვის მეტად მნიშვნელოვანია მიწის ნაკვეთი, მდებარეობა და ნიადაგის სტრუქტურა. ესა თუ ის ჯიში მაღალეფექტიანი მხოლოდ კონკრეტულ მიკროზონაშია, სხვაგან კი ან ვერ ხარობს ან ნაკლებმოსავლიანია.
- ვაზის სელექციური წარმოების შემაფერხებელი ფაქტორია განუვითარებელი სანერგე მეურნეობა.
- ვაზის დაავადებებთან საბრძოლველად გამოიყენება უხარისხო შესაწამლი საშუალებები და სხვ.

მოთხოვნის პირობების ანალიზი:

- ღვინო ქართული კულტურის, ტრადიციებისა და ყოფის განუყოფელი ნაწილია. დიდი რაოდენობის ღვინოს ყიდვან რესტორნები და ბარები. ფართოა ღვინისა და მწარმოებლის არჩევანი ქსელურ სუპერმარკეტებში და სპეციალიზებულ ღვინის მაღაზიებშიც.
- ზოგადად, ქართულ ღვინოს გააჩნია გამორჩეული საექსპორტო პოტენციალი. ბოლო პერიოდებში იზრდება, როგორც ექსპორტის აბსოლუტური მაჩვენებლები (მოცულობით და ღირებულებით გამოსახულებაში), ასევე ქვეყნების ჩამონათვალი. ბუნებრივია, დივერსიფიცირებული საექსპორტო ბაზრები გარკვეულ სტაბილურობის გარანტს ქმნის მწარმოებლისთვის.
- შიდა ბაზრის ზრდა სავარაუდოთ ვერ მოხდება მოხმარების ზრდის ხარჯზე, თუმცა, ეკონომიკური განვითარების შესაბამისად შემოსავლების ზრდის ფონზე შესაძლოა გაიზარდოს მოთხოვნა მაღალხარისხიან და შესაბამისად მაღალფასიან ღვინოებზე.

მონათესავე სექტორის ანალიზი:

მევენახეობა-მელვინეობის სექტორს აქვს საკმაოდ დიდი დივერსიფიკაციის შესაძლებლობები, რომელიც მხოლოდ ნაწილობრივადაა ათვისებული ფერმერებისა და საწარმოების მხრიდან.

- არაყი. არაყი, როგორც წესი, ღვინის წარმოების თანმდევ პროდუქტს წარმოადგენს, რომელსაც სოფლად თითქმის ყველა საოჯახო მეურნეობა აწარმოებს საკუთარი მოხმარებისთვის, თუმცა, სარეალიზაციოდ განკუთვნილი პროდუქტის წილი მნიშვნელოვანი არ არის და ექსპერტული შეფასებით 10%-ს არ აჭარბებს. აღნიშნული არყისაგან საოჯახო მეურნეობები ასევე ამზადებენ კონიაკს.

¹ კომპანიების მიერ გამოშვებული ღვინისა და ასევე, დასაქმებულთა მონაცემები აღებულია საიტოიდან: www.geostat.ge

- *სუფრის ყურძენი.* ცალკეული საოჯახო მეურნეობები და ფერმერული მეურნეობები რეგიონში მისდევენ სუფრის ყურძნის წარმოებას. ძირითადად გამოიყენება უხვმოსავლიანი ამერიკული ყურძენი. სუფრის ყურძნის ფასი ყველაზე დაბალია შემოდგომაზე და მარაგების შემცირებასთან ერთად მატულობს.
- *ყურძნის წვენი.* არსებობს რამდენიმე მწარმოებელი რეგიონში, რომელიც აწარმოებს ყურძნის წვენს. თუმცა, აღნიშნული პროდუქტის მოცულობა და შესაბამისად ხვედრითი წილი რეალიზაციის მოცულობაში დიდი არ არის.
- *წიპწის ზეთი.* ყურძნის წიპწისგან მიიღება ზეთი, რომელიც საქართველოში არაა პოპულარული, თუმცა მას დიდი პოტენციური გააჩნია, მათ შორის საექსპორტო ბაზრებზე.
- *ღვინის ტურიზმი.* კახეთის რეგიონში ღვინის ტურიზმი საკმაოდ კარგად არის განვითარებული.

კონკურენციის ანალიზი:

კახეთის რეგიონში, როგორც საოჯახო მეურნეობები, ასევე ღვინის გადამამუშავებელი ქარხნები ახალი მოსავლის მიღებამდე თითქმის სრულად ახდენენ წინა წელს მიღებული მოსავლის რეალიზაციას. ამდენად, კონკურენცია ბაზარზე მწარმოებელთა შორის არც თუ ისე მაღალია.

აქტუალურ პრობლემათა შორის განიხილება ქართული ღვინის დივერსიფიკაცია. დივერსიფიკაცია საქართველოს ღვინის ბაზარზე არ არის დამოკიდებული კომპანიათა მასშტაბებზე. მცირე მასშტაბის კომპანიები დივერსიფიკაციას იყენებენ ძირითადად გაკოტრების რისკის ან ეგზოგენური ფაქტორებით გამოწვეული ზემოქმედების შესამცირებლად, ხოლო მსხვილი კომპანიები – ფინანსური რესურსების მომგებიან დარგებში დასაბანდებლად.¹

მევენახეობა-მელვინეობის სექტორში დივერსიფიკაციაზე უშუალოდ არის დამოკიდებული შემოსავლების ზრდა და სოფლის მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლება. დივერსიფიკაცია მნიშვნელოვნად ზრდის სამუშაო ძალის გამოყენების შესაძლებლობებს და შესაბამისად მწარმოებლურობას. ამ შესაძლებლობების დასადგენად ვიანგარიშეთ ყურძნის მოსავლის დივერსიფიკაციის ინდექსი (DI):

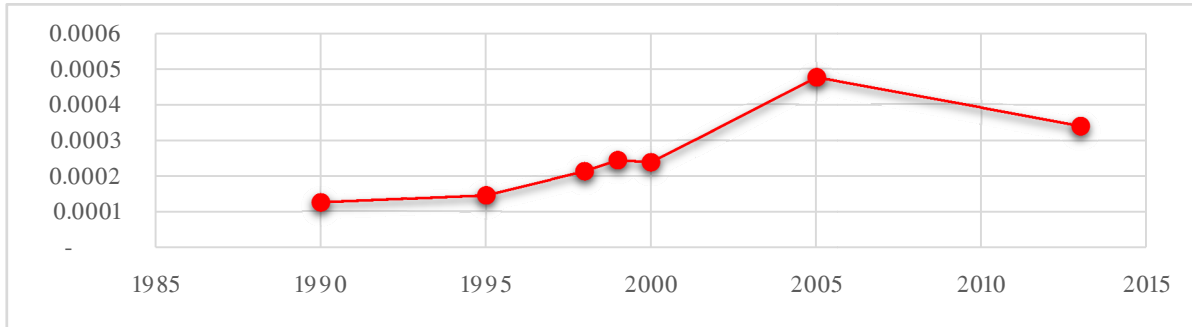
$$DI = \sum Xi / \left(\sum Xi \right)^2$$

სადაც Xi არის მოსავლიანი მიწის ფართობი.

იმდენად, რამდენადაც კვლევის ობიექტს სიღნაღის მუნიციპალიტეტი წარმოადგენს, აღნიშნული ინდექსი სწორედ სიღნაღის მუნიციპალიტეტის მაგალითზე განისაზღვრა. უნდა აღინიშნოს გაანგარიშებების სირთულეების შესახებ. სამწუხაროდ, არ არსებობს 2004 წლის აღწერის მონაცემების გარდა სხვა ოფიციალური სტატისტიკა, რომელსაც კვლევისთვის გამოვიყენებდით. ამდენად, გაანგარიშებულ იქნა 1990, 1995, 1998, 1999, 2000, 2005, 2013 წლების DI (მოსავლის დივერსიფიკაციის ინდექსი) კონკრეტულად სიღნაღის მუნიციპალიტეტისთვის (სიღნაღის გამგეობის მიერ მოწოდებული ინფორმაციის საფუძველზე). გათვლებმა აჩვენა, რომ კახეთის რეგიონში ეს მაჩვენებელი დინამიკაში ცვალებადია:

¹ ე. ხარაიშვილი, მ. ჩავლეიშვილი, მ. ნაცვალაძე, ქართული ღვინის ბაზრის განვითარების ტენდენციები და პერსპექტივები, World Academy of Science, Engineering and Technology - ICEMBIT 2014 : International Journal of Social, Management, Economics and Business Engineering Vol:8 No:10, 2014

დიაგრამა 3. მოსავლის დივერსიფიკაციის ინდექსი სიღნაღის მუნიციპალიტეტში¹

ანალიზის შედეგად დადგინდა, რომ სიღნაღში ეს მაჩვენებელი ცვალებადია: 1) 1990-1995 წლებში დივერსიფიკაციის მდგრადი ღონე დაფიქსირდა; 2) 1995 წლიდან კი ინდექსის ცვლილებები შეინიშნება, რომელიც მაქსიმალურ მნიშვნელობას 2005 წელს აღწევს (DI=0.00047). გამოიკვეთა ტენდენცია, რომ დივერსიფიკაციის შემთხვევაში საშუალო ძალის გამოყენების ღონე გაცილებით მაღალია, ვიდრე მის გარეშე.

კვლევის საფუძველზე გამოიკვეთა მნიშვნელოვანი პრობლემები, კერძოდ:

- ღვინის კომპანიების მასშტაბები მცირეა, წვრილკონტურიანია ვენახის ფართობებიც;
- ღვინის კომპანიებს პროდუქტის რეალიზაციის დაბალი გამოცდილება აქვთ;
- არსებობს კვალიფიციური ფერმერებისა და სპეციალისტების ნაკლებობა;
- ბაზრების შესახებ ინფორმაციის ნაკლებობა კვლევისა და ანალიზისათვის ხელშემშლელი ფაქტორია;
- სახელმწიფო მხრიდან ექსპორტის მასტიმულირებელი ღონისძიებების ნაკლებობა;
- განუვითარებელია ინფრასტრუქტურა;
- ჩამოუყალიბებელია ბაზრის სტრუქტურა.

ჩატარებული ანალიზისა და დასკვნების საფუძველზე შემუშავდა რეკომენდაციები, კერძოდ:

- მიზანშეწონილია დაბალხარისხიანი ნერგებით გაშენებული ვენახის ფართობების ჩანაცვლება მაღალხარისხიანი ჯიშებით;
- სასურველია საერთაშორისო ბაზრის მოძიებასა და ამ ბაზრებზე ფალსიფიკაციასთან ბრძოლაში სახელმწიფოს დახმარება;
- აუცილებელია საექსპორტო ბაზრების განვითარების სამოქმედო გეგმის შემუშავება;
- შესაქმნელია ღვინის ბაზრის დივერსიფიკაციის დასაბუთებული სტრატეგიები;
- სამთავრობო სტრუქტურებისა და სამეცნიერო კვლევითი ცენტრების თანამშრომლობით ყოველწლიურად აპრობირებული მეთოდით დასადგენია ქართული ღვინის კონკურენტუნარიანობის ღონე;
- საჭიროა ღვინის ტურიზმის გაფართოება/პოპულარიზაცია;
- ხელი უნდა შეეწყოს ბიოღვინის წარმოების განვითარებას;
- საჭიროა კოოპერატივების განვითარების ხელშეწყობა.

¹ დიაგრამა აგებულია სტატისტიკის ეროვნული სამსახურისა და კახეთის/სიღნაღის მხარის სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე

გამოყენებული ლიტერატურა

1. თ. ლაზარიაშვილი, მევენახეობა-მელვინეობის განვითარების პრობლემები საქართველოში, თბილისი, 2007.
2. ე. ხარაიშვილი, კონკურენციისა და კონკურენტუნარიანობის პრობლემები საქართველოს აგროსასურსათო სექტორში, თბილისი, 2011.
3. ე. ხარაიშვილი, ფ. მამარდაშვილი, საქართველოს აგრარული პროდუქტების კონკურენტუნარიანობის შეფასება, ჟურნალი „ეკონომიკა“, მაისი, 2009.
4. ე. ხარაიშვილი, ფერმერულ მეურნეობათა დივერსიფიკაცია აღმოსავლეთ ევროპისა და ცენტრალური აზიის ქვეყნებში, ჟურნალი ეკონომიკა და ბიზნესი, №2, 2012.
5. E. Kharaiashvili, M. Chavleishvili, M. Natsvaladze. Trends and Prospects for the Development of Georgian Wine Market, World Academy of Science, Engineering and Technology - ICEMBIT 2014: International Journal of Social, Management, Economics and Business Engineering Vol: 8 No: 10, 2014.
6. E. Kharaiashvili, Farm Diversification and the Corresponding Policy for its Implementation in Georgia, World Academy of Science, Engineering and Technology - ICEMBIT 2015.
7. Cultures of the World Georgia. 2008.
8. Weindlmaier 1999, S. 2.
9. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, სასურსათო უსაფრთხოების ინფორმაცია, http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=751&lang=geo
10. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, <http://geostat.ge/>
11. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, ყურძნის ბალანსი, www.geostat.ge
12. საქართველოს აგრარული უნივერსიტეტი, მევენახეობა-მელვინეობის ინსტიტუტი <http://agruni.edu.ge/ge/node/578>
13. ქვეყნის ძირითადი მონაცემები და მიმართულებები, 2015-2018 წლები, საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო, <http://www.mof.ge/BDD>
14. ვენახების ფართობების სტრუქტურა და ყურძნის წარმოების ღონე დინამიკაში, goo.gl/I7zWiz
15. Rvinis erovnuli saagento, <http://georgianwine.gov.ge/geo/>
16. საინფორმაციო-ანალიტიკური პორტალი, ქართული ღვინის კომპანიები <http://vinoge.com/qarTuli-Rvinis-kompaniebi>
17. საქართველოს მევენახეობა და მელვინეობა, <http://ka.wikipedia.org/wiki>
18. World's grape production 200-2012; BKWine Magazine; <http://www.bkwine.com>
19. Wine Institute, World Statistics, <http://www.wineinstitute.org/resources/statistics>

Ana Kemularia

Mariam Jibuti

Shota Jibuti

Competition Analysis of Georgian Wine Market and Diversification Opportunities

Abstract

The article covers the trends of development of international and Georgian wine markets. There is analyzed the production capacity and trading potential of Georgian wine according to the regions, and considered the problems of diversification in the field.

There is evaluated the micro and macro environment of Georgian wine market, also it's calculated and analyzed the diversification index of grape harvest on the example of Signaghi Municipality.

The concept involves correlation between diversification and employment rates. There is highlighted the trend of use of the labor force during the diversification case. Based on the diversification of the competition and production, there is developed recommendation for the development of viticulture and wine-making sector.

ინფორმაცია კონფერენციის მონაწილეთა შესახებ

Information about conference participants

კლენარული სხდომის მონაწილენი

1. ვლადიმერ პაპავა, თსუ-ის რექტორი
2. იუვალ ფუქსი, ისრაელის ელჩი საქართველოში
3. თეიმურაზ ბერიძე, თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დეკანი
4. დავით ჯანიკაშვილი, სიღნაღის მუნიციპალიტეტის გამგებელი
5. რობერტ ალბინი, ფილოსოფიის დოქტორი, საპირის კოლეჯი, ისრაელი
6. ჰილა ბარი, ვიშოტის მენეჯმენტის კოლეჯის აღმასრულებელი დირექტორი, ისრაელი
7. აპარონ გაგულაშვილი, ფირმა „ნეტაფიმ-საქართველოს“ დირექტორი, ისრაელი
8. ვახტანგ გოგალაძე, ფირმა „ნეტაფიმ-საქართველოს“ მარკეტინგის მენეჯერი, ისრაელი
9. ოქსანა რიაბჩენკო, უკრაინის ბიორესურსების და ბუნებათსარგებლობის უნივერსიტეტის პროფესორი
10. გიორგი შიხაშვილი, თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის ასოცირებული პროფესორი, სტუდენტურ ცენტრ „იდეა“ დირექტორი

კონფერენციის მონაწილე სტუდენტები

(ბაკალავრიატი, მაგისტრატურა, დოქტორანტურა)

1. ნესტან აბრამიშვილი, თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სტუდენტური კვლევებისა და პროექტების ცენტრი „იდეა“
2. ირაკლი ახალაძე, თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სტუდენტური კვლევებისა და პროექტების ცენტრი „იდეა“, ჩიკაგოს უნივერსიტეტი - აშშ
3. თორნიკე ბერიძე, თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სტუდენტური კვლევებისა და პროექტების ცენტრი „იდეა“
4. გურამ ბოლქვაძე, თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სტუდენტური კვლევებისა და პროექტების ცენტრი „იდეა“
5. შორენა გოგოძე, თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სტუდენტური კვლევებისა და პროექტების ცენტრი „იდეა“
6. ლია გოდერძიშვილი, თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სტუდენტური კვლევებისა და პროექტების ცენტრი „იდეა“
7. მაქსიმ დიდროვა, უკრაინის ბიორესურსების და ბუნებათსარგებლობის უნივერსიტეტი
8. თენგიზ თაქთაქიშვილი, თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სტუდენტური კვლევებისა და პროექტების ცენტრი „იდეა“
9. ტარიელ ზარანდია, თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სტუდენტური კვლევებისა და პროექტების ცენტრი „იდეა“
10. გიორგი კალაიჯიშვილი, თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სტუდენტური კვლევებისა და პროექტების ცენტრი „იდეა“
11. ნიკა კახიძე, თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სტუდენტური კვლევებისა და პროექტების ცენტრი „იდეა“
12. ანა კემულარია, თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სტუდენტური კვლევებისა და პროექტების ცენტრი „იდეა“, სოხუმის უნივერსიტეტი

Participants of the plenary session

1. **Vladimer Papava**, *Rector of TSU*
2. **Yuval Fuchs**, *Ambassador of Israel in Georgia*
3. **Teimuraz Beridze**, *Dean of Faculty of Economics and Business TSU*
4. **Davit Janikashvili**, *Head of Signagi Municipality*
5. **Robert Albit**, *Ph.D, Sapir College, Israel*
6. **Hila Bar**, *CEO, Gishot's College for management, Israel*
7. **Aharon Gagulashvili**, *Director, Firm Netafim-Georgia, Israel*
8. **Vakhtang Gogaladze**, *Marketing Manager, Firm Netafim-Georgia, Israel*
9. **Oksana Ryabchenko**, *Professor, National University of Life and Environmental Science of Ukraine*
10. **Giorgi Shikhashvili**, *Associate professor, Faculty of Economics and Business TSU, Director of Student Research and Project Center IDEA*

Participant students of the conference (bachelors, masters, doctoral students)

1. **Nestan Abramishvili**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
2. **Irakli Akhaladze**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU, Chicago University - USA*
3. **Tornike Beridze**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
4. **Guram Bolkvadze**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
5. **Maksym Dibrova**, *National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*
6. **Vakhtang Charaia**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
7. **Lia Goderdzishvili**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
8. **Shorena Gogidze**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
9. **Yulia Janashvili**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU. Citizen of Israel*
10. **Mariam Jibuti**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
11. **Shota Jibuti**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
12. **Giorgi Kalaijishvili**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
13. **Nika Kakhidze**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
14. **Ana Kemularia**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU, Sokhumi University*
15. **Nino Kharistvalashvili**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
16. **Nodar Kitiashvili**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*

17. **Ketevan Kordzadze**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
18. **Mariam Lashkhi**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
19. **Gela Makharadze**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
20. **Nana Maisuradze**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
21. **Irakli Murtskhvaladze**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
22. **Julieta Okromchedlishvili**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
23. **Oleksandr Ryabchenko**, *National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*
24. **Sandro Sanikidze**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
25. **Irakli Shengelia**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
26. **Levan Shugliashvili**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
27. **Tatia Sosiashvili**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
28. **Irakli Svanidze**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
29. **Tengiz Taktakishvili**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
30. **Levan Tepnadze**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
31. **Zakaria Tsitlauri**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU, St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia*
32. **Giorgi Tsutskiridze**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*
33. **Tariel Zarandia**, *Student Research and Project Center IDEA, Faculty of Economics and Business TSU*

შინაარსი / Contents

კონფერენციის საორგანიზაციო კომიტეტი.....	3
კონფერენციის ორგანიზატორთა საკონტაქტო კოორდინატები	4
Organizing Committee of the Conference	5
Contacts of conference organizers	6
სარედაქციო კოლეგია/Editorial Board	7
სამუშაო ჯგუფი/Working group	8

მიმართვები და მოხსენებები პლენარულ სესიომაზე Addresses and presentations on plenary session

ვლადიმერ პაპავა მიმართვა კონფერენციის მონაწილეებს.....	9
Vladimer Papava Address to Conference Participants	10
Yuval Fuchs Address to Conference Participants	11
იუვალ ფუქსი მიმართვა კონფერენციის მონაწილეებს.....	11
თეიმურაზ ბერიძე თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სტუდენტური კვლევებისა და პროექტების ცენტრ „იდეას“ საქმიანობა ისრაელის ეკონომიკის კვლევის სფეროში.....	12
Teimuraz Beridze Activities of the Student Research and Project Center “IDEA” at TSU Faculty of Economics and Business in the Research Field of Israel’s Economy.....	13
დავით ჯანიკაშვილი სოფლის მეურნეობის განვითარების პერსპექტივები სიღნაღის მუნიციპალიტეტში	14
Davit Janikashvili The Perspectives of Agricultural Development in Signagi Municipality	19
Aharon Gagulashvili, Vakhtang Gogaladze, Robert Albin Netafim Georgia - Provider of Agribusiness Recent Technologies	20
აპარონ გაგულაშვილი, ვახტანგ გოგალაძე, რობერტ ალბინი „ნეტაფიმ-საქართველო“ – აგრობიზნესის უახლესი ტექნოლოგიების მიმწოდებელი	22

Oksana Ryabchenko, Maksym Dibrova, Oleksandr Ryabchenko	
Globalisation, Market Commitment and Internationalization in Agriculture:	
Theoretical Approaches Review	23
ოქსანა რიაბჩენკო, მაქსიმ დიბროვა, ოლექსანდრ რიაბჩენკო	
გლობალიზაცია, საბაზრო ვალდებულება და ინტერნაციონალიზაცია სოფლის მეურნეობაში:	
თეორიული მიდგომების მიმოხილვა.....	28
გიორგი შიხაშვილი, ნოდარ ქიტიაშვილი	
ისრაელის მიწათსარგებლობის ბიბლიური ასპექტები.....	29
Giorgi Shikhashvili, Nodar Kitashvili	
The Biblical Aspects of Israel’s Land Use	32

სტუდენტების მოხსენებები
Students’ presentations

ნესტან აბრამიშვილი, ირაკლი სვანიძე, ლევან ტეფნაძე, იულია ჯანაშვილი	
სახელმწიფო პროგრამების როლი სოფლის მეურნეობის განვითარებაში (საქართველოსა და	
ისრაელის მაგალითზე)	33
Nestan Abramishvili, Irakli Svanidze, Levan Tepnadze, Yulia Janashvili	
The Role of Government Programs in Agricultural Development (on the example of Georgia	
and Israel)	39
ირაკლი ახალაძე, მარიამ ლაშხი, გელა მახარაძე, გიორგი ცუცქერიძე	
მევენახეობა-მელვინეობის განვითარების გზები კახეთის რეგიონში.....	40
Irakli Akhaladze, Mariam Lashkhi, Gela Makharadze, Giorgi Tsutskiridze	
The Development Ways of Viticulture and Wine-Growing in Kakheti Region	44
თორნიკე ბერიძე, გიორგი კალაიჯიშვილი, ჯულიეტა ოქრომჭედლიშვილი, ზაქარია წითლაური	
საირიგაციო და სასათბურე მეურნეობების განვითარება საქართველოსა და ისრაელში.....	45
Tornike Beridze, Giorgi Kalaijishvili, Julietta Oqromchedlishvili, Zakaria Tsitlauri	
Development of Irrigation and Greenhouse Farms in Georgia and Israel.....	51
გურამ ბოლქვაძე, შორენა გოგიძე, სანდრო სანიკიძე, ლევან შუღლიაშვილი	
აგრარული ურთიერთობანი და მათი განვითარების საფეხურები.....	52
Guram Bolkvadze, Shorena Gogidze, Sandro Sanikidze, Levan Shugliashvili	
Agrarian Relations and Stages of their Development.....	56
ლია გოდერძიშვილი, ნანა მაისურაძე, ირაკლი მურცხვალაძე, თათია სოსიაშვილი	
აგრობიზნესი და მისი რესურსული პოტენციალი საქართველოში.....	57
Lia Goderdzishvili, Nana Maisuradze, Irakli Murtskhvaladze, Tatia Sosiashvili	
Agribusiness and its Resource Potential in Georgia	62

ტარიელ ზარანდია, თენგიზ თაქთაქიშვილი, ქეთევან კორძაძე, ნინო ხარისთვალაშვილი ქართული მევენახეების პერსპექტივები ევროკავშირის ბაზარზე.....	63
Tariel Zarandia, Tengiz Taktakishvili, Ketevan Kordzadze, Nino Kharistvalashvili Perspectives of Georgian Grape Growers on EU Market	69
ნიკა კახიძე, ირაკლი შენგელია, ვახტანგ ჭარაია მევენახეობა-მელვინეობის განვითარება ისრაელში.....	70
Nika Kakhidze, Irakli Shengelia, Vakhtang Charaia The Development of Viticulture and Winemaking in Israel.....	75
ანა კემულარია, მარიამ ჯიბუტი, შოთა ჯიბუტი ქართული ღვინის ბაზრის კონკურენციის ანალიზი და დივერსიფიკაციის შესაძლებლობები	76
Ana Kemularia, Mariam Jibuti, Shota Jibuti Competition Analysis of Georgian Wine Market and Diversification Opportunities.....	84
პლენარული სხდომის მონაწილენი	85
კონფერენციის მონაწილე სტუდენტები	85
Participants of the plenary session	87
Participant students of the conference	87

დაიბეჭდა თსუ გამომცემლობის სტამბაში

0179 თბილისი, ი. ჭავჭავაძის გამზირი 1
1 Ilia Tchavtchavadze Avenue, Tbilisi 0179
Tel 995 (32) 225 14 32, 995 (32) 225 27 36
www.press.tsu.edu.ge

